KALIDASAE MEGHADUTA

ET

ÇRINGARATILAKA.

KALIDASAE

MEGHADUTA

ET

ÇRINGARATILAKA

EX RECENSIONE J. GILDEMEISTERI.

ADDITUM EST GLOSSARIUM.

BONNAE,

H. B. König.

1841.

Formis suis sanscritis
impressit Fr. Baaden.

Praefatio.

Exhibeo tibi, B. L., carmina duo. ineditum alterum, alterum jam dudum publici juris factum et ab omnibus justis laudibus celebratum, at in nostris certe regionibus aditu plerisque minus facile. Kâlidâsae nomen utrumque prae se fert, quod quo jure fiat ut inquiram, a me fortasse exspectabitur. Ut breviter dicam, quid existimem: cum Meghadûta isto Çakuntalâ, Vikramorvaçì, Raghuvança et Kumârasambhava certo ejusdem poetae sunt, quem fere primo ante Christum natum saeculo vixisse verisimilior sententia est. Illud ex mentis indole, arte poetica, elocutione, quae eadem in omnibus istis operibus apparet, fusius demonstrandum, hoc ex historiae Indorum vestigiis, quatenus nobis hodie cognita sunt, probabile reddendum, utrumque a dubitationibus, quae viris quibusdam doctis de ea re motae sunt, vindicandum in hac prae-

fatione mihi sumpseram: at quum res altioris indaginis sit ac potissimum ea quaestionis pars, quae in sermonis atque verbŏrum proprietate scrutanda versatur, longinquiorem requirat operam, libelli jam dudum typis expressi editionem haud diutius morari atque illa peculiari commentationi tractanda reservare constitui, hoc loco nulla potius, quam manca daturus.

De Çringâratilaka, quod eidem poetae vulgo tribui solet (Wils. praef. ad Megh. p. VI.), res facile dijudicari potest. Castum enim atque rerum plenum dicendi genus, quo Kâlidâsas usus est, nil commune habet cum redundanti illa et effusa orationis luxuria, quod certissimum aevi recentioris indicium est, quamque per totum carmen observare licet. Huc pertinent प्रचण्डातप 9, दामनिकर 10, चतुरुज्ज्वल 4, समयवेला 6, बाला नवयौवना 11, सुरतव्यापारकेलिश्रम 14, स्तब्धो विवेकरहितः 21, alia. Apud Kâlidâsam contra nusquam aut rarissime vocabulum invenitur, quod non consulto et cogitate positum sit.

De hujus editionis ratione haec accipe. Ad Meghadûtae verba quam maxime fieri potuit castiganda praeter V. Cl. Wilsonis editionem omnibus notam (W) usus sum duobus bibliothecae Regiae Parisinae codicibus, altero (D) devanagaricis, (Dev. 44 cf. Catal. Hamilt. p. 28), altero (B) Bengalicis (Beng. 172 ibid. p. 94) literis, utroque satis negligenter scripto. Tertius enim qui in Catalogo Hamiltoniano pag. 80 recensetur codex, falso huc relatus est, neque unquam plures quam duos istos bibliotheca possedit. Codicis Havniensis (H), qui itidem scriptura Bengalica ac parum accurate exara-

tus est, collationem mecum communicavit V. D. mihique amicissimus Westergaardus. Omnes ii libri scholiis destituti sunt. In universum observari potest, codicem D maxime ab editione Calcuttensi ac deinde a codice B discrepare et nonnulla continere, quae diversae recensionis vestigia haberi possint; mediam fere viam tenet Havniensis.

Ejusdem Westergaardi benivolentiae debeo exemplum Çringâratilakae e codice Havniensi desumptum; etiam e Tubingensi libro, quem Cl. Ewaldus (Zeitschrift f. d. Kunde des Morg. III 301) descripsit, a V. Doct. Goldstückero transcriptum penes Cl. Lassenium erat carmen, qui mihi facultatem eo utendi libenter concessit. Uterque codex manu Bengalica pessime scriptus est; contigit tamen verba ita adornare, ut pauci tantum supersint loci, quibus adhuc emendatio quaerenda est. In disticho, quod exstat p. 56, nunc velim legatur मढवो मां.

Ut huic editioni adderem glossarium omnia utriusque opusculi vocabula locis accurate indicatis complectens, permovit rei utilitas cunctis, qui Indicarum literarum studia urgent, cognita, neque poenituit molesti ceteroquin laboris quippe in carmine minoris ambitus eoque politissimo collocati. Accessit quod ita usui academico, cui peraptum existimo difficilius hoc poema, melius consuli videretur, quam si conversionem adjecissem. Vocabula, formas, significationes, quae in Lexici Wilsoniani editione altera desiderantur, asterisco notavi, in qua re vereor ut satis constanter versatus sim. Neminem autem fore spero qui id factum esse putet, ut operi illi egregio debitae laudis vel minima pars

detraheretur. Ceterum sub voce वह् pro Ç 11 legendum est M 53. Ç 21.

Restat, ut V. Cl. Schützii Bielefeldensis, cui libellum miseram, observationes aliquas literis mihi traditas in lucem proferam, quibus quantopere rem acu tetigerit facile patebit. Probat amicus doctissimus me आ praepositionem a substantivo sejunxisse argumento usus loco Kirât. III 39 आ तपसां प्रसिद्धेः, improbat particularum मा स्म copulationem propter ejusdem carminis locum XI, 20, ubi स्म मा legitur. (Etiam किं स्वित् separatim scribendum erat, cf. Mahâbh. V, 1187. 1209. किं ब्राह्मणाः स्विच्छ्रेयांसो.) — In versu 65 pro vocabulo aperte corrupto आमन्त्राणां, cod. D आमर्द्राणां, eleganti conjectura substituit आमन्द्राणां; etenim मन्द्र (obtusus, sonus, imprimis nubis tonantis Wils.) adjectivum quoque esse ostendit Ragh. V 56 सन्द्रध्वनि (addo मन्द्रकपठगर्जित Vikram. 69, 15 Lenz. Fortasse etiam v. 97 मन्द्र pro मन्त्र vera lectio erit.). — 62. lectionem घर्म praefert. — 92. pro absurda mea verborum mutatione restituendum docet सुभगंमन्यभाव et ablegat ad Mâghak. II 32 = Hitop. 45, d. 5 (सुस्थिरं आत्मानं मन्यते यः Mallin.) et Bhattik. XVI 41 वीरंमन्य (etiam Amara III, 4, 106 pag. 308. Lois. पण्डितंमन्य.) Haec igitur suis locis inserenda sunt.

अथ

श्रीकालिदासविरचितं

मेघदूताभिधं

महाकाव्यं

कश्चित्कान्ताविरहगुरुणा स्वाधिकारप्रमत्तः
शापेनास्तंगमितमहिमा वर्षभोग्येन भर्तुः ।
यक्षश्चक्रे जनकतनयास्नानपुण्योदकेषु
स्निग्धच्छायातरुषु वसतिं रामगिर्याश्रमेषु ॥ १ ॥

तस्मिन्नद्रौ कतिचिदबलाविप्रयुक्तः स कामी
नीत्वा मासान्कनकवलयभ्रंशरिक्तप्रकोष्ठः ।
आषाढस्य प्रथमदिवसे मेघमाश्लिष्टसानुं
वप्रक्रीडापरिणतगजप्रेक्षणीयं ददर्श ॥ २ ॥

तस्य स्थित्वा कथमपि पुरः केतकाधानहेतो
रन्तर्बाष्पश्चिरमनुचरो राजराजस्य दध्यौ ।
मेघालोके भवति सुखिनो ऽप्यन्यथा वृत्तिचेतः
कण्ठाश्लेषप्रणयिनि जने किं पुनर्दूरसंस्थे ॥ ३ ॥

प्रत्यासन्ने नभसि दयिताजीवितालम्बनार्थी
जीमूतेन स्वकुशलमयीं हारयिष्यन्प्रवृत्तिं ।
संप्रत्यग्रैः कुतजकुसुमैः कल्पितार्घाय तस्मै
प्रीतः प्रीतिप्रमुखवचनं स्वागतं व्याजहार ॥ ४ ॥

धूमज्योतिःसलिलमरुतां संनिपातः क्व मेघः
संदेशार्थाः क्व पटुकरणैः प्राणिभिः प्रापणीयाः ।
इत्यौत्सुक्यादपरिगणयन्गुह्यकस्तं ययाचे
कामार्त्ता हि प्रकृतिकृपणाश्चेतनाचेतनेषु ॥ ५ ॥

जातं वंशे भुवनविदिते पुष्करावर्तकानां
जानामि त्वां प्रकृतिपुरुषं कामरूपं मघोनः ।
तेनार्थित्वं त्वयि विधिवशाद्दूरबन्धुर्गतो ऽहं
याञ्चा मोघा वरमधिगुणे नाधमे लब्धकामा ॥ ६ ॥

संतप्तानां त्वमसि शरणं तत्पयोद प्रियायाः
संदेशं मे हर धनपतिक्रोधविश्लेषितस्य ।
गन्तव्या ते वसतिरलका नाम यक्षेश्वराणां
बाह्योद्यानस्थितहरशिरश्चन्द्रिकाधौतहर्म्या ॥ ७ ॥

वामारूढं पवनपदवीमुद्गृहीतालकान्ताः
प्रेक्षिष्यन्ते पथिकवनिताः प्रत्ययादाश्वसन्त्यः ।
कः संनद्धे विरहविधुरां त्वय्युपेक्षेत जायां
न स्यादन्यो ऽप्यहमिव जनो यः पराधीनवृत्तिः ॥ ८ ॥

मन्दं मन्दं नुदति पवनश्चानुकूलो यथा त्वां
वामश्चायं नदति मधुरं चातकस्तोयगृध्नुः ।
गर्भाधानक्षमपरिचयं नूनमाबद्धमालाः
सेविष्यन्ते नयनसुभगं खे भवन्तं बलाकाः ॥ ९ ॥

तां चावश्यं दिवसगणनातत्परामेकपत्नीं
मव्यापन्नामविहतगतिर्द्रक्ष्यसि भ्रातृजायां ।
आशाबन्धः कुसुमसदृशं प्रायशो ह्यङ्गनानां
सद्यः पाति प्रणयि हृदयं विप्रयोगे रुणद्धि ॥ १० ॥

कर्तुं यच्च प्रभवति महीमुच्छिलीन्ध्रातपत्रां
तच्छ्रुत्वा ते श्रवणसुभगं गर्जितं मानसोत्काः ।
आ कैलासाद्विसकिशलयच्छेदपाथेयवन्तः
संपत्स्यन्ते नभसि भवतो राजहंसाः सहायाः ॥ ११ ॥

आपृच्छस्व प्रियसखममुं तुङ्गमालिंग्य शैलं
वन्द्यैः पुंसां रघुपतिपदैरङ्कितं मेखलासु ।
काले काले भवति भवतो यस्य संयोगमेत्य
स्नेहव्यक्तिश्चिरविरहजं मुञ्चतो वाष्पमुष्णं ॥ १२ ॥

मार्गं तावच्छृणु कथयतस्त्वत्प्रयाणानुरूपं
संदेशं मे तदनु जलद श्रोष्यसि श्रोत्रपेयं ।
खिन्नः खिन्नः शिखरिषु पदं न्यस्य गन्तासि यत्र
क्षीणः क्षीणः परिलघु पयः स्रोतसां चोपयुज्य ॥ १३ ॥

अद्रेः शृङ्गं हरति पवनः किंस्विदित्युन्मुखीभि
र्दृष्टोच्छ्रायश्चकितचकितं मुग्धसिद्धाङ्गनाभिः ।
स्थानादस्मात्सरसनिचुलादुत्पतोदङ्मुखः खं
दिङ्नागानां पथि परिहरन्स्थूलहस्तावलेपान् ॥ १४ ॥

रत्नच्छायाव्यतिकर इव प्रेक्ष्यमेतत्पुरस्ता
द्वल्मीकाग्रात्प्रभवति धनुःखण्डमाखण्डलस्य ।
येन श्यामं वपुरतितरां कान्तिमालप्स्यते ते
वर्हेणेव स्फुरितरुचिना गोपवेशस्य विष्णोः ॥ १५ ॥

त्वय्यायत्तं कृषिफलमिति भ्रूविकारानभिज्ञैः
प्रीतिस्निग्धैर्जनपदबधूलोचनैः पीयमानः
सद्यः सीरोत्कषणसुरभिक्षेत्रमारुह्य मालं
किंचित्पश्चाद्व्रज लघुगतिः किंचिदेवोत्तरेण ॥ १६ ॥

त्वामासारप्रशमितवनोपप्लवं साधुमूर्ध्ना
वक्ष्यत्यध्वश्रमपरिगतं सानुमानाम्रकूटः ।
न क्षुद्रो ऽपि प्रथमसुकृतापेक्षया संश्रयाय
प्राप्ते मित्रे भवति विमुखः किं पुनर्यस्तथोच्चैः ॥ १७ ॥

छन्नोपान्तः परिणतफलद्योतिभिः काननाम्रै
स्त्वय्यारूढे शिखरमचलः स्निग्धवेणीसवर्णे ।
नूनं यास्यत्यमरमिथुनप्रेक्षणीयामवस्थां
मध्ये श्यामः स्तन इव भुवः शेषविस्तारपाण्डुः ॥ १८ ॥

स्थित्वा तस्मिन्वनचरवधूभुक्तकुञ्जे मुहूर्तं
तोयोत्सर्गाद्द्रुततरगतिस्तत्परं वर्त्म तीर्णः ।
रेवां द्रक्ष्यस्युपलविषमे विन्ध्यपादे विशीर्णां
भक्तिच्छेदैरिव विरचितां भूतिमङ्गे गजस्य ॥ १९ ॥

तस्यास्तिक्तैर्वनगजमदैर्वासितं वान्तवृष्टि
र्जम्बूषण्डप्रतिहतरयं तोयमादाय गच्छेः ।
अन्तःसारं घन तुलयितुं नानिलः शक्ष्यति त्वां
रिक्तः सर्वो भवति हि लघुः पूर्णता गौरवाय ॥ २० ॥

नीपं दृष्ट्वा हरितकपिशं केशरैरर्धरूढै
राविर्भूतप्रथममुकुलाः कन्दलीश्चानु कच्छं ।
दग्धारण्येष्वधिकसुरभिं गन्धमाघ्राय चोर्व्याः
सारङ्गास्ते जललवमुचः सूचयिष्यन्ति मार्गं ॥ २१ ॥

अम्भोविन्दुग्रहणरभसांश्चातकान्वीक्षमाणाः
श्रेणीभूताः परिगणनया निर्दिशन्तो बलाकाः ।
त्वामासाद्य स्तनितसमये मानयिष्यन्ति सिद्धाः
सोत्कम्पानि प्रियसहचरीसंभ्रमालिङ्गितानि ॥ २२ ॥

उत्पश्यामि द्रुतमपि सखे मत्प्रियार्थं यियासोः
कालक्षेपं ककुभसुरभौ पर्वते पर्वते ते ।
शुक्लापाङ्गैः सजलनयनैः स्वागतीकृत्य केकाः
प्रत्युद्यातः कथमपि भवान्गन्तुमाशु व्यवस्येत् ॥ २३ ॥

पाण्डुच्छायोपवनवृतयः केतकैः सूचिभिन्नै
र्नीडारम्भे गृहबलिभुजामाकुलग्रामचैत्याः ।
त्वय्यासन्ने फलपरिणतिश्यामजम्बूवनान्ताः
संपत्स्यन्ते कतिपयदिनस्थायिहंसा दशार्णाः ॥ २४ ॥

तेषां दिक्षु प्रथितविदिशालक्षणां राजधानीं
गत्वा सद्यः फलमविकलं कामुकत्वस्य लब्धा ।
तीरोपान्तस्तनितसुभगं पास्यसि स्वादुयुक्तं
सभ्रूभङ्गं मुखमिव पयो वेत्रवत्याश्चलोर्मि ॥ २५ ॥

नीचैराख्यं गिरिमधिवसेस्तत्र विश्रामहेतो
स्त्वत्सम्पर्कात्पुलकितमिव प्रौढपुष्पैः कदम्बैः ।
यः पण्यस्त्रीरतिपरिमलोद्गारिभिर्नागराणा
मुद्दामानि प्रथयति शिलावेश्मभिर्यौवनानि ॥ २६ ॥

विश्रान्तः सन्व्रज नगनदीतीरजातानि सिञ्च
न्नुद्यानानां नवजलकणैर्यूथिकाजालकानि ।
गण्डस्वेदापनयनरुजा क्लान्तकर्णोत्पलानां
छायादानात्क्षणपरिचितः पुष्पलावीमुखानां ॥ २७ ॥

वक्रः पन्था यदपि भवतः प्रस्थितस्योत्तराशां
सौधोत्सङ्गप्रणयविमुखो मास्म भूरुज्जयिन्याः ।
विद्युद्दामस्फुरणचकितैस्तत्र पौराङ्गनानां
लोलापाङ्गैर्यदि न रमसे लोचनैर्वञ्चितो ऽसि ॥ २८ ॥

वीचिक्षोभस्तनितविहगश्रेणिकाञ्चीगुणायाः
संसर्पन्त्याः स्खलितसुभगं दर्शितावर्तनाभेः ।
निर्विन्ध्यायाः पथि भव रसाभ्यन्तरं संनिपत्य
स्त्रीणामाद्यं प्रणयवचनं विभ्रमो हि प्रियेषु ॥ २९ ॥

वेणीभूतप्रतनुसलिला तामतीतस्य सिन्धुः
पाण्डुच्छाया तटरुहतरुभ्रंशिभिः शीर्णपर्णैः ।
सौभाग्यं ते ऽसुभगविरहावस्थया व्यञ्जयन्ती
कार्श्यं येन त्यजति विधिना स त्वयैवोपपाद्यः ॥ ३० ॥

प्राप्यावन्तीनुदयनकथाकोविदग्रामवृद्धा
न्पूर्वोद्दिष्टामनुसर पुरीं श्रीविशालां विशालां ।
स्वल्पीभूते सुचरितफले स्वर्गिणां गां गतानां
शेषैः पुण्यैर्हृतमिव दिवः कान्तिमत्खण्डमेकं ॥ ३१ ॥

दीर्घीकुर्वन्पटुमदकलं कूजितं सारसानां
प्रत्यूषेषु स्फुटितकमलामोदमैत्रीकषायः ।
यत्र स्त्रीणां हरति सुरतग्लानिमङ्गानुकूलः
सिप्रावातः प्रियतम इव प्रार्थनाचाटुकारः ॥ ३२ ॥

जालोद्गीर्णैरुपचितवपुः केशसंस्कारधूपै
र्बन्धुप्रीत्या भवनशिखिभिर्दत्तनृत्योपहारः ।
हर्म्येष्वस्याः कुसुमसुरभिष्वध्वखिन्नान्तरात्मा
त्यक्त्वा खेदं ललितवनितापादरागाङ्कितेषु ॥ ३३ ॥

भर्तुः कण्ठच्छविरिति गणैः सादरं वीक्ष्यमाणः
पुण्यं यायास्त्रिभुवनगुरोर्धाम चण्डेश्वरस्य ।
धूतोद्यानं कुवलयरजोगन्धिभिर्गन्धवत्या
स्तोयक्रीडानिरतयुवतिस्नानतिक्तैर्मरुद्भिः ॥ ३४ ॥

अप्यन्यस्मिञ्जलधर महाकालमासाद्य काले
स्थातव्यं ते नयनविषयं यावदभ्येति भानुः ।
कुर्वन्सन्ध्याबलिपटहतां शूलिनः श्लाघनीया
मामन्द्राणां फलमविकलं लप्स्यसे गर्जितानां ॥ ३५ ॥

पादन्यासक्वणितरसनास्तत्र लीलावधूतै
रत्नच्छायाखचितवलिभिश्चामरैः क्लान्तहस्ताः ।
वेश्यास्त्वत्तो नखपदसुखान्प्राप्य वर्षाग्रबिन्दू
नामोक्ष्यन्ति त्वयि मधुकरश्रेणिदीर्घान्कटाक्षान् ॥ ३६ ॥

पश्चादुच्चैर्भुजतरुवनं मण्डलेनाभिलीनः
सान्ध्यं तेजः प्रतिनवजपापुष्परक्तं दधानः ।
नृत्यारम्भे हर पशुपतेरार्द्रनागाजिनेच्छां
शान्तोद्वेगस्तिमितनयनं दृष्टभक्तिर्भवान्या ॥ ३७ ॥

गच्छन्तीनां रमणवसतिं योषितां तत्र नक्तं
रुद्धालोके नरपतिपथे सूचिभेद्यैस्तमोभिः ।
सौदामिन्या कनकनिकषच्छायया दर्शयोर्वीं
तोयोत्सर्गस्तनितमुखरो मास्म भूर्विक्लवास्ताः ॥ ३८ ॥

तां कस्यांचिद्भवनवडभौ सुप्तपारावतायां
नीत्वा रात्रिं चिरविलसनात्खिन्नविद्युत्कलत्रः ।
दृष्टे सूर्ये पुनरपि भवान्वाहयेदध्वशेषं
मन्दायन्ते न खलु सुहृदामभ्युपेतार्थकृत्याः ॥ ३९ ॥

तस्मिन्काले नयनसलिलं योषितां खण्डितानां
शान्तिं नेयं प्रणयिभिरतो वर्त्म भानोस्त्यजाशु ।
प्रालेयाश्रं कमलवदनात्सोऽपि हर्तुं नलिन्याः
प्रत्यावृत्तस्त्वयि कररुधि स्यादनल्पाभ्यसूयः ॥ ४० ॥

गम्भीरायाः पयसि सरितश्चेतसीव प्रसन्ने
छायात्मापि प्रकृतिसुभगो लप्स्यते ते प्रवेशं ।
तस्मादस्याः कुमुदविशदान्यर्हसि त्वं न धैर्या
न्मोघीकर्तुं चटुलशफरोद्वर्तनप्रेक्षितानि ॥ ४१ ॥

तस्याः किंचित्करधृतमिव प्राप्तवानीरशाखं
हृत्वा नीलं सलिलवसनं मुक्तरोधोनितम्बं ।
प्रस्थानं ते कथमपि सखे लम्बमानस्य भावि
ज्ञातास्वादः पुलिनजघनां को विहातुं समर्थः ॥ ४२॥

त्वन्निष्यन्दोच्छ्वसितवसुधागन्धसंपर्कपुण्यः
स्रोतोरन्ध्रध्वनितसुभगं दन्तिभिः पीयमानः ।
नीचैर्वास्यत्युपजिगमिषोर्देवपूर्वं गिरिं ते
शीतो वायुः परिणमयिता काननोडुम्बराणां ॥ ४३ ॥

तत्र स्कन्दं नियतवसतिं पुष्पमेघीकृतात्मा
पुष्पासारैः स्नपयतु भवान्व्योमगङ्गाजलार्द्रैः ।
रक्षाहेतोर्नवशशिभृता वासवीनां चमूना
मत्यादित्यं हुतवहमुखे संभृतं तद्धि तेजः ॥ ४४ ॥

ज्योतिर्लेखावलयि गलितं यस्य बर्हं भवानी
पुत्रप्रेम्णा कुवलयदलप्रापि कर्णे करोति ।
धौतापाङ्गं हरशशिरुचाप्यायर्येस्तं मयूरं
पश्चादद्रिग्रहणगुरुभिर्गर्जितैर्नर्तयेथाः ॥ ४५ ॥

आराध्यैनं शरवणभवं देवमुल्लङ्घिताध्वा
सिद्धद्वन्द्वैर्जलकणभयाद्वीणिभिर्दत्तमार्गः ।
व्यालम्बेथाः सुरभितनयालम्भजां मानयिष्य
न्स्रोतोमूर्त्या भुवि परिणतां रन्तिदेवस्य कीर्तिं ॥ ४६ ॥

व्याध्यादातुं जलमवनते शार्ङ्गिणो वर्णचौरे
तस्याः सिन्धोः पृथुमपि तनुं दूरभावात्प्रवाहं ।
प्रेक्षिष्यन्ते गगणगतयो नूनमावर्ज्य दृष्टी
रेकं मुक्तागुणमिव भुवः स्थूलमध्येन्द्रनीलं ॥ ४७ ॥

तामुत्तीर्य व्रज परिचितभ्रूलताविभ्रमाणां
पक्ष्मोत्क्षेपाडुपरिविलसत्कृष्णसारप्रभाणां ।
कुन्दक्षेपानुगमधुकरश्रीमुषामात्मबिम्बं
पात्रीकुर्वन्दशपुरबधूनेत्रकौतूहलानां ॥ ४८ ॥

ब्रह्मावर्त्तं जनपदमधश्छायया गाहमानः
क्षेत्रं क्षत्रप्रधनपिशुनं कौरवं तद्भजेथाः ।
राजन्यानां शितशरशतैर्यत्र गाण्डीवधन्वा
धारापातैस्त्वमिव कमलान्यभ्यषिञ्चन्मुखानि ॥ ४९ ॥

हित्वा हालामभिमतरसां रेवतीलोचनाङ्कां
बन्धुप्रीत्या समरविमुखो लाङ्गली याः सिषेवे ।
कृत्वा तासामधिगममपां सौम्य सारस्वतीनां
अन्तःशुद्धस्त्वमपि भविता वर्णमात्रेण कृष्णः ॥ ५० ॥

तस्माद्गच्छेरनु कनखलं शैलराजावतीर्णां
जह्नोः कन्यां सगरतनयस्वर्गसोपानपङ्क्तिं ।
गौरीवक्त्रभ्रुकुटिरचनां या विहस्येव फेनैः
शम्भोः केशग्रहणमकरोदिन्दुलग्नोर्मिहस्ता ॥ ५१ ॥

तस्याः पातुं सुरगज इव व्योम्नि पूर्वार्द्धलम्बी
त्वं चेदच्छस्फटिकविशदं तर्कयेस्तिर्यगम्भः ।
संसर्पन्त्या सपदि भवतः स्रोतसिच्छायया सा
स्यादस्थानोपगतयमुनासंगमेनाभिरामा ॥ ५२ ॥

आसीनानां सुरभितशिलं नाभिगन्धैर्मृगाणां
तस्या एव प्रभवमचलं प्राप्य गौरं तुषारैः ।
वक्ष्यस्यध्वश्रमविनयने तस्य शृङ्गे निषण्णः
शोभां शुभ्रत्रिणयनवृषोत्खातपङ्कोपमेयां ॥ ५३ ॥

तं चेद्वायौ सरति सरलस्कन्धसंघट्टजन्मा
बाधेतोल्काक्षपितचमरीबालभारो दवाग्निः ।
अर्हस्येनं शमयितुमलं वारिधारासहस्रै
रापन्नार्त्तिप्रशमनफलाः संपदो ह्युत्तमानां ॥ ५४ ॥

ये त्वां मुक्तध्वनिमसहनाः स्वाङ्गभङ्गाय तस्मि
न्दर्पोत्सेकादुपरि शरभा लङ्घयिष्यन्त्यलंघ्यं ।
तान्कुर्वीथास्तुमुलकरकावृष्टिहासावकीर्णा
न्के वा न स्युः परिभवपदं निष्फलारम्भयत्नाः ॥ ५५ ॥

तत्र व्यक्तं दृषदि चरणन्यासमर्द्धेन्दुमौलेः
शश्वत्सिद्धैरुपचितबलिं भक्तिनम्रः परीयाः ।
यस्मिन्दृष्टे करणविगमादूर्ध्वमुद्धूतपापाः
कल्पन्ते ऽस्य स्थिरगणपदप्राप्तये श्रद्दधानाः ॥ ५६ ॥

शब्दायन्ते मधुरमनिलैः कीचकाः पूर्यमाणाः
संरक्ताभिस्त्रिपुरविजयो गीयते किन्नरीभिः ।
निर्ह्रादी ते मुरज इव चेत्कन्दरेषु ध्वनिः स्या
त्संगीतार्थो ननु पशुपतेस्तत्र भावी समग्रः ॥ ५७ ॥

प्रालेयाद्रेरुपतटमतिक्रम्य तांस्तान्विशेषा
न्हंसद्वारं भृगुपतियशोवर्त्म यत्क्रौञ्चरन्ध्रं ।
तेनोदीचीं दिशमनुसरेस्तिर्यगायामशोभी
श्यामः पादो बलिनियमनाभ्युद्यतस्येव विष्णोः ॥ ५८ ॥

2

गत्वा चोर्ध्वं दशमुखभुजोच्छ्वासितप्रस्थसंधेः
कैलासस्य त्रिदशवनितादर्पणस्यातिथिः स्याः ।
शृङ्गोच्छ्रायैः कुमुदविशदैर्यो वितत्य स्थितः खं
राशीभूतः प्रतिदिशमिव त्र्यम्बकस्याट्टहासः ॥ ५९ ॥

उत्पश्यामि त्वयि तटगते स्निग्धभिन्नाञ्जनाभे
सद्यः कृत्तद्विरददशनच्छेदगौरस्य तस्य ।
शोभामद्रेः स्तिमितनयनप्रेक्षणीयां भवित्री
मंशन्यस्ते सति हलभृतो मेचके वाससीव ॥ ६० ॥

हित्वा तस्मिन्भुजगवलयं शम्भुना दत्तहस्ता
क्रीडाशैले यदि च विहरेत्पादचारेण गौरी ।
भङ्गीभक्त्या विरचितवपुः स्तम्भितान्तर्जलौघः
सोपानत्वं व्रज पदसुखस्पर्शमारोहणेषु ॥ ६१ ॥

तत्रावश्यं वलयकुलिशोद्घट्टनोद्गीर्णतोयं
नेष्यन्ति त्वां सुरयुवतयो यन्त्रधारागृहत्वं ।
ताभ्यो मोक्षस्तव यदि सखे शर्मलब्धस्य न स्या
त्क्रीडालोलाः श्रवणपरुषैर्गर्जितैर्भाययेस्ताः ॥ ६२ ॥

हेमाम्भोजप्रसवि सलिलं मानसस्याददानः
कुर्वन्कामात्क्षणमुखपटप्रीतिमैरावतस्य ।
धुन्वन्वातैः सजलपृषतैः कल्पवृक्षांशुकानि
च्छायाभिन्नस्फटिकविशदं निर्विशेस्तं नगेन्द्रं ॥ ६३ ॥

तस्योत्सङ्गे प्रणयिन इव स्रस्तगङ्गादुकूलां
न त्वं दृष्ट्वा न पुनरलकां ज्ञास्यसे कामचारिन् ।
या वः काले वहति सलिलोद्गारमुच्चैर्विमाने
र्मुक्ताजालग्रथितमलकं कामिनीवाभ्रवृन्दं ॥ ६४ ॥

विद्युद्वन्तं ललितवनिताः सेन्द्रचापं सचित्राः
संगीताय प्रहतमुरजाः स्निग्धगम्भीरघोषं ।
अन्तस्तोयं मणिमयभुवस्तुङ्गमभ्रंलिहाग्राः
प्रासादास्त्वां तुलयितुमलं यत्र तैस्तैर्विशेषैः ॥ ६५ ॥

हस्ते लीलाकमलमलकं बालकुन्दानुविद्धं
नीता लोध्रप्रसवरजसा पाण्डुतामाननश्रीः ।
चूडापाशे नवकुरवकं चारुकर्णे शिरीषं
सीमन्ते च त्वदुपगमजं यत्र नीपं बधूनां ॥ ६६ ॥

यस्यां यक्षाः सितमणिमयान्येत्य हर्म्यस्थलानि
ज्योतिश्छायाकुसुमरचितान्युत्तमस्त्रीसहायाः ।
आसेवन्ते मधुरतिरसं कल्पवृक्षप्रसूतं
त्वद्गम्भीरध्वनिषु शनकैः पुष्करेष्वाहतेषु ॥ ६७ ॥

गत्युत्कम्पादलकपतितैर्यत्र मन्दारपुष्पैः
क्षुप्तच्छेदैः कनकनलिनैः कर्णविभ्रंशिभिश्च ।
मुक्ताजालैः स्तनपरिसरच्छिन्नसूत्रैश्च हारै
र्नैशो मार्गः सवितुरुदये सूच्यते कामिनीनां ॥ ६८ ॥

नीवीबन्धोच्छ्वसितशिथिलं यत्र यक्षाङ्गनानां
वासः कामादनिभृतकरेष्वाक्षिपत्सु प्रियेषु ।
अर्चिस्तुङ्गानभिमुखगतान्प्राप्य रत्नप्रदीपा
न्ह्रीमूढानां भवति विफलप्रेरणा चूर्णमुष्टिः ॥ ६९ ॥

नेत्रानीताः सततगतिना ये विमानाग्रभूमी
रालेख्यानां नवजलकणैर्दोषमुत्पाद्य सद्यः ।
शङ्कास्पृष्टा इव जलमुचस्त्वादृशा यत्र जालै
र्धूमोद्गारानुकृतिनिपुणा जर्जरा निष्पतन्ति ॥ ७० ॥

यत्र स्त्रीणां प्रियतमभुजालिङ्गनोच्छ्वासिताना
मङ्गग्लानिं सुरतजनितां तन्तुजालावलम्बाः ।
त्वत्संरोधापगमविशदैः प्रेरिताश्चन्द्रपादै
र्व्यालुम्पन्ति स्फुटजललवस्यन्दिनश्चन्द्रकान्ताः ॥ ७१ ॥

मत्वा देवं धनपतिसखं यत्र साक्षाद्वसन्तं
प्रायश्चापं न वहति भयान्मन्मथः षट्पदज्यं ।
सभ्रूभङ्गप्रहितनयनैः कामिलक्ष्येष्वमोघै
स्तस्यारम्भश्चाटुलवनिताविभ्रमैरेव सिद्धः ॥ ७२ ॥

तत्रागारं धनपतिगृहादुत्तरेणास्मदीयं
दूराल्लक्ष्यं सुरपतिधनुश्चारुणा तोरणेन ।
यस्योद्याने कृतकतनयः कान्तया वर्धितो मे
हस्तप्राप्यस्तवकनमितो बालमन्दारवृक्षः ॥ ७३ ॥

वापी चास्मिन्मरकतशिलाबद्धसोपानमार्गा
हैमैश्छन्ना कमलमुकुलैः स्निग्धवैदूर्यनालैः ।
यस्यास्तोये कृतवसतयो मानसं संनिकृष्टं
न ध्यास्यन्ति व्यपगतशुचस्त्वामपि प्रेक्ष्य हंसाः ॥ ७४ ॥

यस्यास्तीरे रचितशिखरः पेशलैरिन्द्रनीलैः
क्रीडाशैलः कनककदलीवेष्टनः प्रेक्षणीयः ।
मद्गेहिन्याः प्रिय इति सखे चेतसा कातरेण
प्रेक्ष्योपान्तस्फुरिततडितं त्वां तमेव स्मरामि ॥ ७५ ॥

रक्ताशोकश्चलकिशलयः केशरश्चात्र कान्तः
प्रत्यासन्नः कुरवकवृतेर्माधवीमण्डपस्य ।
एकः सख्यास्तव सह मया वामपादाभिलासी
काङ्क्षत्यन्यो वदनमदिरां दोहदच्छद्मनास्याः ॥ ७६ ॥

तन्मध्ये च स्फटिकफलका काञ्चनी वासयष्टि
मूले बद्धा मणिभिरनतिप्रौढवंशप्रकाशैः ।
तालैः शिञ्जद्वलयसुभगैर्नर्तितः कान्तया मे
यामध्यास्ते दिवसविगमे नीलकण्ठः सुहृद्वः ॥ ७७ ॥

एभिः साधो हृदयनिहितैर्लक्षणैर्लक्षयेथाः
द्वारोपान्ते लिखितवपुषौ शङ्खपद्मौ च दृष्ट्वा ।
मन्दच्छायं भवनमधुना मद्वियोगेन नूनं
सूर्यापाये न खलु कमलं पुष्यति स्वामभिख्यां ॥ ७८ ॥

गत्वा सद्यः कलभतनुतां तत्परित्राणहेतोः
क्रीडाशैले प्रथमकथिते रम्यसानौ निषण्णः ।
अर्हस्यन्तर्भवनपतितां कर्तुमल्पाल्पभासं
खद्योतालीविलसितनिभां विद्युदुन्मेषदृष्टिं ॥ ७९ ॥

तन्वी श्यामा शिखरदशना पक्वबिम्बाधरोष्ठी
मध्ये क्षामा चकितहरिणीप्रेक्षणा निम्ननाभिः ।
श्रोणीभारादलसगमना स्तोकनम्रा स्तनाभ्यां
या तत्र स्याद्युवतिविषये सृष्टिराद्येव धातुः ॥ ८० ॥

तां जानीयाः परिमितकथां जीवितं मे द्वितीयं
दूरीभूते मयि सहचरे चक्रवाकीमिवैकां ।
गाढोत्कण्ठां गुरुषु दिवसेष्वेषु गच्छत्सु बालां
जातां मन्ये शिशिरमथितां पद्मिनीं वान्यरूपां ॥ ८१ ॥

नूनं तस्याः प्रबलरुदितोच्छूननेत्रं प्रियायाः
निःश्वासानामशिशिरतया भिन्नवर्णाधरोष्ठं ।
हस्ते न्यस्तं मुखमसकलव्यक्ति लम्बालकत्वा
दिन्दोर्दैन्यं त्वदनुसरणाक्लिष्टकान्तेर्बिभर्ति ॥ ८२ ॥

आलोके ते निपतति पुरा सा बलिव्याकुला वा
मत्सादृश्यं विरहतनुताभावगम्यं लिखन्ती ।
पृच्छन्ती वा मधुरवचनां सारिकां पञ्जरस्थां
कच्चिद्भर्तुः स्मरसि निभृते त्वं हि तस्य प्रियेति ॥ ८३ ॥

उत्सङ्गे वा मलिनवसने सौम्य निक्षिप्य वीणां
मद्गोत्राङ्कं विरचितपदं गेयमुद्गातुकामा ।
तन्त्रीरार्द्रा नयनसलिलैः सारयित्वा कथंचि
द्भूयो भूयः स्वयमपि कृतां मूर्छनां विस्मरन्ती ॥ ८४ ॥

शेषान्मासान्गमनदिवसस्थापितस्यावधेर्वा
विन्यस्यन्ती भुवि गणनया देहलीमुक्तपुष्पैः ।
संयोगं वा हृदयनिहितारम्भमास्वादयन्ती
प्रायेणैते रमणविरहे ष्वङ्गनानां विनोदाः ॥ ८५ ॥

सव्यापारामहनि न तथा पीडयेन्मद्वियोगः
शङ्के रात्रौ गुरुतरशुचं निर्विनोदां सखीं ते
मत्संदेशैः सुखयितुमलं पश्य साध्वीं निशीथे
तामुन्निद्रामवनिशयनासन्नवातायनस्थः ॥ ८६ ॥

आधिक्षामां विरहशयने संनिकीर्णैकपार्श्वां
प्राचीमूले तनुमिव कलामात्रशेषां हिमांशोः ।
नीता रात्रिः क्षणमिव मया सार्द्धमिच्छारतैर्या
तामेवोष्णैर्विरहजनितैरश्रुभिर्यापयन्तीं ॥ ८७ ॥

निःश्वासेनाधरकिशलयक्लेशिना विक्षिपन्तीं
शुद्धस्नानात्परुषमलकं नूनमागण्डलम्बं ।
मत्संयोगः कथमपि भवेत्स्वप्नजो ऽपीति निद्रा
माकाङ्क्षन्तीं नयनसलिलोत्पीडरुद्धावकाशां ॥ ८८ ॥

आद्ये बद्धा विरहदिवसे या शिखादाम हित्वा
शापस्यान्ते विगलितशुचा या मयोद्वेष्टनीया ।
स्पर्शक्लिष्टामयमितनखेनासकृत्सारयन्तीं
गण्डाभोगात्कठिनविषमामेकवेणीं करेण ॥ ८९ ॥

पादानिन्दोरमृतशिशिरान्जालमार्गप्रविष्टा
न्पूर्वप्रीत्या गतमभिमुखं संनिवृत्तं तथैव ।
चक्षुः खेदात्सलिलगुरुभिः पक्ष्मभिश्छादयन्तीं
साभ्रे ऽह्नीव स्थलकमलिनीं न प्रबुद्धां न सुप्तां ॥ ९० ॥

2*

सा संन्यस्ताभरणमबला पेलवं धारयन्ती
शय्योत्सङ्गे निहितमसकृद्दुःखदुःखेन गात्रं ।
त्वामप्यस्रं जललवमयं मोचयिष्यत्यवश्यं
प्रायः सर्वो भवति करुणावृत्तिरार्द्रान्तरात्मा ॥ ११ ॥

जाने सख्यास्तव मयि मनः संभृतस्नेहमस्मा
दित्थंभूतां प्रथमविरहे तामहं तर्कयामि ।
वाचालं मां न खलु सुभगं मन्युभावः करोति
प्रत्यक्षं ते निखिलमचिराद्भ्रातरुक्तं मया यत् ॥ १२ ॥

रुद्धापाङ्गप्रसरमलकैरञ्जनस्नेहशून्यं
प्रत्यादेशादपि च मधुनो विस्मृतभ्रूविलासं ।
त्वय्यासन्ने नयनमुपरिस्पन्दि शङ्के मृगाक्ष्या
मीनक्षोभाकुलकुवलयश्रीतुलामेष्यतीति ॥ १३ ॥

वामश्चास्याः कररुहपदैर्मुच्यमानो मदीयै
र्मुक्ताजालं चिरविरचितं त्याजितो दैवगत्या ।
संभोगान्ते मम समुचितो हस्तसंवाहनानां
यास्यत्यूरुः कनककदलीस्तम्भगौरश्चलत्वं ॥ १४ ॥

तस्मिन्काले जलद यदि सा लब्धनिद्रासुखा स्या
त्तत्रासीनः स्तनितविमुखो याममात्रं सहेथाः ।
मा भूदस्याः प्रणयिनि मयि स्वप्नलब्धे कथंचि
त्सद्यः कण्ठच्युतभुजलताग्रन्थिगाढोपगूढं ॥ १५ ॥

तामुत्थाप्य स्वजलकणिकाशीतलेनानिलेन
प्रत्याश्वस्तां सममभिनवैर्जालकैर्मालतीनां ।
विद्युत्कम्पस्तिमितनयनां त्वत्सनाथे गवाक्षे
वक्तुं धीरस्तनितवचनैर्मानिनीं प्रक्रमेथाः ॥ १६ ॥

भर्तुर्मित्रं प्रियमविधवे विद्धि मामम्बुवाहं
तत्संदेशान्मनसि निहितादागतं त्वत्समीपं ।
यो वृन्दानि त्वरयति पथि श्राम्यतां प्रोषितानां
मन्द्रस्निग्धैर्ध्वनिभिरबलावेणिमोक्षोत्सुकानि ॥ १७ ॥

इत्याख्याते पवनतनयं मैथिलीवोन्मुखी सा
त्वामुत्कण्ठोच्छ्वसितहृदया वीक्ष्य संभाव्य चैव ।
श्रोष्यत्यस्मात्परमवहिता सौम्य सीमन्तिनीनां
कान्तोदन्तः सुहृदुपनतः संगमात्किंचिदूनः ॥ १८ ॥

तामायुष्मान्मम च वचनादात्मनश्चोपकर्तुं
ब्रूयादेवं तव सहचरो रामगिर्याश्रमस्थः ।
अव्यापन्नः कुशलमबले पृच्छति त्वां वियुक्तां
भूतानां हि क्षयिषु करणेष्वाद्यमाश्वास्यमेतत् ॥ ९९ ॥

अङ्गेनाङ्गं सुतनु तनुना गाढतप्तेन तप्तं
सास्रेणाश्रुद्रुतमविरतोत्कण्ठमुत्कण्ठितेन ।
दीर्घोच्छ्वासं समधिकतरोच्छ्वासिना दूरवर्ती
संकल्पैस्ते विशति विधिना वैरिणा रुद्धमार्गः ॥ १०० ॥

शब्दाख्येयं यदपि किल ते यः सखीनां पुरस्ता
त्कर्णे लोलः कथयितुमभूदाननस्पर्शलोभात् ।
सो ऽतिक्रान्तः श्रवणविषयं लोचनाभ्यामदृश्य
स्त्वामुत्कण्ठाविरचितपदं संमुखे नेदमाह ॥ १०१ ॥

श्यामास्वङ्गं चकितहरिणीप्रेक्षिते दृष्टिपातं
गण्डच्छायं शशिनि शिखिनां बर्हभारेषु केशान् ।
उत्पश्यामि प्रतनुषु नदीवीचिषु भ्रूविलासा
न्हन्तैकस्थं क्वचिदपि न ते चण्डि सादृश्यमस्ति ॥ १०२ ॥

त्वामालिख्य प्रणयकुपितां धातुरागैः शिलाया
मात्मानं ते चरणपतितं यावदिच्छामि कर्तुं ।
अस्रैस्तावन्मुहुरुपचितैर्दृष्टिरालुप्यते मे
क्रूरस्तस्मिन्नपि न सहते संगमं नौ कृतान्तः ॥ १०३ ॥

धारासिक्तस्थलसुरभिणास्त्वन्मुखस्यास्य बाले
दूरीभूतं प्रतनुमपि मां पञ्चबाणः क्षिणोति ।
घर्मान्ते ऽस्मिन्विगणय कथं वासराणि व्रजेयु
र्दिक्संसक्तप्रविततघनव्यस्तसूर्यातपानि ॥ १०४ ॥

मामाकाशप्रणिहितभुजं निर्दयाश्लेषहेतो
र्लब्धायास्ते कथमपि मया स्वप्नसंदर्शनेषु ।
पश्यन्तीनां न खलु बहुशो न स्थलीदेवतानां
मुक्तास्थूलास्तरुकिशलयेष्वश्रुलेशाः पतन्ति ॥ १०५ ॥

भित्त्वा सद्यः किशलयपुटान्देवदारुद्रुमाणां
ये तत्क्षीरस्रुतिसुरभयो दक्षिणेन प्रवृत्ताः ।
आलिंग्यन्ते गुणवति मया ते तुषाराद्रिवाताः
पूर्वं स्पृष्टं यदि किल भवेदङ्गमेभिस्तवेति ॥ १०६ ॥

संक्षिप्येत क्षणमिव कथं दीर्घयामा त्रियामा
सर्वावस्थास्वहरपि कथं मन्दमन्दातपं स्यात् ।
इत्थं चेतश्चटुलनयने दुर्लभप्रार्थनं मे
गाढोष्माभिः कृतमशरणं त्वद्वियोगव्यथाभिः ॥ १०७ ॥

नन्वात्मानं बहु विगणयन्नात्मना नावलम्बे
तत्कल्याणि त्वमपि सुतरां मा गमः कातरत्वं ।
कस्यात्यन्तं सुखमुपगतं दुःखमेकान्ततो वा
नीचैर्गच्छत्युपरि च दशा चक्रनेमिक्रमेण ॥ १०८ ॥

शापान्तो मे भुजगशयनादुत्थिते शार्ङ्गपाणौ
मासानेतान्गमय चतुरो लोचने मीलयित्वा ।
पश्चादावां विरहगुणितं तं तमात्माभिलासं
निर्वेक्ष्यावः परिणतशरच्चन्द्रिकासु क्षपासु ॥ १०९ ॥

भूयश्चापि त्वमसि शयने कण्ठलग्ना पुरा मे
निद्रां गत्वा किमपि रुदती सस्वरं विप्रबुद्धा ।
सान्तर्हासं कथितमसकृत्पृच्छतश्च त्वया मे
दृष्टः स्वप्ने कितव रमयन्कामपि त्वं मयेति ॥ ११० ॥

एतस्मान्मां कुशलिनमभिज्ञानदानाद्विदित्वा
मा कौलीनादसितनयने मय्यविश्वासिनी भूः ।
स्नेहा नाहुः किमपि विरहव्यापदस्ते ह्यभोग्या
दृष्टे वस्तुन्युपचितरसाः प्रेमराशीभवन्ति ॥ १११ ॥

कच्चित्सौम्य व्यवसितमिदं बन्धुकृत्यं त्वया मे
प्रत्यादेशान्न खलु भवतो धीरतां तर्कयामि ।
निःशब्दो ऽपि प्रदिशसि जलं याचितश्चातकेभ्यः
प्रत्युक्तं हि प्रणयिषु सतामीप्सितार्थक्रियैव ॥ ११२ ॥

एतत्कृत्वा प्रियसमुचितं प्रार्थनं चेतसो मे
सौहार्दाद्वा विधुर इति वा मय्यनुक्रोशबुद्ध्या ।
इष्टान्देशान्विचर जलद प्रावृषासंभृतश्री
र्मा भूदेवं क्षणमपि च ते विद्युता विप्रयोगः ॥ ११३ ॥

फलभरपरिणामश्यामजम्बूनिकुञ्ज
स्खलिततनुतरङ्गामुत्तरेण स्रवन्तीं ।
उपचितघनमालप्रौढतापिञ्छनीलैः
श्रयति शिखरमद्रेर्नूतनस्तोयवाहः ॥
कच्चित्सौम्य प्रियसहचरं विद्युदालिङ्गति त्वा
माविर्भूतप्रणयसुमुखाश्चातका वा भजन्ते ।
पौरस्त्यो वा सुखयति मरुत्साधुसंवाहनानां
विष्वग्बिभ्रत्सुरपतिधनुर्लक्ष्मलक्ष्मीं तनोति ॥
दैवात्पश्येर्जगति विचरन्निच्छया मत्प्रियां चे
दाश्वास्यादौ तदनु कथयेर्माधवीयामवस्थां ।
आशातन्तुर्न च कथयतात्यन्तमुच्छेदीयः
प्राणत्राणं कथमपि करोत्यायताक्ष्याः स एव ॥

इति मालतीमाधवे
नवमेऽङ्के
दौत्यनियोक्तव्यं मेघं प्रति
माधववाक्यं

अथ

शृङ्गारतिलकं

बाहुप्रौढमृणालमास्यकमलं लावण्यलीलाजलं
श्रोणीतीर्थशिला च नेत्रशफरं धम्मिल्लशैवालकं ।
कान्तायाः स्तनचक्रवाकयुगलं कन्दर्पवाणानलै
र्दग्धानामवगाहनाय विधिना रम्यं सरो निर्मितं ॥ १ ॥

आयाता मधुयामिनी यदि पुनर्नायात एव प्रभुः
प्राणा यान्तु विभावसौ यदि पुनर्जन्मग्रहं प्रार्थये ।
व्याधः कोकिलबन्धने विधुपरिध्वंसे च राहुग्रहः
कन्दर्पे हरनेत्रदीधितिरियं प्राणेश्वरे मन्मथः ॥ २ ॥

इन्दीवरेण नयनं मुखमम्बुजेन
कुन्देन दन्तमधरं नवपल्लवेन ।
अङ्गानि चम्पकदलैः स विधाय धाता
कान्ते कथं घटितवानुपलेन चेतः ॥ ३ ॥

एको हि खञ्जनवरो नलिनीदलस्थो
दृष्टः करोति चतुरङ्गबलाधिपत्यं ।
किं वा करिष्यति भवद्वदनारविन्दे
जानामि नो नयनखञ्जनयुग्ममेतत् ॥ ४ ॥

ये ये खञ्जनमेकमेव कमले पश्यन्ति दैवात्क्वचि
त्ते सर्वे मनुजा भवन्ति सुतरां प्रख्यातभूमीभुजः ।
त्वद्वक्त्राम्बुजनेत्रखञ्जनयुगं पश्यन्ति ये ये जना
स्ते ते मन्मथबाणजालविकला मुग्धे किमित्यद्भुतं ॥ ५ ॥

झटिति प्रविश गेहं मा बहिस्तिष्ठ कान्ते
ग्रहणसमयवेला वर्तते शीतरश्मेः ।
अयि सुविमलकान्तिं वीक्ष्य नूनं स राहु
र्ग्रसति तव मुखेन्दुं पूर्णचन्द्रं विहाय ॥ ६ ॥

कस्तूरीवरपत्रभङ्गनिकरो भ्रष्टो न गण्डस्थले
नो लुप्तं सखि चन्दनं स्तनतटे धौतं न नेत्राञ्जनं।
रागो न स्खलितस्तवाधरपुटे ताम्बूलसंवर्धितः
किं रुष्टासि गजेन्द्रमन्दगमने किं वा शिशुस्ते पतिः॥७॥

समायाते कान्ते कथमपि च कालेन बहुना
कथाभिर्देशानां सखि रजनिरर्द्धं गतवती।
ततो यावल्लीलाकलहकुपितासि प्रियतमे
सपत्नीव प्राची दिगियमभवत्तावदरुणा॥ ८॥

श्लाघ्यं नीरसकाष्ठताडनशतं श्लाघ्यः प्रचण्डातपः
क्लेशः श्लाघ्यतरः सुपङ्कनिचयैः श्लाघ्योऽतिदाहानलः।
यत्कान्ताकुचपार्श्वबाहुलतिकाहिन्दोललीलासुखं
लब्धं कुम्भवर त्वया न हि सुखं दुःखैर्विना लभ्यते॥९॥

किं किं वक्त्रमुपेत्य चुम्बसि बलान्निर्लज्ज लज्जाकृते
वस्त्रान्तं शठ मुञ्च मुञ्च शपथैः किं धूर्त निर्वञ्चसे।
खिन्नाहं तव रात्रिजागरवशात्तामेव याहि प्रियां
निर्माल्योज्झितपुष्पदामनिकरे का षट्पदानां रतिः॥१०॥

वाणिज्येन गतः स मे गृहपतिर्वार्त्तापि न श्रूयते
प्रातस्तज्जननी प्रसूततनया जामातृगेहं गता ।
बालाहं नवयौवना निशि कथं स्थातव्यमस्मद्गृहे
सायं संप्रति वर्तते पथिक हे स्थानान्तरं गम्यतां ॥ ११ ॥

यामिन्येषा बहुलजलदैर्बद्धभीमान्धकारा
निद्रां यातो मम पतिरसौ क्लेशितः कर्मदुःखैः ।
बाला चाहं मनसिजभयात्प्राप्तगाढप्रकम्पा
ग्रामश्चौरैरयमुपहतः पान्थ निद्रां जहीहि ॥ १२ ॥

इयं व्याधायते बाला भ्रूरस्याः कार्मुकायते ।
कटाक्षाश्च शरायन्ते मनो मे हरिणायते ॥ १३ ॥

क्व भ्रातश्चलितोऽसि वैद्यकगृहं किं तत्र शान्त्यै रुजां
किं ते नास्ति गृहे सखी प्रियतमा सर्वं गदं हन्ति या ।
वातं चेत्कुचकुम्भमर्दनवशात्पित्तं तु वक्त्रामृतात्
श्लेष्माणं विनिहन्ति हन्त सुरतव्यापारकेलिश्रमात् ॥ १४ ॥

दृष्टिं देहि पुनर्बाले कमलायतलोचने ।
श्रूयते हि पुरा लोके विषस्य विषमौषधं ॥ १५ ॥

अन्तर्गता मदनवह्निशिखावली या
सा बाध्यते किमिति चन्दनचर्चितेन ।
यः कुम्भकारपवनोपरि पङ्कलेप
स्तापाय केवलमसौ न तु तापशान्त्यै ॥ १६ ॥

यासां दृष्ट्वा नयनयुगलं रङ्गवाराङ्गनानां
देशत्यागः परमकृतिभिः कृष्णसारैरकारि ।
तासामेव स्तनयुगजिताः कुम्भिनः सन्ति मत्ताः
प्रायो मूर्खः परिभवविधौ नाभिमानं विधत्ते ॥ १७ ॥

अपूर्वो दृश्यते वह्निः कामिन्याः स्तनमण्डले ।
दूरतो दहते गात्रं गात्रलग्नः सुशीतलः ॥ १८ ॥

कथमेतत्कुचद्वन्द्वं पतितं तव सुन्दरि ।
पश्याधःखनने मूढ गिरयो न पतन्ति किं ॥ १९ ॥

कुसुमे कुसुमोत्पत्तिः श्रूयते न च दृश्यते ।
बाले तव मुखाम्भोजे कथमिन्दीवरद्वयं ॥ २० ॥

एतत्पयोधरयुगं पतितं निरीक्ष्य
खेदं वृथा वहसि किं कमलायताक्षि ।
स्तब्धो विवेकरहितो जनतापकारी
ह्यत्युन्नतः प्रपततीति किमत्र चित्रं ॥ २१ ॥

अयि मन्मथचूतमञ्जरि
श्रवणाव्यायतचारुलोचने ।
अपहृत्य मनः क्व यासि मे
किमराजकमत्र वर्तते ॥ २२ ॥

कोपस्त्वया हृदि कृतो यदि पङ्कजाक्षि
सो ऽस्तु प्रियस्तव किमत्र विधेयमन्यत् ।
आश्लेषमर्पय मदर्पितपूर्वमुच्चै
रुच्चैः समर्पय मदर्पितचुम्बनं च ॥ २३ ॥

ANNOTATIO CRITICA.

Varietas lectionis in Meghadûta.

2. रिक्त: scribunt W B. Talia menda miro quodam consensu in pluribus simul exstare codicibus, semel annotasse sufficit.

4. अर्घ pro अर्घ्य praebent W H.

5. D. प्रणयकृपणाः.

6. D. बन्ध्या pro मोघा eodem sensu.

7. H. धनपते: – Strophas septimam et octavam omittit D. earumque loco male inserit duodecimam, quae hic sententiarum ordinem turbat.

9. तोयगृध्नु poetae sententiae magis convenit, quam quod W B D. praebent ते सगर्वाः. – Pro क्षम D. स्थिर्.

10. In scribendo vocabulo प्रायस: variant codices, sed ubique scriptio origini magis consentanea cum dentali restituenda videtur, quam hoc loco praebent B. et W.

11. D. उत्सिलीन्ध्रामबन्ध्यां.

13. B. तत् pro त्वत् male, dein D. अनुकूलं.

14. Codd. omnes हरति, sed praestat Wilsonis lectio वहति, quum verbum परिहरन् iam in hac stropha legatur. Ex certa enim regula intra unius strophae limites eiusdem vocabuli repetitionem evitasse videntur poetae Indorum lyrici, nisi orationi per eam de industria pondus addere vellent, ut infra str. 44, 100 cet. Ne quis objiciat, talia interdum in nostris editionibus inveniri (etiam in hoc ipso carmine v. 87. duplex offendit विरह), moneo, haud raro iam nunc in tanta auxiliorum criticorum inopia feliciter medelam posse circumspici. Ita Bhartr. I, 2. pro priore भावेन ex editione Çrîrâmapurana legendum est हासेन; similiter Ratn. p. 30, l. 3-6, ubi bis legitur vocabulum विपाण्डुर, pro विपाण्डुरप्रतिमुखं ex Sâh. Darp. p. 144. restituendum est विपाटलद्युति मुखं; ibid. 27,10 pro कृत्वा post कृतं scribatur e Sâh. Darp. p. 41. कुब्जा. - Pro दृष्टोच्छ्रायः D. habet दृष्टोत्साहः, idem in fine अवलेहान्, vitiose.

15. D. आपत्स्यते pro आलप्स्यते. - स्फुरति pro स्फुरित mendose W H.

16. D. habet भ्रूविकार et ultimum versum sic exhibet:

किंचित्पश्चात्प्रवलय गतिं भूय एवोत्तरेण

18. H. ज्योतिभिः - Ejeci utpote spuriam stropham hanc, quam Wilsonus post decimam octavam, B D H. post decimam septimam inserunt:

अध्वक्लान्तं प्रतिमुखगतं सानुमानाम्रकूटः
तुङ्गेन त्वां जलद शिरसा वक्ष्यति श्लाघ्यमानः ।
आसारेण त्वमपि शमयेस्तस्य नैदाघमग्निं
सद्भावार्द्रः फलति न चिरेणोपकारो महत्सु ॥

वक्ष्यति pro रक्ष्यति W. recepi e D.; श्लाघ्यमानः pro श्लाघमानः tuentur D B.; pro सद्भाव D. male habet सत्कार; denique in

primo versu legunt H. श्रान्तः et pro श्राम्रकूटः W B H. चित्रकूटः – Apparet his versibus nil contineri, nisi quod iam in stropha decima septima dictum sit, verbis tamen mutatis et variatis. Ab indole huius poematis, in quo nil abundat et omnia aequabili tenore procedunt, abhorret tam jejuna eiusdem rei iteratio. Unde stropham spuriam esse et in ea id accidisse censeo, quod toties in libris Indicis factum videmus, nempe veterem aliquem lectorem in sententia varianda et alio deflectenda lusisse talemque foetum in textum perperam insertum esse. Cf. Ill. Schlegelium, praef. ad Hitop. p. XIII. Exempla praebent Comm in Hit. p. 67 et 136, Bhartr. II, 4 et 5, 54 et 90, III, 89 et 93, etiam II, 90 coll. cum versione Rogerii 8, 9. Vikram. p. 6, 2 – 3 et 7 – 8 Lenz., ubi alterum utrum distichon expungendum est. Praeterea insigne exemplum infra exhibebitur ad str. 86. – Stropha quum primum intrusa est locum invenerit post decimam septimam oportet, deinde Âmrakûtae nomen, ne bis legeretur, permutatum est cum C'itrakûta, notissimo in Bhundelkund provincia monte (Râm. II, 54 – 56. 93. cet.), tametsi is in nubis iter omnino non quadraret. Sed per vocabulum काननाम्रैः stropha 18 cum 17ma arctissime cohaeret, unde factum est, ut in aliis codicibus stropha spuria ei postponeretur. Eam autem, quam retinui, esse primariam facile intelligitur, nam ubique magis exquisitam habet dictionem, e. gr. साधु pro तुङ्ग etc.

19. B D. तोयोत्सर्गद्रु°.

20. Pro वपउ W B H. कुञ्ज, quo vocabulo modo usus erat poeta.

21. H. नवज्ञल pro ज्ञललव.

22. Hanc stropham om. D.

23. D. सनयनज्ञलैः - H. प्रत्युद्घातः.

24. B. परिपातिफल°.

25. W B H. अतिमहत् pro अविकलं. - Omnes लब्धा quod meo periculo mutavi in लब्ध्वा. Futurum constructionem turbat, ac dubito, quin secunda persona ita omisso et verbo substantivo et pronomine usurpari possit; omissi verbi substantivi, ubi additum est pronomen, exemplum, quae haud rara sunt, habes infra v. 100.

27. Pro nomine fluvii नगनदी D. praebet वननदी, praeter quam lectionem etiam tertiam नवनदी commemorat Wilso ad h. l.

28. गा च W B H., dein स्फुरित D H.

29. प्रणयि वचनं W H. In versu primo pro स्तनित H. कूणित, quod praetulissem, nisi in utraque lectione corruptelam latere suspicatus essem.

30. D. ubivis accusativum praebet °सलिलां - सिन्धुं - वृञ्जयन्तीं (sic); pro शीर्णा habet ज्ञीर्णा. Scripsi असुभग, nam सुभग, quod omnes tuentur, sensu cassum est.

31. अवन्तीन् - वृद्धान् recepi e D., reliqui scribunt अवन्तीं वृद्धां, male, quum iam aliud huius urbis nomen विशाला adsit; magis igitur huius loci est incolarum nomen अवन्तयः cf. Mahâbh. VI, 390. Râġ. Tar. IV, 163. - Pro हृतं D. कृतं.

33. D. धूमैः (sic etiam H.) et नृत्त minus bene; pro त्यक्त्वा खेदं idem रात्रिं नीत्वा, quod propter praecedens खिन्न praeferendum videri possit; at nubes in sequentibus stro-

phis hoc ipso vespere amplius procedere et demum versu 39 per noctem quiescere jubetur. H. habet मुक्ता खेदं.

34. D. दृश्यमानः, sed वीक्ष्यमाणा: melius convenit cum सादरं. - W B. विरत, D. विरति; rectum praebuit H.

35. D. आमर्दाणां mendose.

36. Pro खचित D. रचित, pro क्लान्त H. कान्त.

37. D. व्रणा, quod idem valet atque व्रजा; idem नृत्त, ut supra. - B D. दृष्टिभक्तिर् male.

38. W. रात्रौ pro नक्तं - D. pro छायया praebet स्निग्धया prorsus ut legitur Vikr. p. 58, 2 Lenz, quod nescio an praeferendum sit. - Pro मुक्तरो मा च D. विमुक्तो मास्म.

39. D. scribit वलभौ.

41. तस्मात्तस्याः D.

43. W. निःस्यन्दः.

44. H. वसूनां pro चमूनां praeter alia menda.

45. D. प्रीत्या pro प्रेम्णा. - D B. पद pro दल. - D. रुचा पावकेः lectio bona, quam praetulissem, nisi ea mihi potius ex recepta, quam haec ex illa orta fuisse videretur. H. रुचाध्ययेः mendose.

46. D. मुक्तमार्गं.

47. Pro नूनं D. दूरं male.

50. H. छित्वा et भूत्वा pro हित्वा et कृत्वा male; deinde praebet अधिगमं, quod reliquorum librorum lectioni अभिगमं praestat.

51. D. विहस्येव, quae elegans lectio est.

52. D. उपनत, deinde W B H. संगमेनाभिरामा; sed इव vix ab hoc loco abesse potest.

53. Pro शुभ्र H. शुभ्रां D रम्यां.

55. D. काय pro स्वाङ्ग.

56. B D. उपहृत H. उपहित; utrumque ferri potest. Pro हूरं D. male ऊर्ध्वं.

57. निद्राद्री B W. – कन्दरासु et समस्तः D.

58. H. उपक्रम्य.

59. H. दर्शनस्य. – W. तुङ्गोच्छ्रायैः.

60. Pro शोभां D. लेखां; voluitne लीलां? neque hoc aptum est. – B. अद्रेस्तिमिर् male.

61. नीलं pro तस्मिन् D. – विचरेत् B H. – D. कुरु सुखपद°.

62. D. primum versum sic exhibet:

तत्रावश्यं जनितसलिलोद्गारमन्तःप्रवेशं

शर्म recepi ex H. pro घर्म, quod reliqui praebent. – H. भीषयेस्ताः.

63. H. सजलनयनैः sensu cassnm. – D. °भिन्नः et निर्विघ्नः पर्वतं तं.

64. D. habet scriptionem दुगूलां.

66. D. scribit रोध्र, W. कुरुवक. – B W. सीमन्ते ऽपि.

67. D. फलं pro रसं.

68. Strophas sequentes D. ordine exhibet hoc: 71, 70, 69, 68. Pro नलिनैः D. कमलैः, dein H. विसंसिभिश्च, tum D. मुक्ताजालनपरिमलैश्छिन्नसूत्रैश्च.

69. H. उच्छ्वसन. – D. अभिमुखमपि fortasse melius.

70. D. यद् pro ये. – B W. सजलकणिका. – D. °निपुणां.

71. Deest in B. – W H. उच्छ्वासितालिङ्गितानां. – D. चोदितैः pro प्रेरितैः, quae voces vulgo in codd. inter se permutantur. – H. नवजल.

72. H. कामलक्ष्येषु.

73. W. अत्र pro तत्र. – D. तदमरधनु° et यस्योपान्ते – H. विनतो pro नमितो.

74. H. कुसुमैः pro मुकुलैः. – D. ध्यायन्ति.

75. D. निचित pro रचित.

76. W B H. केशरस्तत्र; lectione, quam recepi e D., limatior fit junctura. - W. etiam hic scribit कुरुवक.

77. तन्नन्मध्ये H. - D. नष्टा. - B. नर्तितैः W. inversis vocabulis कान्तया नर्तितो मे.

78. D. लक्षपीतं et क्षामच्छायं.

79. D. शीघ्रसंपातहेतोः.

80. H. बिम्बाधरोष्ठी. - B W. आयैव.

81. Laudatur Sâh. Darp. p. 52. sine varia lectione.

82. H. न्यूनं. - D. बहूनां pro प्रियायाः. - H. उपसरणा.

83. W. पुरे pro पुरा.

85. H. विरहदिवस° malo. - Pro स्थापितस्य D. प्रस्थितस्य quod placet; mox idem दत्त pro मुक्त. - H. हृदयविहित. - W B H. आसादयन्ती; in lectione recepta major inest ἔμφασις.

86-89. Has strophas ita transponit D: 89, 86, 87. a.b. 88. c. d. 88. a. b. 87. c. d., at stropha 86. cum praecedenti arcte cohaeret.

86. D. खेदयेद्विप्रयोगः. - Post eam stropham has duas inserit H., quae cujus generis sint jam supra ad v. 18. significavi:

स्निग्धाः सख्यः कथमपि दिवा तां न मोक्ष्यन्ति तन्वी
मेकप्रख्या भवति हि जगत्यङ्गनानां प्रवृत्तिः ।
स त्वं रात्रौ जलद शयनासन्नवातायनस्थः
कान्तां सुप्ते सति परिजने वीतनिद्रामुपेयाः ॥
अन्वेष्टव्यामवनिशयने संनिकीर्णैकपार्श्वां
तत्पर्यङ्कप्रगलिततलैर्विच्छिन्नहारैरिवास्रैः ।
भूयो भूयः कठिनविषमां सादयन्तीं कपोला
दामोक्तव्यामयमितनखेनैकवेणीं करेण ॥

Versum posterioris strophae secundum qui in codice ita sonat:

तत्पर्यन्तप्रगलितनवैश्छिन्नहारैरिव रात्रेः

haud vereor ne justo audacius emendarim.

87. H. विप्रकीर्णो°.

88. D H. निश्वासेन W. विश्वासेन. - H. लम्बि. - D. कथमुपनमेत् W. क्षणमपि भवेत्.

89. D. उन्मोचनीय et विषमाद्.

90. D H. सजलगुरुभिः.

91. W. कोमलं pro पेवलं. - D. अम्रं. - B. जलकणमयं D H. नवजलमयं.

92. Antecedenti male praeposita est in D. - Omnes habent मन्य° (D. praeterea omisso Anusvâra सुभगमन्य°), quod sensu cassum est, unde dedi मन्यु.

94. D. वामो वास्याः et mox नवपरिचितं. - H. संवाहनस्य. Pro कनक D. praebet सरर (?)

95. D. अन्वास्यैनां pro तत्रासीनः haud male. - idem सहस्व.

96. D. वियुद्गमे (sic) निहितनयनां. H. वियुन्नेत्र° (sic). - D. °वचनो.

97. W. H. त्वत्संदेशान्म° male. D. तत्संदेशाद्धृदयनि°. - D. सान्द्रस्निग्धैर्.

98. W B. संभाष्य चैवं. - W. उपगतः.

99. W B. आयुष्मन् - ब्रूया एव. - D. नियुक्त; idem versum quartum ita exhibet: पूर्वाश्वास्यं सुलभविपदां प्राणिनामेतदेव

100. D. तनु च pro सुतनु - Id. अस्रद्रवं W. अस्रुद्रुतं - D. उष्णोच्छ्वासं.

101. D. तत् pro यः - H. अगाद् pro अभूद्. - D. लोचनानामगम्यः quod placet. - H. विरहित.

102. W B H. दृष्टिपातान्, sed concinnior singularis est. - H. वक्त्रच्छायं.

103. Laudatur Kâvya Prak. p. 26.

104. Stropha ex mea sententia spuria, in qua uber et significans auctoris desideratur dicendi genus; imprimis offendit postremum compositum satis jejunum, cui simile vix in toto carmine invenias. Deest in D.; in B H. antecedenti praeponitur, id quod et ipsum adulterinae originis indicium est. Eam tamen expungere nolui, quoniam, utrum revera insitiva sit necne, adhuc disceptari potest. Si retinetur, post stropham 103 collocanda est, ne arctiorem hujus cum praecedenti nexum tollat. - H. धमन्तेने वि° (sic).

105. D. निशि pro मया.

106. Pro ये तत् W B H. एतत् quod durius videtur.

107. D. संज्ञिप्येवं H. संज्ञिप्येव; quae fortasse reliquiae sunt alius lectionis, qua totus versus primus affectus fuit.

108. B H. इत्यात्मानं - आत्मनैव i. e. इति - एव pro ननु न. - D H. उपनत.

109. D. एतान् pro अन्यान्.

110. D. भूयश्चापि त्वमपि, dein सस्वनं pro सत्वरं. - H. स्वप्ने दृष्टः.

111. D. विरहह्रासिनः et दिष्टे.

112. H. प्रत्याख्यान्न. D. प्रत्याख्यातुं न. Voluerunt प्रत्याख्यानं न aut प्रत्याख्यानान्न. - D. याचितं.

Post eam stropham in editione Wilsoniana et in cod. H. haec legitur:

आश्वास्यैनां प्रथमविरहादुग्रशोकां सखीं मे
शैलादस्मात्त्रिपायनवृषोत्खातकूटान्निवृत्तः ।
साभिज्ञानप्रहितकुशलैस्तद्वचोभिर्ममापि
प्रातःकुन्दप्रसवशिथिलं जीवितं धारयेथाः ॥

pro quibus H.: विरहेपार्द्रशोकां सखीं स्वां शैलादाशु et mox साभिज्ञानं - त्वद्वचोभिः male. D. et B. eam omittunt nec dubium esse potest quin spuria sit. Prorsus enim inepte a tali nube poscitur ut redeat, neque haec scribere potuit is poeta, qui in versibus praecedentibus tam eleganter et ingeniose indicaverat, se nubem ne signo quidem neque sono respondentem fingere velle.

113. D. प्रियमनुचितप्रार्थनावर्त्मनो मे mendose. - W. क्वचिद्पि न pro क्षपामपि च.

Sequitur in editione stropha haec, quam codd. mei omittunt:

श्रुत्वा वार्तां जलदकथितां तां धनेशो ऽपि सद्यः
शापस्यान्तं सदयहृदयः संविधायास्तकोपः ।
संयोज्यैतौ विगलितशुचौ दम्पती हृष्टचित्तौ
भोगानिष्टानविरतसुखं भोजयामास शश्वत् ॥

Pro शापस्यान्ते quod apud W. exstat sensus flagitavit ut scriberetur शापस्यान्तं.

Etiam hos versus, qui ne dictione quidem sua nimis remissa se commendant, adulterinos esse vix demonstratione eget. Qui carmen iis foedavit, molliculi animi homo, ferre non potuit, quod post tot tristes imagines laetus exsulis reditus ne verbo quidem esset significatus; unde nil antiquius habuit, quam ut Marte suo, etsi invita Minerva hanc lacunam expleret. Kâlidâsas autem se vere poetam eo monstravit, quod nil tale Yaxae querimoniae adderet. Strophae ad poema concludendum insertae exemplum huic prorsus simile est in Ghatakarparo, v. 21, id quod scholiastam editum non fugit; alii distichon illud omiserunt, ut in prooemio annotavi.

In cod. H. additur hic versus, e quo, si nil aliud, hoc certe disci poterit, quomodo versus Sanscritice non pangendi sint.

आख्यायकाकथितभावरसं कवीनां
संतोषसंततिकरं खलु मेघदूतं ।
श्रीकालिदासकविराजकृतौ महीयः
काव्यं समाप्तमभिलासिकथाप्रबन्धं ॥

Emendassem कृतौ, nisi ita loqui scribis in usu esset; eodem modo subscriptio in B. se habet: इति श्रीकालिदासकृतौ मेघदूताख्यं काव्यं समाप्तं.

Varietas lectionis in Çringâratilaka.

1. प्रौढ scripsi e conj.; eo ducere videbantur literarum ductus in cod. H. obvii, quos typis imitari nequeo; in T. sola legitur syllaba ढौ. – Uterque codex शिला च°, quod dupliciter peccat; nam et vocabulum neutrum requiritur neque conjunctio च hujus loci est. Emendationem invenire difficile videtur, quum haud satis appareat, quaenam res cum femore comparetur, atque septima versus syllaba (च) necessario brevis esse debeat. Haud placet, de quo cogitari possit, °शिलं सनेत्रशफरं. Itaque pro sua quisque doctrina videat ipse.

2. H. विधुविसध्वंसे (?). Haud pro certo affirmaverim verba, qualia edidi, prorsus bene se habere.

5. T. तद्धक्र male.

6. प्रविश्य, quod in utroque est, metrum turbat. Tradunt quidem (secundum Colebrookium Ess. II, 71. not.) rei metricae scriptores nonnulli, vocales breves ante प्र ह्र ब्र et क्र positas interdum non produci; sed probabile est eos depravata scriptura deceptos fuisse, praesertim quum et ipsi de emendandis lectionibus cogitarint. In KumâraSambhavae, unde exempla hausisse dicuntur, editione certe Stenzleriana nil ejusmodi invenitur. – T. गेहं.

7. T. स्फलितम्.

8. T. om च. – H. रजनिरर्द्धेषा तरती T. रजनी सार्द्धं गतवती, unde lectio facile restitui potuit. – T. कुपितास्मि perperam.

9. H. प्रलेप्यतरः male. – T. कुम्भ pro पार्श्व. – T. हिल्लोल, quae forma, etsi a Wilsone non exhibita, proba tamen videtur. Verbum enim हिल्लोलयति, aperte denominativum, inter radices recensetur, cf. Rosenium et Forsterum p. 184., atque vox illa eodem modo a लुल् (लुड् लुठ्) et लोल derivata est, quo हिन्दोल a दुल् et दोल. Vix hujus loci est monere omnes has radices ex origine inter se haud diversas fuisse.

10. T. लज्ञान्ते. – निर्मापोज्झित dedi e conjectura pro निर्माणयोज्ञित H. निर्मान्योविज्ञेत T., quae corrupta sunt.

11. H. तनयो T. नयना, utrumque sensu cassum. – T. स्थानान्तरं.

12. T. कर्मदुःखी.

13. Strophas quinque sequentes ita transponit T.: 14, 16, 17, 15, 13.

14. H. प्रातश्च° male. – T. न सुप्रियतमा. – H. सर्वेगदं T. सर्वाङ्गदान् sic. – Pro वशात् H. भवात् (भरात् ?). – T. च pro तु.

16. ब्राध्यते e conj. pro ब्राधते, quod uterque praebet.

- T. किमिह चन्दनपङ्कलेपैः male. - uterque पयनोपरि; quod emendavi. - T. न च pro न तु.

17. T. दृष्ट्वा यासां. - H. नयनसुभगं. - T. दन्तिनः et in fine जानाति contra metrum; voluit fortasse जहाति. - पिधत्ते scripsi e conjectura pro विधत्ते H.

18. T. हृदि लग्नस्तु शीतलः.

19. H. खनना T. जपाने, unde effeci खनने. - T. पतन्ति गिरयो ऽपि च.

20. H. om. Visarga, unde effici possit lectio कुसुमं कुसुमोत्पत्ति.

21. T. खेदं करोमि हृदि कः (?), dein वेधा pro स्तब्धो, tandem अन्योन्यतो ऽपि पततीपि (?). - Idem hunc ordinem stropharum exhibet 22, [23] (24 cf. infr.) 21.

22. Stropha haud una difficultate laborans. In primo versu scripsi मञ्जरि pro मञ्जरी, quum et nominativus minus aptus esse neque vocabulum commode in compositum, quod sequitur, intrare videretur. Versus secundus in T. ita sonat: कमलायतलोचने बलात् quod rejeci tum propter metri rationem tum quia hac appellatione jam aliquoties usus est poeta. Dedi igitur scripturam cod. H. nisi quod pro चारु mendose ibi legatur चाह. Ita oritur notum illud metrum

◡◡– ◡◡– ◡–◡–
◡◡–– ◡◡– ◡–◡–

quod nuncupatur वैतलीयसुन्दरी cf. schol. ad. Ghaṫ. 19. Huic accommodandus erit versus quartus: T. किमराजक वर्तते (sic) H. किमराजकमत्र विराजते, unde quod effeci किमराजकमत्र वर्तते, vel si mavis राजते, ferri quidem potest si sensum spectas, at metrum violat. Neque quicquam lucramur,

si versum secundum huic assimilamus, quod fieri potest vel recipienda lectione cod. T. vel mutanda nostra in श्रवपायित°, nam tunc oritur metrum prorsus inauditum, quod ne metricae quidem rei scriptores norunt.

23. Deest in T., sed aperte scribae culpa, quum numeri versibus additi stropham excidisse arguant. Exstat etiam AmaruÇat. 94. (vel 32 Chézy), ubi minus bene उच्चैर्मत्र्यं legitur.

T. addit hanc stropham:

हे पान्थ पुस्तककर क्षणमत्र तिष्ठ
वैद्यो ऽसि किं गणितशास्त्रविशारदो ऽसि ।
केनौषधेन वद पश्यति मढवांवा
कर्ह्यागमिष्यति पतिः सुचिरप्रवासी ॥

in qua quid pro corrupto illo मढवांवा vel मढुवांवा, quod in cod. exstare dicitur, sit legendum, aliis divinandum relinquo.

Glossarium.

अंश *m.* humerus. M 60.

अंशुक *n.* folium. M 63.

अक्षि *n.* oculus *in fin. comp.* Ç 21.

अग्र *mfn.* primus, optimus. M 4. 36. – *n.* cacumen, culmen *montis, domus.* M 15. 65. 70.

अङ्क *n.* latus. Ç 3. macula, nota, signum. M 50. 84.

अङ्कित *mfn.* notatus, signatus. M 12. 33.

अङ्ग *n.* membrum. 2) membra, corpus. M 19. 32. 55. 71. 100. 102.

अङ्गना *f.* mulier. M 10. 14. 28. 85. not. ad 86.

अचल *m.* mons. M 18. 53.

अचिरात् brevi, mox. M 92.

अचेतन *mfn.* rationis expers. M 5.

अच्छ *mfn.* pellucidus *m.* crystallus. * अच्छस्फटिक *id.* M 52.

अजिन *n.* pellis. M 37.

अञ्ज् 7. oblinere. – *cum* वि (linendo expandere) manifestare, creare. M 30. व्यक्त manifestus. M 56.

अञ्जन *n.* collyrium. M 60. 93. Ç 7.

अट्टहास *m.* cachinnus. M 59. (अट्ट vehemens *et* हास)

अतितरां summopere. M 15.

अतिथि *m.* hospes. M 59.

अतिदाह *m.* vehemens ardor, aestus. Ç 9.

अतिमहत् *mfn.* permagnus. M 25 v. l.

अत्यन्त *mfn.* finem excedens, infinitus, haud interruptus. M 108.

अत्यादित्य *mfn.* solem exsuperans. M 44.

अत्र ibi. M 76.

अदस् *pron. dem.* M 12. Ç 12.

अद्भुत *mfn* mirus. Ç 5.

अद्रि *m.* mons. M 2. 14. 45. 60.

*अधःखनन *n.* suffossio. Ç 19.

अधम *mfn.* infimus, vilis. M 6.

अधर *m.* labium inferius. M 80. 82. labium, labia. M 88. Ç 3. 7.

अधस् desuper. M 49.

अधिक *mfn.* eximius. M 21.

अधिकार *m.* munus, officium. M 1.

अधिगम *m. nom. act.* supergredi, supervolare. M 50.

*अधिगुण *mfn.* generosus, ingenuus, honestus. M 6.

अधुना nunc. M 78.

अध्वन् *m.* via, iter. M 17. 33. 39. 46. 53. not. ad 18.

*अनतिप्रौढ *mfn.* haud nimis adultus, recens, *de planta.* M 77.

अनभिज्ञ *mfn.* haud peritus. M 16.

अनल *m.* ignis. Ç 1. 9.

अनिभृत *mfn.* * immodestus, insolens. M 69.

अनिल *m.* ventus. M 20. 57. 96.

अनु *praep.* post, secundum, juxta, praeter. *cca.* M 21. 51. *postpos.* M 13.

अनुकूल *mfn.* favens, secundus, *de vento.* **M 9. 32.**

*अनुकृति *f.* imitatio. **M 70.**

अनुक्रोश *m.* miseratio, misericordia. **M 113.**

अनुग *mfn.* * qui adit, petit. **M 48.**

अनुचर *m.* pedissequus, famulus. **M 3.**

अनुरूप *mfn.* idoneus, aptus. **M 13.**

अनुसरण *n. nom. act.* * praeterire, praeterferri. **M 82.**

अन्त *m.* finis. **M 89. 94. 104. 109.** pars ultima, margo *vestis, silvae.* **Ç 10. M 24.** *Interdum* * rem totam *significat, siquidem comprehensis singulis finibus res ipsa comprehenditur.* **M 8.**

*अन्तःशुद्ध *mfn.* pura mente praeditus. **M 50**

अन्तःसार *mfn.* substantiam suam, *aquam,* in se habens *nubes.* **M 20.**

अन्तर *n. in fin. comp. aut* intus *valet aut* aliud. **Ç 11.** *ubi non liquet utrum vertendum sit* domum intra *an* alium locum pete. Cf स्थान

अन्तरात्मन् *m.* animus. **M 33. 91.**

*अन्तर्जलौघ *m.* aquae copia, quam intus habet *nubes.* **M 61.**

*अन्तर्भवन *n.* conclave, cubiculum. **M 79.**

*अन्तर्बाष्प *mfn.* intus quasi lacrimans, lacrimas cohibens. **M 3.**

अन्तर्हास *m.* risus internus. सान्तर्हासं *adv.* **M 110.**

*अन्तस्तोय *mfn.* aquam continens. **M 65.**

अन्धकार *mn.* tenebrae. **Ç 12.**

अन्य *mfn.* alius. **M 35.** एक - अन्य alter-alter. **M 76.**

*अन्यथावृत्ति *mfn.* aliter affectus, alio flexus, conversus *animus.* **M 3.**

*अन्यरूप *mfn.* cujus forma mutata est. M 81.

अप् *pl.* आपः *f.* aqua. M 50.

अपगम *m.* abitus, discessus. M 71.

अपनयन *n. nom. act.* amovere, tollere, demere. M 27.

अपाङ्ग *n.* exterior oculi angulus. M 23. 28. 45. 93.

अपाय *m.* abitus, occasus *solis.* M 78.

अपि quoque, etiam. M 3. 8. 35. cet; etiam, vel, quanquam M 23. 47. cet. अपि न ne quidem. Ç 11. न अपि - किं पुनर् ne quidem - quanto minus. M 17. cf. च कथमपि यद्यपि

अपूर्व *mfn.* novus, recens, qualis nunquam antea visus est. Ç 18.

अपेक्षा *f.* consideratio. M 17.

अबन्ध्य *mfn.* haud sterilis, fertilis. M 11. v. l.

अबल *mfn.* debilis *f.* femina. M 2. 91. 97. 64. v. l.

अभिख्या *f.* nomen; gloria, splendor, pulchritudo. M 78.

अभिगम *m.* adventus, appropinquatio. M 50. v. l.

अभिज्ञान *n.* nota, signum, quo quid agnoscitur, M 111. not. ad 110.

अभिनव *mfn.* novus, recens. M 96.

अभिमान *m.* superbia, fastus, contumacia. Ç 17.

अभिमुख *mfn.* contrarius, exadverso situs. अभिमुखगत exadverso positus. M 69. अभिमुखं गतः conversus *ad rem ccar* M 90.

अभिराम *mfn.* pulcher. M 52.

अभिलाष *m.* desiderium. M 109.

अभिलाषिन् *mfn.* cupidus. M 76.

अभ्यन्तर *n.* pars interior. M 29.

अभ्यसूया *f.* * invidia, livor. M 40. obtrectatio.

अभ्र *n.* nubes. M 64. साभ्र nubilis *dies.* M 65. (*est pro* अब्भ्र

uti etiam scribitur M 64. in editione Wilsoniana, aquam ferens)

*अभ्रंलिह् *mfn.* nubes lambens, *de altis aedibus.* M 65. Ragh. 14, 29.

अमर *m.* immortalis, deus. M 18.

अमृत *n.* ambrosia. M 90. Ç 14.

अमोघ *mfn.* haud sterilis, haud vanus, haud irritus. M 72.

अम्बुज *n.* nymphaea nelumbo, nelumbium speciosum. Ç 3. *Comparatur cum facie, ut* अम्भोज *Ç* 20, अरविन्द *Ç* 4, कमल *M* 40. 49; *contra nymphaea coerulea cum oculis:* इन्दीवर *Ç* 3. 20. पङ्कज *Ç* 23.

अम्बुवाह *m.* nubes. M 97.

अम्भः *n.* aqua. M 22. 52.

अम्भोज *n.* nelumbium. Ç 20.

अयि *interjectio appellantis.* Ç 6.

अरण्य *n.* silva. M 21.

अरविन्द *n.* nymphaea nelumbo, nelumbium. Ç 4.

अरुण *mfn.* rubicundus. Ç 8.

अर्घ oblatio, sacrificium incruentum, libatio diis, Brahmanis, hominibus venerandis praebenda, quae ex aqua cum lacte, poa, lacte coagulato, butyro liquefacto, oryza, hordeo, sinapi vel quibusdam ex his rebus aut aliis iis substitutis constat. M 4. Wils. ad h. l.

अर्चिस् *n.* flamma. M 69.

अर्थ् 10 petere. - *c.* प्र *id.* Ç 2.

अर्थ *m.* res. M 39. 112. substantia. *sic in fin. composs.* संदेशार्थ M 5. *ubi nomen abstractum reddit concretum;* संगीतार्थ M 57. *ubi valet* apparatum musicum. — अर्थे *accus.* propter. M 23. 4. v. l.

अर्थित्व *n.* rogatio, precatio. *ecloc. p.* M 7.

अर्थिन् *mfn.* studiosus, appetens, desiderans. M 4.

अर्द् 1. laedere, vexare. *c.* आ *id.* आर्त्त vexatus. M 5.

अर्द्ध *mfn.* dimidius. Ç 8. अर्द्धरूढ haud prorsus adultus M 21.

*अर्द्धेन्दुमौलि *m.* qui lunam dimidiam, crescentem in diademate gestat, *cognomen Çivae.* M 56.

अर्पित cf. ऋ

अर्ह् 1. parem esse, posse, valere. अर्हसि *inservit rogationi urbanae ac modestae*: velis. M 41. 54. 79

अलक *n.* cirrus, cincinnus. M 64. 66. 68. 82. 88. 93. अलकान्त M 8. cf. अन्त

अलका *f. nom. pr. Urbs Kuverae.* M 7. 64.

अलम् *indecl.* satis. *Deinde valet* par *et loco adjectivi substantivo jungitur.* दैत्येभ्यो ऽलं हरिः Haris Gigantibus par est, eos superare valet. *sic cum infin.* capax *rei*, idoneus *ad aliquid.* M 65. 86. *Similiter* M 54.

अलस *mfn.* ignavus, lentus, segnis *de incessu.* M 80.

अल्प *mfn.* parvus, paucus. M 79.

अवकाश *m.* opportunitas, potestas, facultas. M 88.

अवगाहन *n.* immersio. Ç 1.

अवधि *m.* temporis spatium, tempus. M 85.

अवनि *f.* terra, solum. M 86.

अवन्ति *m.* urbs Uǵǵayinî. *plur.* ejus incolae. M 31. *cf. annot.*

अवन्ती *f.* urbs Uǵǵayinî. M 31. v. l.

अवलम्ब *m.* actus dependendi. M 71.

अवलेप *m.* superbia, arrogantia. M 14.

अवश्यं *adv.* necessario. M 10. 62. 91.

अवस्था *f.* conditio, status. M 18. 30. 107.

अविकल *mfn.* totus, integer. M 25. 35.

*अविधवा *f.* quae vidua non est, *quanquam videri possit* M 97.

अविरत *mfn.* continuus, aeternus. M 100. not. ad 113.

अविश्वासिन् *mfn.* suspiciosus *c. loc. pers.* M 111.

*अशरण *mfn.* refugio, auxilio destitutus. M 107.

*अशिशिरता *f.* calor, ardor. M 82.

अशोक *m.* Jonesia Asoca. M 76.

अश्र *n.* lacrima. M 40. 100. 103. 91. v. l.

अश्रु *n.* lacrima. M 87. 91. 105.

अस् 2. esse. M 7. 28. cet. सन् *c. part. praeter.* M 27. 60.

अस् 4. jacere, projicere. अस्तकोप missâ ira M not. ad 113.

— *c.* नि deponere; *c. loc.* imponere, injicere न्यस्त M 13. 60. 82.

— *c.* नि *praec.* वि separatim deponere. M 85.

— *n.* नि *praec.* सं deponere, abjicere संन्यस्त M 91.

— c वि * dispergere, dispellere. व्यस्त M 104.

— c सं in unum conjicere समस्त totus, integer. M 57.

असकल *mfn.* haud totus (ex parte) M 82.

असकृत् *adv.* haud semel, saepius. M 89. 91. 110.

असहन *m.* hostis. M 55.

असित *mfn.* haud albus, niger. M 111.

असुभग *mfn.* infelix. M 30.

अस्त *n*(?). occasus, interitus. M 1.

अस्थानं *adv.* loco inopportuno, alieno *init. comp.* M 52.

अस्मदीय *mfn.* noster. M 73.

अह् loqui आह, आहुः M 101. 111.

अहर् *n.* dies. M 86. 90. 107.

आ

आ *praep.* usque ad *c. abl.* M 11.

आकाश *m.* aer. M. 105.

आकुल *mfn.* perturbatus, tam repletus ut confusio oriatur, agitatus, jactatus. M 24. 93.

आखण्डल *m. nomen Indrae.* M 15.

आख्या *f.* nomen. M. 26.

*आगण्डलम्ब *mfn.* in genas dependens, promissus *capillus.* M 88.

आगार *n.* domus. M 73.

आतप *m.* sol, lux solis, calor. M 104. 107. Ç 9.

आतपत्र *n.* umbella. M 11.

आत्मन् *m.* 1.) mens. 2.) *pron. reflex.* M 44. 99. 108. 3.) natura, conditio naturalis *in fin. comp.* M 41.

आदर *m.* veneratio, reverentia. सादरं reverenter. M 34.

आद्य *mfn.* primus, princeps. M 29. 86. 89. 99.

आधान *n.* acceptio, conceptio cf. गर्भाधान 2) refectio. M 3.

आधि *m.* aegritudo, angor, dolor. M 87.

आधिपत्य *n.* imperium. Ç 4.

आनन *n.* os, vultus. M. 66. 101.

आप् 5. adipisci. *Desider.* desiderare ईप्सित M 112. *c.* प्र attingere, pervenire ad locum *ccal.* M 31. 53. प्राप्त aggressus. M 17. attingere, adipisci. M 5. 36. 45. 69. प्राप्य M 42. Ç 12. हस्तप्राप्य quod manu prehendi potest. M 73.

आपात *m.* demissio, dejectio. M 49.

आभरण *n.* ornamentum. M 91.

आभा *f.* splendor. M 60.

आभोग *m.* plenitudo. M 89.

*आमन्त्र *si lectio proba: m.* salutatio. M 35.

आमोद *m.* suaveolentia. M 32.

आम्र *m.* Mangifera Indica. M 18.

आम्रकूट *m.* mons Amrakût'as, circa Narmadae fontes in peninsula Indica situs, hodie *Amercuntuc.* M 17.

आयाम *m.* intentio, distentio, longitudo. M 58.

आयुष्मत् *mfn.* longaevus. *In allocutione.* M 99.

आरम्भ *m.* inceptum, conatus. M 24. 37. 35. 72. 85.

आरोहण *n.* * gradus scalae (?) M 61.

आर्त्ति *f.* miseria, afflictio. M 54.

आर्द्र *mfn.* humidus, madidus. M 37. 44. 84. 91. not. ad 18. ad 112.

आलम्बन *n. nom. act.* fulcire, sustinere, sustentare. M 4.

आलम्भ *m.* actus caedendi, mactandi. M. 46.

आलिङ्गन *n.* amplexus. M 71. v. l.

आलिङ्गित *n. id.* M 22. 71.

आली *f.* ordo, series; examen. M 79.

आलोक *m.* conspectus, aspectus. M 3. 38. 83.

आलोल *mfn.* tremulus, inconstans. M 62.

आवर्त *m.* vortex. M 29.

आवर्तका *f.* cf. पुष्करावº

आवली *f.* ordo, series, *cf.* शिलावली

आविर्भूत *mfn.* manifestus, apparens. M 21.

आशाबन्ध *m.* confidentia, fiducia, certa spes. M 10.

आशु *mfn.* celer. *adv.* M 23. 40.

आश्रम *m.* refugium, secessus, eremus anachoretarum. M 1. 99.

आश्लेष *m.* amplexus. M 3. 105. Ç 23.

आषाढ *m.* mensis, qui Junio et Julio nostris respondet. M 2.

आस् 2. sedere, commorari आसीन. M 53. 95.

— c. अधि insidere *cca.* M 77.

— c. अनु apud alqm. sedere, commorari *cca.* M 95.

आसार *m.* imber, pluvia vehementior. M 17. 44.

आस्य *n.* facies, vultus. Ç 1.

आस्वाद् *m.* gustus. M 42.

इ

इ 2. ire. M 93.

— *c.* अति transire अतीत transgressus. M 30.

— *c.* अभि adire, pervenire ad. M 35.

— *c.* आ adire. M 12. 67.

— *c.* उप accedere. M not. ad 86. Ç 10.

— c. उप *praec.* अभि convenire. अभ्युपेत qui convenit, promissus. M 39.

— c. परि *venerabundum* circumire. M 56.

— *c.* वि abire वीत M not. ad 86.

इच्छा *f.* desiderium. M 37. 87.

इति *de cogitatione.* M 75. 106. 113. *de dicto.* M 98. cet.

इत्थं *adv.* sic, hunc in modum. M 107. इत्थंभूत M 92.

इदं *pron. dem.* M 14. 33. cet.

इन्दीवर *n.* nymphaea coerulea. Ç 3. 20.

इन्दु *m.* luna. M 51. 82. 90. Ç 6.

इन्द्रचाप *m.* arcus Indrae, arcus pluvius. M 65.

इन्द्रनील *m.* sapphirus. M 47. 75.

इव *part. comparativa.* M 15. 18. 19. cet.

इष् 6. desiderare. M 103. इष्ट M 113 et not.

— c. अनु quaerere. M not. ad 86.

ई

ईक्ष् 1. intueri.

— *c.* उप visu praeterire, connivere in aliqua re; negligere rejicere. M 8.

— *c.* निर् intueri. Ç 21.

— *c.* प्र conspicere. M 8. 47. प्रेक्ष्य conspicuus. M 15. प्रेक्षणीय *id.* M 18. 60. 75. similis, comparabilis. M 2.

— *c.* वि *id.* M 22. 33. 98. Ç 6.

ईप्सित cf. आप्

ईर् 1. 10. suscitare, mittere. *c.* प्र suscitare. M 71.

ईश्वर *m.* dominus. M 7.

उ

उग्र *mfn.* vehemens. M not. ad 112.

उच्च *mfn.* altus. M 64. उच्चैः alte. M 17. cumulate, abundanter. Ç 23.

*उच्चैर्भुज *mfn.* cujus brachia vel rami eminent. M 37.

उच्छिलीन्ध्र n. 1.) fungus. M 11. 2.) * *solum,* e quo fungi (शिलीन्ध्र) excrescunt. *ib.* v. l.

उच्छून cf. श्वि

उच्छ्राय *m.* altitudo, excelsitas. M 14. 59.

उच्छ्वास *m.* suspirium. M 100.

उज्जयिनी *f.* urbs Ug'g'ayinî. M 28.

उज्झ् 6. deserere, relinquere. उज्झित Ç 10.

उडुम्बर *m.* arboris genus, Ficus glomerata Rox. M 43.

उत्क *mfn.* cupiens, appetens. M 11.

उत्कण्ठा *f.* desiderium. M 81. 98. 100. 101.

उत्कण्ठित *mfn.* desiderans. M 100.

*उत्कम्प *m.* tremor, nutatio. M 68. सोत्कम्प M 22.

*उत्कषण *n.* proscissio, *exaratio.* M 16. (कष् laedere)

उत्क्षेप *m.* sublatio *oculorum.* M 48.

उत्तम *mfn.* summus, optimus. M 54. 67.

उत्तर *mfn.* septentrionalis. उत्तरेण M 16. 73.

उत्तराशा *f.* septentrio. M 28. (आशा regio.)

उत्पत्ति *f.* origo. Ç 20.

उत्पल *n.* Nymphaea coerulea. M 27

उत्पीड *m.* * expressio. M 88.

उत्सङ्ग *m.* pars *rei* prominentior, pars superior *palatii.* M 28. latus, femur. M 84. declivitas *montis.* M 64. (*ambigue*). latus *lectuli.* M 91.

उत्सर्ग *m.* emissio, effusio *pluviae.* Ç 19. 38.

उत्साह *m.* contentio, molimen. M 14. v. l.

उत्सुक *mfn.* desiderans. M 97.

उत्सेक *m.* tumor *animi,* superbia. M 55.

उदक *n.* aqua. M 1.

उदङ्मुख *mfn.* ad septentrionem conversus. M 14.

उदच् *mn.* उदीची *f.* septentrionalis. M 58.

उदन्त *m.* nuntius *rei,* narratio *de alqo* M 98.

उदय *m.* ortus *solis.* M 68.

उदयन *m. nom. pr. viri.* **M 31.**

उद्गार *m.* exhalatio, emissio. **M 26. 64. 70.**

उद्घट्टन *n.* diruptio. **M 62.**

उद्दाम *mfn.* effrenatus, liber, lascivus. **M 26.**

उद्यान *n.* viridarium. **M 7. 27. 34. 73.**

उद्वर्तन *n.* actus prosiliendi. **M 41.**

उद्वेग *m.* agitatio, commotio *animi.* **M 37.**

उन्मुख *mfn.* * *f.* खी vultum sursum convertens *cum desiderio.* **M 14. 98.**

उन्मेष *m.* nictatio. **M 79.**

*उन्निद्र *mfn.* exsomnis, insomnis. **M 86.** cf. वीतनिद्र not. ad 86.

उपकार *m.* auxilium, adjumentum. **M** not. ad 18.

उपगम *m.* adventus, appropinquatio. **M 66.**

उपगूढ *n.* amplexus. **M 95.**

*उपतट *n.* margo, ora. **M 58.**

उपप्लव *m.* calamitas. **M 17.**

उपरि *ind.* super, sursum. **M 118. 55.** (*ubi ad verbum trahendum videtur quanquam ab eo sejunctum sit*) *compos. c. nom. antec.* **Ç 16.**

उपरिविलसत् cf. लस्

*उपरिस्पन्दिन् *mfn.* sursum palpitans *oculus.* **M 93.**

उपल *m.* lapis. **M 19. Ç 3.**

उपवन *n.* hortus. **M 24.**

*उपसरण *n.* aditus, appropinquatio. **M 82.** v. l.

उपहार *m.* donum honorificum, officiose factum. **M 33.**

उपान्त *mfn.* propinquus. *loc.* prope. **M 78. 73.** v. l. * *m.* extremitas, margo, ora. **M 18. 25. 75.**

उर्वी *f.* terra. **M 21. 38.**

उल्का *f.* ignis, flamma. M 54.
उष्ण *mfn.* calidus, ardens *de lacrimis* M 12. 87, *suspiriis* 100. v. l., *moerore.* M 107.

ऊ

ऊन *mfn.* minor. M 98.
ऊरु *m.* femur. M 94.
ऊर्द्ध्व *adv.* sursum. M 56. 59.
ऊर्म्मि *mf.* unda. M 25. 51.

ऋ

ऋ 2. ire. *Causs.* dare, praebere. Ç 23.
— *c.* सं *Causs. id. ibid.*

ए

एक *mfn.* unus, unicus, *cui similis non reperitur.* M 31. *simplex* 48. *solitarius* 81. Ç 4. 5. एक अन्य alter, alter M 76.
एकपत्नी *f.* mulier uni marito fidem servans. M 10.
*एकप्रख्य *mfn.* prorsus similis. M not. ad 86.
एकवेणी i. q. वेणी M. 89.
एकस्थ *mfn.* uno in loco, coniunctim exstans. M 102.
एकान्ततः *adv.* solum, unice. M 108.
एतत् *pron. dem.* M 15. 54. cet.
एव *part.* M 16. 72. 75. 87. 90. 98. 112. Ç 10.
एवं *adv.* sic. M 113. *ad seq. refer.* M 99.

ऐ

ऐरावत *m.* nomen elephanti Indrae, cui septentrionalis plaga tributa est. M 63.

ओ

ओघ *m.* copia, *impr. aquae.* M 61.
ओष्ठ *m.* labium superius. M 80. 82.

औ

औत्सुक्य *n.* vehemens desiderium. M 5.
औषध *n.* remedium. Ç 15

क

ककुभ *m.* nomen arboris, Pentaptera Arjuna Rox. M 23.
कश्चित् *ind. partic. interr.* num. M 83. 112.
कच्छ *m.* ripa. M 21.
कटाक्ष *m.* oculus limus. M 36. Ç 13.
कठिन *mfn.* durus, rigidus. M 89.
कण *m.* gutta. M 27. 46. 79. 91. v. l.
कणिका *mf.* gutta. M 96. 70. v. l.
कण्ठ *mn.* gula, collum. M 3. 34. 95. 110.
कतिचित् *ind.* nonnulli. M 2.
कतिपय *mfn.* quot, aliquot, pauci. M 24.
कथ् 10. dicere, narrare. M 13. 79. 101. 110. not. ad 113.

कथं *ind.* quomodo. M 104. 107. Ç 3. 11. 19. कथमपि aliquo modo, vix, aegre, quam maxime fieri potest. M 3. 23. 42. 88. 105. Ç 8. कथंचित् *id.* M 84. 95. कथमपि न nequaquam. M not. ad 86.

कथा *f.* narratio. M 31. Ç 8. * sermo. M 81.

कदम्ब *m.* arbor, Nauclea Kadamba. M. 26.

कदली *f.* platanus, Musa Sapientum. M 75. 94.

कनक *n.* aurum. M 2. 38. 68. कनककदली M 75. 94.

कनखल nomen Tîrthae ad Gangem in imis Himâlayae radicibus prope vicum hodiernum Kankhal siti. M 51.

कन्दर *m.* caverna, spelunca. M 57. *fem.* °रा *ib.* v. l.

कन्दर्प *m.* nomen Kâmadevae. Ç 1. 2.

कन्दली *f.* platanus, Musa Sapientum. M 21. (cf. कदली)

कन्या *f.* puella, filia. M 51.

कपिश *mfn.* fuscus, fulvus. M 21.

कम् 1. 10. amare कान्त *mfn.* amatus, amabilis, pulcher. M 1. 73. 77. 98. Ç 1. 8. M 76.

कमल *n.* Nelumbium. M 78. 32. 40. 49. 66. 68. v. l. 74. Ç 1. 5. 15. 21.

कमलिनी *f.* *id.* M 90.

कम्प *m.* tremor, coruscatio *fulguris* M 96.

कर *m.* manus. M 19. radius *solis.* M 40.

करका *f.* grando. M 55.

करण *n.* sensuum instrumentum, membrum. M 5. 56. 99.

करधृत *mfn.* manu prehensus. M 42.

कररुह *m.* unguis in manu. M 94.

करुणा *f.* misericordia, pietas. M 91.

कर्ण *m.* auris. M 45. 68. 101.

कर्मन् *n.* opus, negotium. Ç 12.

कलत्र *n.* uxor. M 39. (*Ex origine* vas *significare videtur ut* कंउत्र)

कलभ *m.* elephanti pullus. M 79 (*scribitur etiam* करभ)

कलह *mn.* jurgium, rixa. Ç 8.

कला *f.* pars decima sexta diametri lunaris. M 87.

कल्पवृक्ष *m.* arborum, quae in regionibus coelestibus crescere putantur, species. M 63. 67.

कल्याण *mfn.* (णी) faustus, felix. M 108.

कषाय *mfn.* fragans. M 32.

कस्तूरी *f.* moschus. Ç 7.

काङ्क्ष् 1. appetere, desiderare. M 76.

— *c.* आ *id.* M 88.

काञ्चन *mfn.* aureus. M 77.

काञ्ची *f.* cingulum, zona muliebris. M 29.

कातर *mfn.* perturbatus, confusus, afflictus. M 75. कातरत्वं M 108.

कानन *n.* nemus, silva. M 18. 43.

कान्ति *f.* splendor, pulchritudo. M 15. 82. Ç 6.

कान्तिमत् *mfn*, splendidus, pulcher. M 31.

काम *m.* amor, favor, M 5. 63. desiderium. 84.

कामचारिन् *mfn.* avidus, cupidus, libidinosus. M 64.

कामरूप *mfn.* qui formam sponte mutare potest, versiformis. M 6.

कामिन् *mfn.* amans. M. 2. 72. *fem.* 64. 68.

कामुकत्व *n.* libido, propensio ad voluptatem. M. 25.

काय *mn.* corpus. M. 55. v. l.

कारिन् *mfn.* qui agit, facit. Ç 21.

कार्मुक *n.* arcus कार्मुकायते arcus est *vel* fit *supercilium.* Ç 13.

कार्श्य *n.* macies. M 30.

काल *m.* tempus. M 35. 40. 95. Ç 8. काले काले subinde, certo tempore. M 12.

कालक्षेप *m.* consumtio, jactura temporis. M 23.

काष्ठ *n.* lignum. Ç 9.

कितव *m.* aleo, aleator. कितव *amasium jocose alloquitur puella:* perfide! fraudulente! M 110. Amaru 17. 41.

किन्नर *m.* °री *f.* ordo geniorum e famulatu Kuverae, qui fidicines et tibicines coelestes agunt. M 57.

किं *pron. interr.* M 8. 42. 55. 108. किं num. Ç 7. cur. Ç 21. किं न, न किं nonne. Ç 14. 19. कश्चित् aliquis. M 1. 39. किंचित् aliquid, aliquo modo, paullo. M 16. 42. 98. कोऽपि aliquis. M 110. किमपि aliquid, paullum. M 110. किमपि न nequaquam M 111. किमिति *in gravi interrogatione.* Ç 5. 16. किं पुनर् quanto magis. M 3. *post negationem* quanto minus. M 17. किं वा aut. Ç 4. 7. aut (*nisi illud*) quid tandem ? M 55.

किल *adv.* scilicet, certo. M 101. यदि किल si forte. M 106.

किसलय *mn.* novus palmes *vel* surculus, gemma. M 11. 76 105. 106. *cui comparantur labia.* M 88.

कीचक *m.* calamus, arundo. M 57.

कीर्ति *f.* gloria, laus. M 46.

कुच *m.* papilla. Ç 9.

कुञ्ज *mn.* arboretum, umbraculum. M 19. 20. v. l.

कुटज *m.* nomen arboris, Echites antidysenterica Roxb. *sive* Nerium antidysent. M 4.

कुन्द *mn.* jasminum. M 48. 66. not. ad 112. Ç 3.

कुपित *mfn.* iratus. M 103. Ç. 8.

कुमुद *n.* nymphaea alba seu esculenta. M 41. 59.

कुम्भ *m.* hydria parva fictilis; vas. 2) globi elephantorum

frontales. 3) *de mammis:* कुचकुम्भ Ç 14. 9. v. l. 4) simulatus meretriculae amator. Ç 9.

कुम्भकार *m.* figulus. Ç 16.

कुम्भिन् *m.* elephas. Ç 17.

कुरवक *vel* कुरुवक nomen arboris purpureis floribus ornatae; Gomphraena globosa. M 66. 76.

कुलिश *mn.* fulmen; * adamas. M 62.

कुवलय *n.* nymphaea, *impr.* coerulea. M. 34. 45. 93.

कुशल *n.* salus, incolumitas, valetudo bona. M 99. not ad 112.

कुशलिन् *mfn.* integer, bonus, probus, fidelis. M. 111.

कुसुम *n.* flos. M. 4. 10. 33. 67. Ç 20.

कूट *mn.* cacumen *montis.* M. not. ad 112.

कूजित *n.* cantus *avium.* M 32.

कृ 8. facere, efficere. 1) *c. acc.* M 113. 35. efficere *de augurio vel praesagio.* Ç 4. कोपं Ç 23. वसतिं *c. loc.* M 1. 74. प्रीतिं M 63. त्यागं Ç 17. अधिगमं M 50. ग्रहणं M 51. 2) *c. dupl. acc.* facere, reddere. M 11. 92 107. *c. partic.* अवकीर्णां M 55. पतितं M 103. *composito altero accus.* स्वागतीकृत्य M 23. 3) facere, ponere *c. loc.* कर्णे M 45. — *c.* उप gratificari, morem gerere. M 99.

*कृतकतनय *m.* adoptivus filius, *qui plerumque* कृत्रिम *appellatur.* M 73.

कृतान्त *m.* fatum, sors. M 103.

कृतिन् *mfn.* dexter, versatilis. Ç 17.

कृत्त *mfn.* fissus, dissectus. M 60.

कृत्य *n.* negotium. M 112. *fem.* actio, effectio. M 39.

कृपण *mfn.* miser, auxilio egens, opem petens *c. loc. p.* M 5.

कृष् 1. trahere.

— *c.* नि *praec.* सं संनिकृष्ट propinquus. M 74.
कृषि *f.* aratio. M 16.
कृष्ण *mfn.* niger. M 50.
कृष्णसार *m.* dorcas. M 48. Ç 17.
कॄ 6. jacere, spargere.
— *c.* अव perfundere अवकीर्ण M 55.
— *c.* नि *praec.* सं संनिकीर्ण stratus, procumbens. M 87.
— *c.* प्र *praec.* वि विप्रकीर्ण expansus, extensus. M 87. v. l.
क्लृप् 1. formare. *Atm.* formari, *ccd.* कल्पते प्राप्नुये attingit. M 56. क्लृप्त formatus, factus. M 68.
क्लृप् 10. parare. कल्पित M 4.
केका *f.* pavonum clamor. M 23.
केतक *m.* arboris nomen, Pandanus odoratissimus. M 3. 24.
केलि *mf.* lusus. Ç 14.
केवलं *ind.* solum *seq.* न तु Ç 18.
केश *m.* caesaries. M 33. 51. 102.
केशर *m.* stamen. M 21. nomen arboris, Mimusops elengi. M 76.
कैलास *m.* mons Kuverae. M 11. 59.
कोकिल *m.* cuculus. Ç 20.
कोप *m.* ira. Ç 23.
कोमल *mfn.* tener, mollis. M 91. v. l.
कोविद *mfn.* doctus, peritus. M 31.
कौतूहल *n.* vehemens desiderium, curiositas. M 48.
कौरव *mfn.* * ad Kurum pertinens. कौरवं क्षेत्रं *i. q.* कुरुक्षेत्र M 49.
कौलीन *n.* calumnia. M 111. (res, quae ad familiam कुल tantum pertinet neque divulganda est).
क्रम् 1. incedere.

—*c.* अति transgredi. M 58. 101.

—*c.* उप aggredi. M 58. v. l.

—*c.* प्र incipere. M 96.

क्रम *m.* incessus, modus. M 108.

क्रिया *f.* actio, effectio. M 112.

क्रीडा *f.* ludus. M 34. 62.

क्रीडाशैल *m.* collis amoenus *aut* arte institutus in horto. M 61. 75. 79.

क्रूर *mfn.* saevus, crudelis. M 103.

क्रोध *m.* ira. M 7.

क्रौञ्च *m.* mons Himâlayae. M 58. (sec. Wilsonem in orientali parte montium provinciae Assam a septentrione sitorum, id quod in locum Meghadûtae non quadrat.)

क्लम् 4. defatigari. क्लान्त M 27. 36. not. ad 18.

क्लिश् 4. vexari, violari. क्लिष्ट. M 82. 89. *causs.* क्लेशित Ç 12.

क्लेश *m.* afflictio. M 88. labor, fatigatio. Ç 9.

क्व *ind.* ubi. क्व - क्व ubi - ubi, quantum distat hoc ab illo, quid huic cum illo est. M 5. क्वचित् alicubi. Ç 5. क्वचिदपि न ne semel quidem. M 102. 113. v. l.

क्वणित *n.* sonus. M 35. 29. v. l.

क्षण *m.* momentum temporis. M 87. 107. *init. comp.* M 27 63. क्षणं *adv.* M 113.

क्षत्र *m.* e secundo ordine homo. M 49.

क्षपा *f.* nox. M. 109.

क्षम *mfn.* doineus aptus. M 9.

क्षयित *mfn.* laesus, destructus. M 54.

क्षयिन् *mfn.* fragilis, caducus. M 99.

क्षाम *mfn.* macer. M 87. tenuis, debilis. M 78. v. l. gracilis. M 80.

क्षि 5. laedere. M 104. क्षीण laesus, deminutus. M 13.

क्षिप् 6. jacere, mittere.

— *c.* आ projicere, avellere. M 69.

— *c.* नि injicere, imponere. M 84.

— *c.* वि dispergere, retro agere *capillos*. M 88.

— c. सं transigere *tempus*. M 107.

क्षीर *n.* lac, succus *arborum*. M 106.

क्षुद्र *mfn.* humilis, vilis. M 17.

क्षेत्र *n.* ager, planities. M 16. 49.

क्षेप *m.* florum acervus, globus. M 48.

क्षोभ *m.* agitatio, perturbatio. M 29. 93.

ख

ख *n.* aer, coelum. M 9.

खचित *mfn.* conjunctus, praeditus. M 36.

खञ्जन *m.* motacilla. Ç 4. 5.

खण्ड *n.* frustum. M 31.

खण्डिता *f.* deserta *ab amatore femina*. M 40.

खद्योत *m.* cicindela, lampyris. M 79.

खन् 1. fodere.

— *c.* उत् effodere. M 53. 112.

खलु *ind.* sane, profecto. न खलु *(nicht ja)* M 39. 78. 92.

खिद् 6. dolore affici, defatigari. खिन्न M 13. 33. 39. Ç 10.
Causs. M 86.

खेद *m.* dolor, moestitia, defatigatio. M 33. 90. Ç 21.

ख्या 2. vocare.

— *c.* आ narrare, dicere. M 98.

— *c.* प्र celebrare. Ç 5.

ग

गगन *n.* coelum. M 47.

गङ्गा *f.* Ganges fluvius. M 44. 64.

गज *m.* elephas. M 2. 19.

गजेन्द्र *m.* elephas egregius, elephas. Ç 7.

गण् 10. numerare.

— *c.* परि reputare, considerare. M 5.

— *c.* वि *id.* M 104. 108.

गण *m.* caterva, grex. M 34. 56.

गणना *f.* numeratio. M 10. 85.

गण्ड *m.* gena. M 27. 89. 102. गण्डस्थल Ç 7.

गति *f.* actio eundi, incessus. M 10. 16. 19. 68. 70. दैवगत्या fati voluntate. M 94. गगनगतयः coeli incolae. M 47.

गद् *m.* morbus. Ç 14.

गन्ध *m.* odor *impr.* suavis. M 21. 34. 43.

गन्धवती *f.* nomen ut videtur fluminis prope Uġġayinim M 34.

गम् 1 ire, procedere. M 13. 20. 23. 51. 108. उद्दं 59 अभिमुखं 90. *cca. loci.* adire. M 25. 38. गत M 31. 60. गन्तव्य 7. गम्य M 83. अगम्य 101. v. l. *causs.* गमित M 1. निद्रां 110. *c. subst. abstr.* M 6. 79. 108. abire. Ç 11. *impr. de tempore.* M 81. Ç 8. *causs.* transigere. M 109.

— *c.* अन्तर् अन्तर्गत internus. Ç 16.

— *c.* अप *praec.* वि abire. M 74.

— *c.* आ adire. M 97.

— *c.* उप appropinquare, adire. M 52. 98. v. l. उपागत *c. gen. commodi.* M 108. उपजिगमिषु *c. acc. loci.* M 44.

— *c.* परि invadere, opprimere. M 17.

गमन *n.* actio, modus incedendi. M 80. Ç 7. abitus. M 85.

गम्भीर *mfn.* profundus; gravis *sonus.* M 65. 67. °रा *fem.* nomen ut videtur fluminis prope Uggayinim. M 41.

गर्जित *n.* obtusus tonitrus fragor. M 11. 35. 62.

गर्भाधान *n.* ritus ante conceptionem perfici solitus. M 9.

गल् 1. decidere. M 45.

— *c.* वि *id.* M 89. not. ad 113

गवाक्ष *m.* fenestra rotunda (*oeuil-de-boeuf.*) M 96

गाढ *mfn.* angustus. M 95. *init. comp.* valde, vehementer. M 81. 100. 107. Ç 12.

गाण्डीव *m.* nomen arcus Arg'unae. M 49.

गात्र *n.* corpus. M 91. Ç 18.

गाह् 1. penetrare, pervadere, obtegere *umbra terram.* M 49.

गिरि *m.* mons. M 26. Ç 19.

गुण *m.* linea, linum. M 29. 47.

गुणवत् *mfn.* bonus, virtute praeditus. M 106.

गुणित *mfn.* multiplicatus, auctus. M 109.

गुरु *mfn.* gravis. M 1. 45. 81. 86. 90.

गुह्यक *m.* ministrorum Kuveri ordo, qui a custodiendis thesauris nomen ducunt. M 5, *ubi i. q.* यक्ष

गृध्नु *mfn.* cupidus, avidus. M 9.

गृह *n.* domus. M 73. Ç 11.

गृहपति *m.* paterfamilias. Ç 11.

गृहबलिभुज् *m.* 1.) passer. 2.) gruis species, Ardea nivea. 3.) cornix. M 24. (qui sacrificiis domesticis vescitur).

गृ 6. deglutire.

— *c.* उत् vomere, emittere, effundere उद्गीर्ण M 33. 62.

गेय *n.* cantus, canticum. M 84.

गेह *n.* domus. Ç 11.

गेहिनी *f.* mater familias, uxor. M 75.

गै 1. canere, *c. acc. p.* M 57.

— *c.* उत् cantare. M 84.

गो *f.* terra. M 31.

गोत्र *n.* gens, stirps. M 84.

गोप *m.* bubulcus. M 15.

गौर *mfn.* flavus, *quae notio etiam in albedinem splendidiorem transfertur.* M 53. 60. 94.

गौरव *n.* gravitas. M 20.

गौरी *f.* nomen Durgae. M 51. 61.

ग्रन्थ् 1. componere, conserere. ग्रथित M 64.

ग्रन्थि *m.* nodus, implexus *brachiorum.* M 95.

ग्रस् 1. devorare. Ç 6.

ग्रह् 9. capere, sumere.

— *c.* उत् in nodum colligere *capillos.* M 8.

ग्रह *m.* assumptio. Ç 2(?) eclipsis, *i. e.* Râhus solem vel lunam prehendens. *ibid.*

ग्रहण *n.* actus capiendi, M 22. prehendendi *capillos.* 51. excipiendi *et repercutiendi sonum.* 45. eclipsis. Ç 6.

ग्राम *m.* vicus. M 24. Ç 12. *in comp.* multitudo, turba M 31.

ग्लानि *f.* languor, lassitudo. M 32. 71.

घ

घट् 10 conjungere; facere, creare. Ç 3.

घन *m.* nubes. M 20. 104.

घर्म *m.* calor, fervor. M 62. v. l. aestuosa anni pars. 104.

घोष *m.* fremitus *tonantis coeli.* M 65.
घ्रा 1. odorari
— *c.* आ *id.* M 21.

च

च et. M 10. 11. cet. च - च et, ct. M 9. 99. चापि M 110. अपि च M 93. चैव M 98.
चकित *mfn.* timidus, perterritus. M 14. 28. 80. 102,
चक्र *n.* rota. M 108.
चक्रवाक *m.* anseris species, Anas casaca. Ç 1. *fem.* °की M 81.
चक्षुस् *n.* oculus. M 90.
चटुल *mfn.* tremulus, agilis; splendidus, pulcher. M 107 41. 72.
चण्ड *mfn.* vehemens, concitatus *fem.* चण्डी mulier petulans M 102. चण्डा nomen Durgae. M 34.
चतुर् *mfn.* quatuor. M 109.
चतुरङ्गबल *m.* integer exercitus. Ç 4.
चन्दन *mn.* santalum vel unguentum ex eo confectum. Ç 7. 16.
चन्द्र *m.* luna Ç 6.
चन्द्रपाद *m.* radius lunae. M 71.
चन्द्रकान्त *m.* gemma fabulosa, quam e radiis lunae congelatam esse eisque rursus solvi perhibent. M 71.
चन्द्रिका *f.* lunae lumen. M 7. 109.
चमर् *m.* bos grunniens. *fem.* °री M 54.
चमू *f.* exercitus, agmen. M 44.
चम्पक *m.* arboris species, Michelia champaka. Ç 3.
चर् 1. incedere.

— *c.* वि ambulare. **M 61.** v. l. circuitu adire *c. acc. l.* **M 113.**

चरण *n.* pes. चरणन्यास **M 56.** चरणपतित **M. 103.**

चर्चित *n.* unguentum, unctio. **Ç 16.**

चल् 1. vacillare; casu devenire *in locum.* **Ç 14.**

चल *mfn* mobilis, tremulus. **M 25. 76.** palpitans. **94.**

चाटुकार *m.* homo blandus, adulator. **M 32.**

चातक *m.* avis species, Cuculus melanoleucus. **M 9. 22. 112.**

चाप *m.* arcus. **M 72.** *Indrae.* **65.**

चामर *n.* flabellum, cauda bovis grunnientis. **M. 36.**

चारु *mfn.* pulcher. **M. 66. 73.** (Ex origine haud diversum videtur a चाटु)

चि 5. colligere.

— *c.* उप cumulare, coacervare, augere. **M 33. 56. 103. 111.**

— *c.* नि tegere. **M 75.** v. l.

— *c.* परि cumulare, augere. **M. 27. 48. 94.** v. l.

चित्त *n.* animus. **M** not. ad **113.**

चित्र *mfn.* varius, varii coloris 2.) mirus. **Ç 21.** *n.* pictura सचित्र **M 65.**

चिर *mfn.* longus *de tempore.* **M 12. 39. 94.** चिरं diu. **M 3.** अचिरात् **M 92.** न चिरेण **M** not. ad **18.**

चुद् 10. suscitare, ciere. चोदित commotus, suscitatus. **M 71.** v. l.

चुम्ब् 1. osculari. **M 10.**

चुम्बन *n.* osculum. **M 23.**

चूडा *f.* singulus in vertice cincinnus. **M 66.**

चूर्ण *mn.* odores in pulverem redacti. **M 69.**

चेत् *ind.* si. **M 52. 54. 57. Ç 14.**

चेतन *mfn.* mentis compos. **M 5.**

चेतस् *n.* mens, animus, cor. M 3. 41. 107. 113. Ç 3. इति चेतसा hoc cogitans. M 75.

चैत्य *m.* arbor in vico sacra habita. M 24.

चौर् *m.* fur. M 47. Ç 12.

च्यु 1. delabi. च्युत M 95.

छ

छद् 1. 10. tegere, abscondere. M 90. छन्न M 18. 74.

छद्मन् *n.* simulatio, praetextus. M 76.

छवि *f.* splendor. M 34.

छाया *f.* umbra. M 1. 63. splendor. M 15. 24. 30. 36. 38. 67 78. imago *in modum speculi* recepta et reddita. M 41. 52. *neutr. in fin. comp.* splendor 102. (quo loco redarguitur Pânines II, 4, 22.)

छिद् 7. scindere. छिन्न M 68.

छेद *m.* segmentum, pars, frustum. M 11. 60. 68. discrimen, signum, quo quid discernitur. cf. भक्तिच्छेद

ज

जगत् *n.* mundus. M not. ad 86.

जघन *n.* femur. M 42.

जन् 4. nasci, fieri. जात factus, natus, productus. M 6. 27. 81. *causs.* जनित generatus, ortus. M 71. 87.

जन m. amator. M 3. 8. Ç 5

जनक *m. nom. pr.* pater Sitae. M 1.

जननी *f.* genitrix, mater. Ç 11.

जनपद् *n.* regio. M 49. rus. M 16.
जन्मन् *n.* natales, origo. M 54. Ç 2.
जपा *f. et*
जबा *f.* rosa Sinensis. M 37.
जम्बू *f.* (*vel* जम्बु) plantae species, Eugenia jambolana. M 20.
जर्जर *mfn.* laceratus, fractus. M. 70.
जल *n.* aqua. M 44. 47. 61. 71. 91. 112. Ç 1.
जलद् *m.* nubes. M. 13. 95. 113.
जलधर *m. id.* M 35.
जलमुच् *m. id.* M 70.
जह्नु *m.* nomen regis, qui pater Gangae habetur. M 51.
जागर *m.* vigiliae. Ç 10.
जामातृ *m.* gener. Ç 11.
जाया *f.* uxor. M 8. 10.
जाल *n.* rete. M 71. fenestra. M 33. 70. 90. copia, multitudo M 64. 68. 94. magia. Ç 5.
जालक *n.* gemma, flos nondum apertus. M 27. 96.
जि 1. vincere. जित Ç 17.
जीमूत *m.* nubes. M 4.
जॄ 4. senescere, flaccescere, जीर्ण M 30. v. l.
जीवित *n.* vita. M 4. 81. not. ad 112.
ज्ञा 9. cognoscere, scire. M 6. 64. 81. 92. Ç 4. ज्ञात M 42.
ज्या *f.* nervus arcus. M 72.
ज्योतिस् *n.* splendor, lux. M 5. 45. 67.

झ

झटिति *ind.* cito, subito Ç 6. (E झट् ut videtur interjectione et इति *„dum dicitur* झट्“)

त

तट *mn.* ora *montis*, ripa *fluvii* M 60. 30. *n.* campus, tractus. स्तनतट Ç 7.

तडित् *f.* fulgur. M 75.

तत् *pron. dem.* M 1. 2. cet. तत् illud. 44. 49. तत् तेन तस्मात् ideo. M 7. 108. 6. 41. तत्तत् quodcunque M 58. 65. 109.

ततः inde. Ç 8.

तत्पर *mfn.* 1) ulterior, inde ab hoc *termino* pergens *via.* M 19. 2.) *in fin. comp. i. q.* परं praecipuum, unicum *studium.* M 10.

तत्र *ind.* illic. M 26. 28. 36. 38. cet.

तथा *ind.* sic, tam. M 17. तथैव et eodem modo *i. e.* et rursus. M 90.

तन् 8. tendere.

— *c.* वि pervadere, penetrare. M 59.

— c. वि *praec.* प्र expandere, diffundere प्रवितत M 104.

तनय *m.* filius. M 51. 73. *f.* °या filia. M 1. Ç 11.

तनु *mfn.* tenuis. M 80. 100. angustus *fluvius.* M 47

तनु *f.* corpus. M 87.

तनुता *f.* macies. M 83. brevitas, parvitas. M 79.

तन्तु *m.* filum. M 71.

तन्त्री *f.* chorda, nervus. M 84.

तप् 1. calefacere. तप्त ustus, vexatus *dolore cet.* M 100.

— *c.* सं संतप्त id. M 7.

तमस् *n.* tenebrae, caligo. M 38.

तरां *cf.* अतितरां *et* सुतरां.

तरु *m.* arbor. M 1. 30. 37. 105.

तर्क् 10. reputare, cogitare. M 112. *c. dupl. acc.* M 52. 92.

ताडन *n.* verbera. Ç 9.

ताप *m.* calor; cruciatus, vexatio. Ç 16. *bis.* 21.

ताम्बूल *n.* nux arecae, quam cum foliis piperis betel manducant Indi Ç 7.

ताल *m.* plausus. M 77.

तावत् interea, nunc. M 13.

तिक्त *mfn.* suaveolens. M 20. 34.

तिर्यच् *mfn.* flexuosus, intortus. M 52. 58.

तीर *n.* ripa. M 25. 75.

तीर्थ *mn.* lacus vel stagnum, religiosae lavationi aptum Ç 1.

तु sed. Ç 14. न तु 16.

तुङ्ग *mfn.* altus. M 12. 65. not. ad 18. *m.* cacumen *montis* M 59. v. l.

तुमुल *mn.* strepitus, fragor *grandinis.* M 55.

तुल् 10. tollere. M 20. ponderando tollere, praeponderare, aequare. M 65.

तुला *f.* aequalitas, similitudo. M 93.

तुषार *m.* nix, glacies. M 53.

तुषाराद्रि *m.* Himâlaya. M 106.

तॄ 1. transgredi, trajicere. तीर्णा M 19.

— *c.* अव descendere. M 51.

— *c.* उत् transgredi *fluvium.* M 48.

तेजस् *n.* splendor, vis. M 37. 44.

तोय *n.* aqua. M 9. 19. 20. 34. 38. 62. 74.

तोरण *mn.* arcus, fornix portae ornamentis instructus. M 73.

त्यज् 1. deserere, relinquere. M 40. कार्य्यं खेदं M 30. 33. *Causs.* 94.

त्रिदशवनिता *f.* puella, nympha coelestis. M 59.

त्रिपुरविजय *m.* nomen Çivae. M 57.

त्रिभुवनगुरु *m.* nomn Çivae. M 34.

त्रिपायन *m.* Çiva. M 53. not. ad 112.

त्रियामा *f.* nox. M 107.

त्र्यम्बक *m.* Çiva. M 59.

त्वत् *pron. sec. pers.* M 6. 7. 8. cet.

त्वर् 1. festinare. *Causs.* M 97.

त्वादृश *mfn.* tui similis. M 70.

द्

दक्षिण *mfn.* dexter, meridionalis. M 106.

दन्त *m.* dens. Ç 3.

दन्तिन् *m.* elephas. M 43. Ç 17. v. l.

दम्पती *dual.* conjuges. M not. ad 113.

दयिता *f.* amata. M 4.

दर्प *m.* superbia. M 55.

दर्पण *m.* speculum. M 59.

दर्शन *n. id. ibid.* v. l.

दल *mfn.* folium. M 45. Ç 3.

दवाग्नि *m.* silvae incendium. M 54.

दशन *mn.* dens. M 60. 80.

दशपुर *n.* nomen urbis in Çalva provincia sitae. M 48.

दशमुख *m.* nomen Râvanae. M 59.

दशा *f.* status, conditio; rerum humanarum conditio, fortuna. M. 108.

दशार्णाः *pl.* nomen populi. M 24.

दह् 1. urere, comburere. दग्ध M 21 Ç 1.

दा 3. dare. उपहार्यं M 33. दृष्टिं Ç 15. हस्तं M 61. मार्गं M 46.

— *c.* आ assumere. M 20. 47. 63.

दान *n. nom. act.* dare. M 27. 111.

दामन् *n.* vinculum, redimiculum. M 28. 89.

दिङ्नाग *m.* elephanti, qui in singulis coeli plagis terram sustinent. M 14.

दिन *mn.* dies. M 24.

दिव् *f.* coelum. M 31.

दिवस *mn.* dies. M 2. 10. 77. 89.

दिश् 5. monstrare.

— *c.* उत् indicare. cf. पूर्वोद्दिष्ट

— *c.* निर् designare, definire. M 22.

— *c.* प्र dare. M 112.

दिश् *f.* plaga, ora coeli. M 58. 104. Ç 8. *pl.* regio M 25.

दीधिति *f.* radius. Ç 2.

दीर्घ *mfn.* longus. M 32. 36. 107.

दुःख *n.* dolor, aerumna, miseria. M 91. 108. Ç 12.

दुकूल *et*

दुगूल *n.* vestis texta, subtilis, serica, *sec. alios* lintea. M 64.

दुर्लभ *mfn.* difficilis nactu. M 107.

दूर *mfn.* remotus, longinquus. M 3. 6. 47. 81. 104. दूरात् M 73. दूरतः Ç 18. दूरं M 56.

दूरवर्तिन् *mfn.* qui peregre versatur. M 100.

दृश् videre. M 86. 105. Ç 5. M 2; 10, 19; 21, 64; Ç 18 M 39. v. l. दृष्ट M 14. 37. 39. 56. 110. 111. अदृश्य M 101. *Causs.* monstrare. M 38. दर्शित M 29.

— *c.* उत् videre *cum studio, gaudio vel timore.* **M 60. 102.** *cum dubitatione* praevidere. **M 23.**

दृषद् *f.* lapis, saxum *impr.* planum. **M 56.**

दृष्टि *f.* aspectus, obtutus. **M 79. 103. Ç 15.**

दृष्टिपात *m. id.* **M 102.**

देव *m.* deus. **M 46. 72.**

देवगिरि *m.* nomen montis in Malva provincia siti. **M 43.**

देवदारु *m.* arboris species, Pinus devadaru. **M 106.**

देश *m.* regio. **M 113. Ç 8. 17.**

देहली *f.* limen. **M 85.**

दैन्य *n.* humilitas, castigatio. **M 82.**

दैव *n.* fatum, fortuna. **M 94.** दैवात् forte fortuna. **Ç 5.**

दोष *m.* macula, labes. **M 70.**

दोहद *n.* appetitus, cupiditas *impr. gravidae.* **M 76.**

द्योतिस् *n.* splendor. **M 18.**

द्रव *mfn.* stillans, manans. **M 100.** v. l.

द्रुत *mfn.* liquidus, fluidus. **M 100.** celer. **M 19.** द्रुतं *adv.* **M 23.**

द्रुम *m.* arbor. **M 106.**

द्वन्द्व *n.* par. **M 46. Ç 19.**

द्वार् *n.* porta. **M 58. 78.**

द्वितीय *mfn.* secundus, alter. **M 81.**

द्विरद *m.* elephas. **M 60.**

ध

धनपति *m.* opum dominus, nomen Kuverae. **M 7. 72. 73.**

धनेश *m. id.* **M** not. ad **116.**

धनुःखण्ड *n.* lignum vel cornua arcus. **M 15.**

धनुस् *n.* arcus *Indrae.* M 73.

धन्वन् *mn. id.* M 49.

धम्मिल्ल *m.* comae suggestus, corymbium. Ç 1.

धा 3. ponere. M 89. tenere, obtinere. M 37.

— *c.* अव अवहित attentus. M 98.

— *c.* उप imponere, deponere. M 56. v. l.

— *c.* नि deponere, imponere. M 91. 96. v. l. मनसि, हृदये M 78. 85. 97.

— *c.* नि *praec.* प्र protendere, projicere *brachia.* M 105.

— *c.* पि tegere, abscondere. Ç 17.

— *c.* प्र mittere, projicere. M 72. not. ad 112.

— *c.* वि facere, creare. Ç 3. 23.

— *c.* वि *praec.* सं decernere. M not. ad 113.

*धातुराग *m.* color rufus fossicius. M 103.

धातृ *m.* creator. M 80. Ç 3.

धामन् *n.* domus, aedes. M 34.

धारा *f.* imber, nimbus. M 49. 54. 104.

धीर *mfn.* gravis *sonus.* M 96.

धीरता *f.* sonus gravis. M 112.

धू 5. concutere, agitare. M 63. धूत M 34.

— *c.* अव vibrare, jactare. M 36.

— *c.* उत् excutere. M 56.

धूप *m.* fumus, *impr.* qui in suffitione oritur. M 33.

धूम *m.* fumus. M 5. 70. 33. v. l.

धूर्त *mfn.* fraudulentus. *Voc. in sermone amatorio:* perfide! Ç 10.

धृ 1. tenere. *Causs.* tenere, sustinere. M 91. 112.

धैर्य *n.* constantia; pertinacia. M 41.

धौत *mfn.* ablutus. Ç 7. purificatus, albus. M 7. 45.

ध्यै 1. meditari. M 3. *c. acc. r.* 74.

ध्वनि *m.* sonus. M 55. 57. 67. 97.

ध्वनित *n. id.* M 43.

न

न *ind. negatio.* non. M 8. 41. cet. *pro* अ *priv.* न चिरेण M not. ad 18. न अपि ne quidem *seq.* किं पुनर् *quanto minus.* न न neque neque. M 90. न न *valet ad augendum simplex* न M 64. 105. ननु nonne. M 57. ननु न *i. q.* ननु M 108.

नक्तं *ind.* noctu. M 38.

नख *mn.* unguis. M 89.

नखपद् *n.* unguis vestigium. M 36.

नगनदी *f.* nomen fluvii. M 27.

नगेन्द्र *m.* montium princeps, Kailâsa. M 63.

नद् 1. sonum edere. M 9.

नदी *f.* fluvius. M 102.

नभस् *n.* nubes, aer. M 4. 11.

नम् 1. inclinare, flectere *Causs.* नमित M 73.

— *c.* अव *id.* अवनत M 47.

— *c.* उप se appropinquare. M 88. v. l. 52. v. l. 108. v. l. apportari. M 98.

—*c.* परि inclinare. परिणात M 2. 46. maturus. M 18. 109. *Causs.* परिणामयितृ M 43.

— *c.* वि inclinare M 73. v. l.

नम्र *mfn.* inclinatus. M 56. 80.

नयन *n.* oculus. M 9. 37. 72. 93. 96. 111. Ç 3. 4.

*नयनविषय *m.* circulus finiens, horizon. M 35.

नयनसलिल *n.* lacrimae. M 40. 84. 88.

*नरपतिपथ *m.* via regia. M 38.

नलिन *n.* nelumbium. M 68.

नलिनी *f.* caulis nymphaeae. M 40. Ç 4. (*Formae hae, ut* कमलिनी पद्मिनी उत्पलिनी *cet., potius totam plantam significare videntur.*)

नव *mfn.* novus, recens. M 66. 94. v. l. Ç 3.

नवयौवना *f.* mulier juvenilis. Ç 11.

नवशशिभृत् *m.* nomen Çivae. M 44.

नह् 4. connectere. नद्ध M 77. v. l.

— *c.* सं *id.* संनद्ध propinquus. M 8.

नाग *m.* elephas. M 37.

नागर् *m.* oppidanus. M 26.

नाभि *mf.* umbilicus. M 29. 80.

*नाभिगन्ध *m.* moschus. M 53.

नामन् *n.* nomen. *nomini proprio additum* M 7.

नाल *m.* nymphaeae caulis. M 74.

निःशब्द *mfn.* mutus, tacitus. M 112.

निःश्वास *m.* suspirium. M 82. 88.

निकर् *m.* multitudo, copia. Ç 7. 10.

निकष *m.* lapis Lydius, quo bonitas auri attritu deprehenditur. M 38.

निखिल *mfn.* totus, omnis. M 92.

निचय *m.* cumulus, multitudo. Ç 9.

निचुल *m.* vestis superior, velamen, tegumentum. M 14.

नितम्ब *m.* femur. M 42.

निद्रा *f.* somnus M 88. 96. 110. M 12.

निपुण *mfn.* habilis, aptus, idoneus. M 70.

निभ *mfn.* similis. M 79.

निम्न *mfn.* profundus, depressus, cavus *umbilicus.* M 80.

नियमन *n.* coercitio, refrenatio. M 58.

निरत *mfn.* intentus. M 34.

निर्दय *mfn.* immisericors; * vehemens *amplexus.* M 105. *cf.* schol. ad Caurap. 3.

निर्माण *n.* succus, nectar *florum.* Ç 10.

निर्लज्ज *mfn.* impudens, impudicus. Ç 10.

*निर्विनोद् *mfn.* remissionis curarum, oblectationis expers. M 86.

निर्विन्ध्या *f.* nomen fluvii in Malva provincia. M 29.

*निर्ह्रादिन् *mfn.* resonans. M 57.

निश् *f.* nox. M 11.

निशीथ *n.* nox. M 86.

निष्फल *mfn.* vanus, cassus, irritus. M 55.

निष्यन्द् *vel* निस्यन्द् *m.* quod destillavit. M 43.

नी 1. ducere; transigere *tempus.* M 2. 33. 39. 87. *c. subst. abstr.* शान्तिं M 40. पाण्डुतां M 66; 62.

— *c.* आ adducere. M 70.

— *c.* वि auferre. M 53.

नीच *mfn.* humilis. नीचैः *adv.* deorsum. M 43. 108. Est etiam nomen montis in provincia Malva siti. M 26.

नीड *mn.* nidus. M 24.

नीप *mn.* arbor, Nauclea cadamba. M 21. 86.

नीरस *mfn.* aridus, siccus. Ç 9.

नील *mfn.* niger, coeruleus. M 42.

नीलकण्ठ *m.* pavo. M 77.

नीवी *f.* vestimentum muliebre, quod circa ventrem et lumbos gestabatur, feminalia. M 69.

नुद् 1. agere, propellere. M 9.

नूनं *adv.* haud dubie, certe. *Vocabulum indicat, rem haud quidem ante oculos positam esse, sed ex vulgari rerum conditione aliter se habere vix posse.* M 9. 18. 47. 78.

82. 88. Ç 6. (*Fortassee* नु ऊनं num minus quid *cogitari potest?*)

नृत् 4. saltare. *Causs.* M 45. 77.

नृत्त *n.* saltatio. M 33. v. l.

नृत्य *n. id.* M 33. 37.

नेतृ *m.* dux, agitator. M 70.

नेत्र *n.* oculus. M 48. 82. Ç 1. 2.

नेत्राञ्जन *n.* collyrium. Ç 7.

नेमि *f.* rotae orbis, circuitus. M 108.

नैदाघ *mfn.* aestivus. M not. ad 18.

नैश *mfn.* nocturnus. M 68.

नो *partic. neg. in secundo membro.* Ç 7. *pro* न Ç 4.

न्यास *m.* actus ponendi *pedem.* M 36; vestigium. M 56.

न्यून *mfn.* mancus, debilitatus, affectus. M 82. v. l.

प

पक्व *mfn.* maturus. M 80.

पक्ष्मन् *n.* cilium. M 48. 90.

पङ्क *mn.* lutum. M 53. Ç 9. 16.

पङ्कज *n.* nymphaea. Ç 23.

पंक्ति *f.* linea, series. M 51.

पञ्चबाण *m.* nomen Kâmadevae. M 104.

पञ्जर *n.* cavea. M 83.

पट *mn.* textum, pannus tenuior. M 63.

पटह *m.* tympanum. पटहता *abstr.* M 35.

पटु *mfn.* acutus, acer *sonus.* M 32. dexter, idoneus. M 5.

पण्यस्त्री *f.* meretrix. M 26.

पत् 1. (celeriter moveri) cadere. M 105. Ç 19. पतित M 68. 79. 103. M 19. 21.

— *c.* उत् evolare, se levare, ascendere M 14.
— *c.* नि decidere. M 83.
— *c.* नि *praec.* सं *id.* M 29.
— *c.* निर् evolare. M 70.
— *c.* प्र procidere, corruere. Ç 21.
पति *m.* maritus. Ç 7.
पत्रभङ्ग *m.* pigmentum et unguentum odoratum Ç 7.
पथिक *m.* viator, peregrinator. M 8 Ç 11.
पथिन् *m.* via. M 14. 28. 29. 97.
पद् 4. ire.
— *c.* आ calamitatem accipere, affligi. आपन्न M 55.
— *c.* आ *praec.* वि laedi, vitiari अव्यापन्न M 99; 10.
— *c.* उत् evenire, oriri. *Causs.* efficere. M 70.
— *c.* उप adire, adesse. *Causs.* efficere. M 30.
— *c.* सं fieri. M 11. 24.
पद *n.* pes. M 13. 61; vestigium *pedis* M 12 *unguis* 36. 94; solum, *rei i. e. ea dignus* 55. argumentum 84. ver- verbum. 101. locus, gradus, conditio. 56.
पदवी *f.* via, semita M 8.
पद्म *mn.* nelumbium. M 78.
पद्मिनी *f.* nelumbium. M 81.
पयस् *n.* aqua. M 13. 25. 41.
पयोद *m.* nubes. M 7.
पयोधर *m.* mamma. Ç 12.
पर *mfn.* ulterior परं *adv.* exinde *c. abl.* M 98. *cf.* तत्पर.
परम *mfn.* eximius. Ç 17.
पराधीन *mfn.* ex alio pendens. M 8.
*परिगणना *f.* numeratio, computatio M 22.
परिचय *m.* coacervatio, congressio. M 9.

परिजन *m.* comites, sodales *impr.* muliebres. not. ad 86.

परिणति *f.* * maturatio, maturitas. M 24.

परित्राण *n. nom. act.* servare, tueri. M 79.

परिध्वंस *m.* laesio, injuria. Ç. 2.

परिभव *m.* contemptio; clades M 55 Ç 17.

परिमल *m.* suaveolentia. M 26. unguentum odoratum M 68 v. l.

*परिलघु *mfn.* perlevis, perexiguus. M 13.

परिसर *m.* circuitus, ambitus, extensio. M. 68.

परुष *mfn.* asper *sonus*, horridus *capillus*. M 62. 88.

पर्ण *n.* folium. M 30.

पर्वत *m.* mons. M 23. 63 v. l.

पल्लव *mn.* surculus Ç 3.

पवन *m.* ventus. M 8. 14. *n.* fornax figuli C 16.

पवनतनय *m.* Hanumân. M. 98.

पशुपति *m.* nomen Çivae. M 37. 57.

पश्चात् *adv.* pone, a tergo M 37. 45. ab occidente M 16, postea, deinde. M 109.

पा 1. bibere. M 43. 52. *oculis* M 16. *auribus* M 13. पुत्रं M 25.

पाण्डु *mfn.* albescens, pallidus. M 18. 24. 30. पाण्डुता M 66

पात *m.* casus *cf.* दृष्टिपात.

पाति *m.* maritus. M 10.

पात्र *n.* vas; capax, idoneus *rei*, objectum. M 48.

पाथेय *n.* viaticum. M 11.

पाद *m.* pes. M 33. 36. 58. 76. *montis* 19. radius *lunae*. M 71. 90.

पादचार *n.* ambulatio. M 61.

पान्थ *m.* viator. Ç 12.

पाप *n.* peccatum, crimen. M 56.

पारावत *m.* columba. M 39.

पार्श्व *mn.* latus corporis. M 87. Ç 9.

पावकि *m.* nomen Kârtikeyae. M 45 v. l.

पाश *m.* laqueus, vinculum, funis. M 66.

पित्त *n.* bilis, unus ex tribus corporis humani, quos statuunt, humoribus vel elementis (धातु). Ç 14.

पिशुन *mfn.* atrox, crudelis. M 49.

पीड् 10. vexare, cruciare. M 86.

पुट *m.* ruga, res complicata; involucrum, doliolum *surculorum recentium.* M 106. *de labio.* Ç 7.

पुण्य *mfn.* purus, sanctus. M 1. 34. fragrans. M 43. *n.* opus pium, virtus. M 31.

पुत्र *m.* filius. M 45.

पुनर् *adv.* iterum, denuo. M 39. Ç 2. 15. altera ex parte. M 64. किं पुनर् *cf.* किं.

पुमस् *m.* vir. M 12.

पुर् *cognatum cum* प्र ante *de loco et tempore. Inde* (*praeter* पुरतस्) * पुरे coram. M 83. v. l. *Praeterea* पुरा coram. M 83. *c. gen.* 110. antiquitus. Ç 15 पुरस् coram *c. gen.* M 3 पुरस्तात् *id. c. gen.* M 101. a parte orientali M 15.

पुरी *f.* urbs. M 31.

पुलकित *mfn.* cujus capilli arrecti sunt. M 26.

पुलिन *n.* insula. M 42.

पुष् 4. nutrire, sustentare. M 78.

पुष्कर *n.* summa tympani pars, quae pulsatur. M 67.

पुष्करावर्तक *m.* eae nubes, quae ex abscissis ab Indra montium alis ortae sunt, et in cujusvis *Kalpae* fine univer-

sale efficiunt diluvium. Cf. Wilso ad Vishnu Pur. pag. 230. M 6. (Plerumque explicatur vocabulum: *quae aquarum vortices continent,* sed scribitur etiam पुष्कराश्चावर्तकाश्च apud Mallin. ad Kum. Sambh. II, 50 et पुष्कलावर्तकाः apud eundem ad Çiçup. XV, 107.)

पुष्प *n.* flos. M 26. 37. 44.

पुष्पदामन् *n.* sertum. Ç 10.

पुष्पलाव *fem.* वी coronarius. M 27.

पूर् 4. impleri. M 57. पूर्ण plenus *de luna.* Ç 6. पूर्णता plenitudo. M 20.

पूर्व *mfn.* prior. M 90. *adv.* M 106. *In fin. comp.* Ç 23 देवपूर्वो गिरिः = देवगिरिः M 43.

पूर्वार्ड *m.* anterior pars dimidia. M 52.

पूर्वोद्दिष्ट *mfn.* supra dictus, cujus mentio inchoata est. M 31.

पृथु *mfn.* latus. M 47.

पृषत *m.* gutta. M 63.

पेवल *mfn.* tener, mollis M 91.

पेशल *mfn.* suavis, lenis *de splendore sapphiri.* M 75.

पौर *m.* civis. M 28.

प्यै 1. crescere.

—*c.* आ *id. Causs.* exhilarare, oblectare. M 45.

प्रकम्प *m.* tremor, metus. Ç 12.

प्रकाश *mfn.* similis. M 77.

प्रकृति *f.* caussa principalis; natura, conditio naturalis, M 5. 41. caussa, ratio, adjumentum principale *in administrando regno,* प्रकृतिपुरुष principalis *regis* socius et administer M 6. (Hoc sensu usitatius est vocabulum प्रधान, quod in praecipuis significationibus cum प्रकृति convenit.)

प्रकोष्ठ *m.* brachium *a cubito usque ad manum.* M 2.

प्रख्य *mfn.* similis *cf.* एकप्रख्य M. not. ad 86.

प्रचण्ड *mfn.* aestuosus, ardentissimus. Ç 9.

प्रच्छ् 6. interrogare, quaerere *c. dupl. acc.* M 83. 99.

— *c.* आ abeundi veniam petere, valedicere *c. acc. p.* M 12.

प्रणय *m.* inclinatio animi, amor. M 28. 29. 103. 5. v. l.

प्रणयिन् *mfn.* *appetens. M 3. 112. amans. M 10. *m.* amator. M 40. 64. 95.

प्रतनु *mfn.* pertenuis, exilis, minutus. M 30. 102. 104.

प्रतिदिशं *adv.* undique. M 59.

प्रतिनव *mfn.* recens, novus. M 37.

प्रतिमुखं *adv.* coram, exadverso. M not. ad 18.

प्रत्यक्ष *mfn.* oculis subjectus, conspicuus. M 92.

प्रत्यय *m.* fiducia. M 8.

प्रत्याख्यान *n.* recusatio, renuntiatio. M 112. v. l.

प्रत्यादेश *m.* *id.* M 93. 112.

*प्रत्युक्त *n.* responsum. M 112.

प्रत्यूष *m.* tempus matutinum. M 32.

प्रथ् 1. clarum, celebrem esse. प्रथित M 25. *Causs.* manifestum facere, prodere. M 26.

प्रथम *mfn.* primus, prior. M 2. 17. 21. 92.

*प्रथमकथित *mfn.* supra dictus M 79.

प्रदीप *m.* lucerna, lampas M 69.

प्रधन *n.* caedes M 49.

प्रबल *mfn.* validus, vehemens. Ç 82.

प्रभव *m.* origo M 53.

प्रभा *f.* splendor, nitor. M. 48.

प्रभु *m.* dominus, maritus. Ç 2.

प्रमुख *mfn.* primus, princeps. M 4.

प्रयाण *n.* progressus, iter M 13.

प्रवाह m. flumen, decursus *fluvii.* M 47.

प्रवृत्ति *f.* agendi ratio. M not. ad 86. nuntius, res nuntiata. M 4.

प्रवेश *m.* introitus. M 41.

प्रशमन *n.* migitatio, levatio. M 54.

प्रसर *m.* jaculator; jaculum, missile. M 93.

प्रसव *m.* generatio, procreatio. M 63. 66. flos. M. not. ad 112.

प्रसूत *mfn.* procreatus. M 67. *fem.* °ता quae modo peperit. Ç 11.

प्रस्थ *mfn.* firmus, solidus. M 59.

प्रस्थान *n.* profectio, iter. M 42.

प्राच् *mfn.* orientalis. M 8 *fem.* प्राची orientalis plaga. M 87.

प्राण *m. pl.* vita, spiritus vitalis. Ç 2.

*प्राणेश्वर *m.* maritus. Ç 2.

प्राणिन् *mfn.* vita praeditus. M. 5. 99.

प्रातर् *adv.* mane. M not. ad 112. Ç 11.

प्राप्ति *f.* impetratio, adeptio. M. 56.

प्राय progressus, processus. * प्रायेण M. 85. प्रायशस् M 10. प्रायस् M. 72. 91. Ç 17. *advv.* plerumque, vulgo, omnino, fere. (Inde liquet, me male scripsisse प्रायशस् quasi sit a प्रायस्. Ceterum a potestate processus reliquae vocabuli significationes facile derivari possunt: 1) processus, ratio procedendi: a) aetas, conditio vitae. b) communis procedendi vel agendi ratio, प्रायेण cet. c) *in fin comp.* eodem procedendi modo usus *i. e.* similis *cf.* يجرى مجرى 2) processus, profectio: a) *ultra vitam* abitus, b) *ultra modum vulgarem* profectus, incrementum, *in fin. comp.* abundans.)

प्रार्थन *nf.* petitio, desiderium. M 32. 107. 113.

प्रालेय *n.* frigus M 40.

प्रालेयाद्रि *m.* Himâlaya mons. M 58.

प्रावृषा *f.* pluviosa anni pars. M 113.

प्रासाद् *m.* palatium. M 65.

प्रिय *mfn.* carus. *c. gen.* M 12. 75. 83. 97. *m.* amicus. M. 113. amasius M 29. 69. प्रियतमः *id.* M 32. 71. *fem.* amata M 7. 23. प्रियतमा *id.* Ç 8.

प्रीत *mfn.* blandus, comis. M 4.

प्रीति *f.* amor, blanditia, comitas. M 4. 16. 33. 45. v. l 50. 63. 90.

प्रेक्षण *n.* oculus. M 18.

*प्रेक्षित *n.* aspectus, obtutus. M 41. 102.

प्रेमन् *n.* amor, comitas. M 45. 111.

प्रेरण *n.* jactus, projectio. M 69.

प्रोषित? *cf.* वस्.

प्रौढ *mfn.* provectus, in altitudinem surgens, adultus M 26. 77. Ç 1.

फ

फल् 1. fructum proferre. M not. ad 18.

फल *n.* fructus. M 16. 18. 24. effectus, finis, destinatio. M. 54. 25. 35. praemium M 31.

फलक *mn.* * abacus (*vel* quadra?) M 77.

फेन *m.* spuma. M 51.

ब

बधू *f.* femina. M 16. 19. 48. 66.

बन्ध् 9. ligare, constringere. बद्ध M 89 conjunctus. M 12. M 74. 77.

— *c.* आ connectere. आबद्ध M 9

बन्ध *m.* ligamen, nodus. M 69.

बन्धन *n.* occisio. Ç 2.

बन्धु *m.* cognatus, affinis. M 6 amicus. M 33. 50. 112.

बन्ध्य *mfn.* sterilis. M 6. v. l.

बल *n.* vis. Ç 10.

बलि *m.* sacrificium omnibus animantibus oblatum. *cf.* गृहबलिभुज्; sacrificium quodvis M 35. 56. *Ibid* 83. *est pro* काकबलि sacrificio a mulieribus incipiente pluvia annua peracto. 2) manubrium flabelli, caudae M 36. 3) *nom. pr. Gigantis a Vishnu victi.* M 58.

बहिस् *adv.* extra, foris. Ç 6.

बहु *mfn.* multus Ç 8. *adv.* saepe. M 108.

बहुल *mfn.* multus; ater. Ç 12.

बहुशस् *adv.* saepius. M 105.

बाणिज्य *n.* mercatura. Ç 11.

बाध् 1. affligere, vexare. M 54. Ç 16.

बाल *mfn.* infans. *fem.* puella, femina juvenis, *impr.* imperita. M 81. 104. Ç 11. 12. 13. *de arbore* M 73. recens *de flore* M 66. 2) *masc.* cauda. M 54.

बाहु *m.* brachium. Ç 1. 9.

बाह्य *mfn.* externus, extraneus. M 7.

बिम्ब *mn.* imago repercussa, in speculo reddita. M 48. ruber Momordicae monadelphae fructus. M 80.

बुद्धि *f.* mens, animus. M 113.

बुध् 4. expergisci.

— *c.* प्र *id.* प्रबुद्ध vigilans. M 90.

— *c.* प्र *praec.* वि विप्रबुद्ध e somno excitatus. M 110.

8

ब्रह्मावर्त *m.* Indiae pars Sarasvatim inter et Drishadvatim fluvios sita. M 49.

ब्रू 2. loqui. M 99.

भ

भक्ति *f.* cultus, veneratio. M 37. 56. 61.

*भक्तिच्छेद *m.* notae in fronte, nasu, genis, pectore et brachiis pictae, quae Vishnus cultorem designant. M 19 Wilso ad Vishnu Pur. p. 550.

भङ्ग *m.* fractio *cf.* पत्रभङ्ग *et* भ्रूभङ्ग.

भङ्गी *f.* fractio, incurvatio. M 61.

भज् 1. colere. M 49.

भय *m.* timor, metus. M 46.

भर्तृ *m.* sustentator, dominus. M 1. 34. maritus. M 97.

भव *m.* partus, origo. M 46.

भवत् *mfn. pron. reverentiae.* M 11. 12. 23. 28. 39. 44. 52. Ç 4.

भवन *n.* domus. M 33. 39. 78.

भवानी *f.* nomen Durgae. M 37. 45.

भानु *m.* sol. M 35.

भार *m.* onus, pondus. M 54. 80.

भाव *m.* status, conditio. M 47. 83. 92.

भाविन् *mfn.* futurus. M 42. 57.

भाष् 1. loqui.

—*c.* सं alloqui. M 98. v. l.

भास् *f.* lux, splendor. M 79.

भिद् 7. findere. M 106. perforare *acu.* M 24. 38. भिन्न fissus, eruptus. M 60. 82. sejunctus, privatus. M 63.

भी 3. timere. *Causs.* terrere. M 62. *cf.* v. l.

भीम *mfn.* terribilis. Ç 12.

भुज् 7. edere; frui, *transl.* voluptatem percipere *e re* कृच्छ्रं M 19. अभोग्य. M 111. *sed etiam* tolerare, perferre शापं M 1. *Causs.* M not. ad 113.

भुज *m.* brachium. M 51. 71. 95. *arboris.* M 37.

भुजग *m.* serpens. M 61. 109.

भुवन *n.* mundus. M 6.

भू 1. fieri, oriri. M 12. 95. *c. loc.* M 29. fieri, esse *c. adj.* M. 3. 20. 50. 69. 91. 101. 111. Ç 8. *c. part. praet.* M 106. *c. part. fut. pass.* M 60. *compos. c. subst.* M 30 59. 111.

— *c.* प्र provenire, apparere. M 15. valere, posse. *c. inf.* M 11.

— *c.* सं *Causs.* considerare, meditari. M 98.

भू *f.* terra, solum. M 18. 46. 47. 65.

भूत *n.* animal, animans. M 99.

भूति *f.* succus, qui ex elephanti temporibus fluit. M 19.

भूमि भूमी *f.* terra, solum. M 70.

भूमीभुज् *m.* rex. Ç 5.

भूयस् *adv.* plus, magis. M 84. 110.

भृ 3. ferre, gestare. M 82.

—*c.* नि auferre. निभृत solitarius. M 83.

—*c.* सं afferre, accumulare, perficere. M 44. 92. 113.

भृगुपति *m.* nomen Paraçurâmae. M 68.

भोग *m.* fructus, voluptas. M not. ad 113.

भ्रंश 1. decidere, delabi. भ्रष्ट Ç 7.

भ्रंश *m. nom. act. praec.* M 2. 30.

भ्रातृ *m.* frater sodalis. M 10. 92. Ç 14.

भ्रुकुटि *f.* superciliorum contractio. **M** 51.
भ्रू *f* supercilium. **M** 48. **Ç** 13.
भ्रूभङ्ग *m.* superciliorum inflexio. **M** 25. 72.
भ्रूविकार *m.* superciliorum agitatio, commutatio. **M** 16.
भ्रूविलास *m.* amatorius superciliorum motus. **M** 93. 102. 16. v. l.

म

मघवन् *m.* nomen Indrae. **M** 6.
मणि *m.* gemma. **M** 77. मणिमय **M** 65.
मण्डप *mn.* umbraculum. **M** 76.
मण्डल *n.* circulus, orbis. **M** 37. स्तनम° **Ç** 18.
मत् *prom. prim. pers.* **M** 6. 8. cet.
मथ् 1. agitare, concutere, ferire. मथित **M** 81.
मद् 1. mente captum, ebrium esse.
—*c.* प्र negligentem esse. प्रमत्त **M** 1.
मद *m.* humor ex elephanti fronte stillans. **M** 20.
मदकल *mfn.* qui ebrii instar vocem non explanabilem edit. **M** 32.
मदन *m.* amor. **Ç** 16.
मदिरा *f.* vinum, potus inebrians. **M** 76.
मदीय *mfn.* meus. **M** 94.
मधु *mfn.* dulcis. **M** 67. *m.* mensis C'aitra, *qui Martio et Aprili respondet.* **Ç** 2. *n.* vinum, potus quivis inebrians. **M** 93.
मधुकर *m.* apis. **M** 36. 48.
मधुर *mfn.* dulcis, suavis *de sono et loquela.* **M** 57. 83. *adv.* **M** 9.

मध्य *mfn.* medius M 47. मध्ये M 18. 77. 80.

मन् 4. cogitare, opinari. M 72. मन्ये M 81.

— *c.* अभि gratum habere. अभिमत M 50.

मनस् *n.* mens, animus. M 92. 97.

मनसिज *m.* cognomen Kâmadevae. Ç 12.

मनुज *m.* homo. Ç 5.

मन्त्र *n.* carmen, hymnus. M 97.

मन्द *mfn.* segnis, lentus M 107. Ç 7. languidus *de splendore* M 78. *adv.* मन्दं मन्दं pedetentim, paullatim. M 9. मन्दायते lentum esse, fieri. M 39.

मन्दार *m.* arborum coelestium genus. M 68. 73.

मन्मथ *m.* nomen Kâmadevae. M 72. Ç 2. 5.

मरकत *m.* smaragdus. M. 74.

मरुत् *m.* ventus. M 5. 34.

मर्दन *n.* contrectatio, palpatio. Ç 14.

मलिन *mfn.* sordidus. M 84.

महाकाल *m.* forma Çivae eversoris; templum prope Uǵǵayinim, in quo sub illa forma colebatur. M 35.

मही *f.* terra. M 11.

मा *part. prohibit.* M 95. 108. 111. 113. *c. imper.* Ç 6 मा स्म M 28. 38.

मा 2. metiri.

— *c.* उप comparare. उपमेय M 53.

— *c.* निर् creare. Ç 1.

— *c.* परि metiendo definire. परिमित modicus M 81.

मात्र *n.* mensura. *In fin. comp. significat rei* mensuram ultra quam nil adest, *sive* quantum pertineat *res* nec ultra, *et ponitur ita pro re* sola. M 50. 87. 95.

माधवी *f.* planta repens; Gaertnera racemosa. M 76.

मान् 10. colere. M 22. 46.

मानिनी *f.* fastosa *vel* difficilis *femina.* M 96.

मानस *m.* Mânasa lacus in Himâlaya. M 11. 62. 74.

मार्ग *m.* via. M 13. 21. 46. 68. 74. 90. 100.

माल regio aut locus, prope urbem hodiernam Ruttunpur, ut videtur, situs. M 16. Wils. Vishnu P. p. 185.

मालती *f.* Jasminum grandiflorum. M 96.

माला *f.* corolla, sertum. M 9.

मास *m.* mensis. M 2. 85. 109.

मित्र *n.* amicus. M 17. 97.

मिथुन *n.* par hominum *cet.* diversi sexus. M 18.

मील् 1. nictari, connivere. *Causs.* claudere *oculos.* M 109.

मीन *m.* piscis. M 93.

मुकुल *n.* gemma, calyx. M 21. 74.

मुक्ता *f.* margarita. M 64. 68. 94. 105.

मुक्तागुण *m.* linea margaritarum. M 47.

मुख *n.* os. M 44. facies, vultus. M 25. 27. 49. 82. 104. Ç. 3. 6.

मुखपट *mn.* rica, velamen. M 63.

मुखर *mfn.* acerbius, saeviter loquens. M 38.

मुच् 6. dimittere, relinquere. M not. ad 18. Ç 10. emittere वाष्पं M 12. *cf.* 21. *Causs.* 91. ध्वनिं M 55. resolvere. M 85. aperire *viam.* M 46. v. l. मुच्यमान qui expers manet *c. instr.* M 94. मुक्त nudus. M 42.

— *c.* आ dimittere कटाक्षं *c. loc.* M 36.

— *c.* उत् resolvere वेणीं M 89.

मुरज *m.* tympanum minus. M 69.

मुष् 6. furari. *In fin. comp.* M 48.

मुष्टि *mf.* pugnus, pugillus. M 57. 65.

मुह् 4. stupescere. मूढ conturbatus *pudore*. M 69. मुग्धा simplex, imperita, subabsurda *puella*. M 14. (*naiv*).

मिुहुस् iterum, saepe. M 103.

मुहूर्त *mf.* momentum. M 19.

मूर्ख *mfn.* stupidus. Ç 17.

मूर्छना *f.* tonus aut semitonus in re musica. M 84.

मूर्त्ति *f.* corpus, forma. M 46.

मूर्धन् *m.* caput; cacumen *montis*. M 17.

मूल *n.* radix, pars ima. M 87 * basis *columnae*. M 77.

मृग *m.* dorcas. M 53. 93.

मृणाल *mn.* caulis nymphaeae. Ç 1.

मेखला *f.* declivitas montis. M 12.

मेघ *m.* nubes. M. 2. 44.

मेचक *mfn.* niger. M 60.

मैत्री *f.* amicitia, familiaritas. M 32.

मैथिली *f.* cognomen Sitae. M 98.

मोक्ष *m.* liberatio. M. 62. resolutio. M 97.

मोघ *mfn.* vanus, irritus. M 6. 41.

मौलि *mf.* diadema. M 56.

य

यक्ष *m.* ordo geniorum e famulatu Kuverae. M 1. 6. 67. यक्षाङ्गना M 69.

यत् *pron. rel.* M 8. 12. 15. cet. *sententiae dem. praemiss.* 11. 30. 45. cet. ये ये - ते ते quicunque, ii Ç 5. यद्यपि quamvis M 28. 101.

यत् 1. adniti.

— *c.* आ *id.* आयत्त pendens *ex aliqua re c. loc.* M 15.

यत्न *m.* nisus, studium. M 55.

यत्र *conj.* ubi. M 13. 32. 49. 65. sqq.

यथा *adv.* sic. M 9.

यदि *conj.* si. M 28. 61. 62. 95. 106. Ç 2.

यन्त्रधारागृह *n.* conclave, in quo ad corpus refrigerandum aqua e vase (धारायन्त्र Amaru 59. Ratn. 6, 9) stillatim spargitur. M 62. *Cf. impr.* Ragh. XIV, 49. धारागृह Bhart. I, 38 et जलयन्त्रमन्दिर Ritus. I. 2.

यम् 1. 10. cohibere. अयमितनख M 89.

— *c.* आ extendere. आयत longus. Ç 15. 21.

— *c.* नि नियत fixus, constans, perpetuus. M 44.

— *c.* उत् *praec.* अभि exsurgere *ad alqd. perficiendum.* M 58.

यमुना *f.* Yamuna fluvius. M 52.

यशस् *n.* fama, gloria. M 58.

यष्टि *cf.* वासयष्टि.

या 2. ire. *c. acc.* M 18. 34. Ç 10. 12. *c. subst. abstr.* M 94. *Causs.* transigere *tempus.* M 87.

— *c.* आ adire. Ç 2.

— *c.* आ *praec.* सं advenire. Ç 8.

— *c.* उत् *praec.* प्रति obviam venire *c. acc.* M 23.

याच् 1. rogare, postulare. M 5. 112.

याच्ञा *f.* preces, rogatio. M 6.

याम *m.* vigilia, tertia noctis pars. M 95. 107.

यामिनी *f.* nox. Ç 2. 11.

यावत् *conj.* donec. M 35. यावत् तावत् quamdiu tamdiu. M 103. Ç 8.

युग *n.* jugum, par. Ç 5. 17.

युगल *n. id.* Ç 1. 17.

युग्म *n. id.* Ç. 4.

युज् 7. jungere. युक्त M 25.

— *c.* उप sibi adjungere, assumere. M 13.

— *c.* प्र *praec.* वि sejungere. M 2.

— *c.* वि *id.* M 99.

— *c.* सं *Causs.* conjungere. M not. ad 113.

युवति *f.* juvenis, puella. M 34. 80.

यूथिका *f.* Jasminum auriculatum. M 27.

योषित् *f.* femina. M 38. 40.

यौवन *n.* juventus Ç 11. puellarum coetus. M 26.

र

रक्त *mfn.* rubicundus. M 37. 76.

रक्षा *f.* tutela, defensio. M 44.

रघुपति *m.* nomen Râmae. M 12.

रङ्ग *m.* cantus, saltatio, actio *in scena.* Ç 17.

रच् 10. facere, adornare, ornare. रचित M 67. 75. 36. v. l.

— *c.* वि adornare. M 19. 61. componere *carmen, sententiam.* M 84. 101.

रचना *f.* compositio, dispositio. M 51.

रजनि *f.* nox. Ç 8.

रजस् *n.* pulvis, M 66 pollen *florum.* M 34.

रञ्ज् 2. adhaerere. (*Causs.* tingere.)

— *c.* सं adhaerere affectu, devinctum esse *alicui* संरक्त M 57.

रत *n.* voluptas. M 87.

रति *f.* voluptas, gaudium. M 26. 27. Ç 10.

रत्न *n.* gemma. M 15. 36. 69.

रन्तिदेव *m. nom. propr. regis.* M 46.

रन्ध्र *n.* cava, caverna, fissura. M 43. 58.

रभस *m.* impetus, cupiditas. M 22.

रम् 1. delectari M 28. *Causs.* delectare *re venerea* M. 110.

रमण *m.* amator. M 85. *n.* delectatio, voluptas. M 38.

रम्य *mfn.* amoenus, jucundus. M 79. 53. v. l. Ç 1.

रय *m.* flumen, decursus fluvii. M 20.

रस *m.* succus. M 67; sapor. M 50; sensus, affectus, amor, voluptas. M 29. 111.

रसना *f.* cingulum muliebre. M 35.

रह् 1. relinquere, deserere. रहित expers. Ç 21.

राग *m.* color. M 33. Ç 7.

राजधानी *f.* urbs regia, caput regni. M 25.

राजन्य *m.* homo ordinis militaris. M 49.

राजराज *m.* nomen Kuverae. M 3.

राजहंस *m.* phoenicopterus. M 11.

रात्रि *f.* nox. M 39. 86. 87. 33. v. l. Ç 10.

राध् 4. perfici.

— *c.* आ *Causs.* colere, venerari. M 46.

रामगिरि *m.* mons prope Nagapuram in hodierna provincia Gundwan. M 1. 99. Wils. ad Vishnu Pur. p. 180.

राशि *m.* congeries, cumulus. M 59. 111.

राहु *m.* daemon, qui eclipsis tempore solem lunamve devorare studet. Ç 2. 6.

रिक्त *mfn.* vacuus. M 2. 20.

रुच् *f.* splendor. M 45.

रुचि *f.* *id.* M 15.

रुज् *f.* morbus. Ç 14. incommodum. M 27.

रुद् 2. flere. M 110.

रुदित *n.* fletus, ploratus. M 82.

रुध् constringere, claudere *florem.* M 10. *viam.* M 100. *aspectum.* M. 38. रुद्ध impeditus. M 88. 93.

रुष्ट *mfn.* iratus. Ç 7.

रुह् 1. ascendere; crescere. अरुरुह M 21.

— *c.* आ ascendere. *c. acc.* M. 8. 16. 18.

रुह *mfn.* crescens. *In fin. comp.* M 30.

रेवती *f.* uxor Balarâmae. M 50.

रेवा *f.* nomen Narmadae fluvii. M 19.

रोधस् *n.* ripa. M 42.

रोध्र *m.* arboris nomen, *i. q.* लोध्र M 66. v. l.

ल

लक्ष् 10. videre, cognoscere. M 78. लक्ष्य M 73.

लक्षण *n.* indicium, signum. M 78. nomen. M. 25.

लक्ष्य *n.* nota. M 72.

लग्न *mfn.* adjunctus, adhaerens, tangens. M 51. 110. 68. v. l. Ç 18.

लङ्घ् 10. transgredi, transsilire, vilipendere. M 55. अलंघ्य *ib.*

— *c.* उत् transgredi *viam, ab ea* deflectere. M 46.

लघु *mfn.* levis. M. 16. 20.

लज्जा *f.* pudor, confusio. Ç 10.

लता *f.* planta repens. भ्रूलता भुजलता M 48. 95.

लतिका *f. id.* Ç 9.

लम्ब् 1. labi, dependere. M 42.

— *c.* अव fulciri, inniti. M 108.

— *c.* आ *praec.* वि tangere. M 46.

लभ् 1. obtinere, adipisci. M 6. 25. 35. 41. 62. 95. 96. 105. Ç 9.

— *c.* आ *id.* M 15.

लम्ब्र *mfn.* dependens. M 52. 82. 88.

ललित *mfn. fem.* venusta *vel* lasciviens amatoriisque levitatibus dedita *puella*. M 33. 65.

लव *m.* res minuta. *Voci subjungitur ad exiguitatem indicandam.* M 21. 71. 91.

लस् 1. ludere.

— *c.* वि *id.; praec.* उपरि gaudio, joco se levare, prosilire. M 48.

लाङ्गलिन् *m.* aratro armatus, *nomen Balarâmae.* M 50.

लावण्य *n.* venustas. Ç 1.

लिख् 6. pingere. M 78. 83.

— *c.* आ *id.* M 70. 103.

लिग् 1. ire.

— *c.* आ amplecti. M 12. 106.

ली 4. adhaerere.

— * *c.* अभि incumbere, inniti. M 37.

लीला venustas, elegantia, lascivia. M 36. 66. Ç 1. 8. 9.

लुप् 1. rumpere, turbare. Ç 7.

— *c.* आ perturbare. M 103.

— *c.* आ *praec.* वि destruere. M 71.

लेखा *f.* linea. M 45.

लेप *m.* unguentum, limus. Ç 16.

लेश *m.* minutus. *Voci subjungitur.* M 105.

लोक *m.* mundus. Ç 15.

लोचन *n.* oculus. M 16. 28. 50. 101. 109.

लोध्र *m.* Symplocos racemosa, arbor, cujus cortice fucus vel pigmentum praeparatur. M 66.

लोभ *m.* cupiditas. M 101.

लोल *mfn.* tremulus. M 28. cupidus *c. inf.* M 101.

व

वंश *m.* arundo, canna. M 77; stirps. M 6.

वक्त्र *n.* facies. M 51. 5. 14.

वक्र *mfn.* curvus, intortus. M 28.

वच् 1. 2. loqui, dicere. M 92. 96.

वचन *n.* sermo, verbum. M 4. 29. 83. 96. 99.

वचस् *n. id.* M not. ad 112.

वञ्च् 1. decipere, fraudare. M 28.

— * *c.* निर् *id.* Ç 10.

वडभि *f.* contignatio tecti; podium, casa domus solario superposita. M 39.

वदन *n.* os. M 76. facies. M 40. Ç 4

वन *n.* silva, nemus. M 17. 37.

वनगज *m.* elephas ferus. M 20.

*वनचर *m.* silvicola. M 19.

वनिता *f.* (desiderata) femina, puella, uxor. M 8. 33. 59. 65.

वन्द् 1. venerari. वन्द्य M 12.

वपुस् *n.* corpus, forma. M 15. 33. 61. 78.

वप्रक्रीडा *f.* lusus *elephantorum* fronte *in alqd.* incurrentium. M 2. (Origo vocis haud prorsus liquet; vocabulo वप्र tribuenda videtur *campi* notio, nam idem significat तटाघात Kum. Sambh. II. 50. ibiq. Mallin.; cf. tamen तडाघात apud Wilsonem.)

वम् 1. vomere, effundere *pluviam.* M 20.

वर *mfn.* praecipuus, optimus. *In fin. comp.* Ç 7. 9. *m.* procus. Ç 4. *adv. seq.* न praestat *illud huic.* M 6.

वर्ण *m.* color. M 47. 50. fucus, pigmentum. M 82.

वर्त्तिन् *mfn.* qui versatur, degit. M 100.

वर्त्मन् *n.* via, iter. M 19. 40. 40. 58.

वर्ष *m.* pluvia. M 36. annus. M 1.

वर्ह *n.* cauda pavonis. M 15. 45.

वर्हभार *m. id.* M 102.

वलभि *f. i. q.* वडभि M 39. v. l.

वलय *m.* sepes, sepimentum; quicquid cingit. M 45. *mn.* armilla, brachiale. M 2. 61. 62. 77.

वलाका *f.* grus. M 9. 22.

वल्मीक *m.* formicarum caniculus; * tumulus, collis (?) M 51.

वश *m.* voluntas. M 6. वशात् *in fin comp. pro simplici ablativo.* Ç 10. 14.

वस् 1. commorari. M 72. *Causs.* वासित odore imbutus. M 20.

— *c.* अधि occupare *locum*, considere *in loco cca.* M 26.

— *c.* प्र abire, proficisci. प्रोषित M 97.

वसति *f.* habitatio. M 1. 7. 38. 44. 73.

वसन *n.* vestis, vestimentum M 84. *impr.* tegumentum femorum, quo mulieres utuntur. M 42.

वसुधा *f.* terra. M 43.

वस्तु *n.* res externa, * signum externum *amoris.* M 111.

वस्त्र *n.* vestimentum. Ç 10.

वह् 1. ferre, portare. M 17. 64. *arcum* M 72. ferre, habere *pulchritudinem*, *molestiam.* Ç 11. auferre. M 14. *Causs.* perficere. M 39.

— *c.* प्र *cf.* प्रौढ.

वह्नि *m.* ignis. Ç 16.

वा vel, aut. M 55. 81. 83. cet.

वा 2. flare, spirare. M 43.

वाचाल *mfn.* loquax, grandiloquus. M 92.

वाण *m.* sagitta. Ç 1. 5.

वात *m.* ventus. M 32. 106. unus ex humoribus corporis. Ç 14.

वातायन *n.* fenestra. M 86.

वानीर *m.* arundinis species, Calamus rotang. M 42.

वापि *f.* stagnum, lacus *impr.* major et oblongus. M 74.

वाम *mfn.* sinister. *In re augurali sinistra fausta ac prospera existimantur in feminis* M 94. *et in avibus, quae nomen masculinum (sed cf. Râm. I, 74, 8.) gerunt, ut c'âtakis* M 9, *pavonibus cet.* 2) pulcher. M 76.

वायु *m.* ventus. M 43. 54.

वाराङ्गना *f.* meretrix, scortum. Ç 17.

वारि *n.* aqua. M 54.

वार्त्ता *f.* nuntius, res nuntiata. M not. ad 113. Ç 11.

वाष्प *m.* lacrima. M 12.

* वासयष्टि *f.* columna. M 77.

वासर *mn.* dies M 104.

वासव * *mfn.* ad Vasues, deos aerios, pertinens. M 44.

वासस् *n.* vestis. M 60. 69.

विकल *mfn.* confusus, conturbatus. Ç 5.

विकार *m.* mutatio. cf. अवि°.

विक्लव *mfn.* perturbatus, confusus. M38.

विगम *m.* discessus, separatio. M 56. 77.

विद् 2. scire. M 96. 111. विदित notus, inclutus. M 6.

विदिशा *f.* nomen urbis, *hodie Bhilsa.* M 25.

विद्युत् *f.* fulgur. M 28. 39. 79. 96. 113.

विद्युत्वत् *mfn.* fulgurans, fulgura emittens. M 65.

विधि *m.* modus, ratio, actio. M 30. Ç 17. fatum. M 6. 100. creator, Brahmâ. Ç 1.

विधु *m.* luna. Ç 2.

विधुर *mfn.* agitatus, afflictus *impr.* sejunctione ab amata. M 8. 113.

विनयन *n. nom. act.* auferre, eximere *lassitudinem* M 53.

विना *praep.* sine *c. instr.* Ç 9.

विनोद *m.* oblectatio, relaxatio animi. M 85.

विन्दु *m.* gutta. M 22. 36.

विन्ध्य *m.* Vindius mons. M 19.

विपद् *f.* casus adversus, calamitas. M 99.

विप्रयोग *m.* sejunctio. M 10. 86. 113.

विभावसु *m.* sol, luna. Ç 2.

विफल *mfn.* vanus, irritus. M 69.

* विभ्रंश *m.* actus decidendi, delabendi. M 68.

विभ्रम *m.* erratio, *de aspecto limo.* M 38. 72. *de confusione amantis coram amato c. loc.* M 29.

विमल *mfn.* purus, sine macula. M 6.

विमान *mn.* palatium. M 64. 70.

विमुख *mfn.* qui vultum avertit, *re* abstinet. M 17. 28. 50. 95. 38. v. l.

वियोग *m.* sejunctio, absentia. M 86. 78. 107.

विरह *m. id.* M 8. 12. 30. 83. 85. 87. 89. 92. 109. 111.

विलसन *n.* lusus *fulguris.* M 39.

विलसित *n. id.* M 79.

विलास *cf.* भ्रूविलास.

विवेक *m.* perspicacitas, acumen. M 21.

विश् 6. intrare. M 100.

— *c.* निर् attingere, frui. M 53. 109.

— *c.* प्र intrare. M 90. Ç 6.

विशद *mfn.* albus, candidus. M 41. 52. 59. 64. 71.

विशाल *mfn.* magnus, illustris. M 31. *fem.* विशाला nomen urbis Uggayinî. *ibid.*

विशेष *m.* genus, modus, ratio. M 58. 65.

विश्राम *m.* requies, relaxatio. M 26.

विष *mn.* venenum. Ç 15.

विषम *mfn.* iniquus, asper. M 19. 89.

विषय *m.* res externa, sensibus objecta; ambitus rerum sensibus patentium. नयनवि° श्रवणवि° M 35. 101. certum quoddam rerum genus *vel* locus. M 80

विष्णु *m.* Vishnus deus. M 15. 58.

बिस *m.* fibra nymphaeae. M 11.

विस्तार *m.* ambitus, spatium. M 18.

विहग *m.* avis. M 29.

वीचि *mf.* unda. M 29. 102.

वीणा *f.* cithara. M 84.

*वीणिन् *m.* cithara instructus, citharista. M 46.

वृज् 1. relinquere.

— *c.* आ demittere. M 47.

वृत् 1. versari, esse. Ç 6. 11.

— *c.* आ *praec.* प्रति reverti. M 40.

— *c.* नि *id.* M not. ad 112.

— *c.* नि *praec* सं *id.* M 90.

— *c.* प्र procedere, proficisci. M 106.

वृति *f.* sepes, sepimentum. M 27. 76.

वृत्ति *f.* conditio, status, habitus. M 8. 91.

वृथा *adv.* injuriâ. Ç 21.

वृध् 1. crescere. वृद्ध magnus, celebratus. M 31. *Causs.* educare वर्धित M 73.

— *c.* सं *Causs.* augere. Ç 7.

वृन्द *n.* multitudo, caterva. M 64. 67.

वृष *m.* taurus. M 53. not. ad 112.

वृष्टि *f.* pluvia. M 20. 55.

वेणि णी *f.* crines in unum colligati et post tergum depen-

dentes, quales viduae et uxores maritis peregrinantibus portare solent. M 18. 30. 89. 97.

वेत्रवती *f.* nomen fluvii in Malva provincia, *hodie Betwa.* M 25.

वेधस् *m.* homo doctus, sapiens. Ç 21. v. l.

वेला *f.* tempus definitum. Ç 6.

वेश *m.* vestitus. M 15.

वेश्मन् *n.* domus, habitatio. M 26.

वेश्या *f.* prostibulum. M 36.

वेष्ट् 1. circumdare; ligare.

— * उत् resolvere वेष्णि M 89.

वेष्टन *n.* sepimentum. M 75.

वैडूर्य *n.* lapis lazuli. M 74.

वैद्यक *m.* medicus. Ç 14.

वैरिन् *mfn.* hostilis. M 100.

व्यक्ति *f.* manifestatio. M 12. 82.

व्यतिकर *m.* qui spargit. M 15.

व्यथा *f.* moeror, angor. M 107.

व्यध् 4. percutere, perfodere.

— *c.* अनु pertexere, ornare. M 66.

व्याकुल *mfn. i. q.* आकुल M 83.

व्याध *m.* venator. Ç 2. *denom.* व्याधायते Ç 13.

व्यापद् *f.* interitus, mors. M 111.

व्यापार *m.* occupatio. सव्या° M 86. exercitatio. Ç 14.

व्योमन् *n.* coelum. M 52.

व्योमगङ्गा *f.* Ganges coelestis. M 44.

व्रज् 1. ire. M 16. 27. 48. *c. nom. abstr.* M 61. transire, *de tempore.* M 104.

श

शक् 5. posse. M 20.

शङ्क् 1. timere; opinari. M 86. 93.

शङ्का *f.* timor. M 70.

शङ्ख *m.* concha. M 78.

शठ *m.* perfidus. Ç 10.

शत *n.* centum. M 49. Ç 9.

*शनकैः *adv.* lente, tarde. M 67.

शपथ *n.* jusjurandum. Ç 10.

शफर *m.* piscis, Cyprinus Sophore Ham. M 41. Ç 1.

शब्द *m.* sonus. शब्दाख्येय quod clara voce, palam dici potest. M 101. *denom.* शब्दायते sonare. M 57.

शम् 4. quiescere शान्त placatus M 37. *Causs.* sedare, extinguere *ignem.* M 54. not. ad 18.

— *c.* प्र *Causs. id.* M 17.

शम्भु *m.* nomen Çivae. M 51. 61.

शयन *n.* lectus, cubile. M 86. 87. 110.

शय्या *f. id.* M 91.

शर *m.* calami species, Saccharum sara. शरवण *nemus, in quo Kârtikeyas educatus est.* M 46. *cf. Pân.* VIII, 4, 5. sagitta. M 49. *denom.* शरायते sagitta fit *vel* est. Ç 13.

शरण *n.* refugium. M 7.

शरद् *f.* autumnus. M 109.

शरभ *m.* animal fabulosum octo pedibus instructum, quod nivosos montes inhabitare creditur. M 55.

शर्मन् *n.* felicitas, oblectatio. M 62.

शशिन् m. luna. M 45. 102.

शश्वत् *adv.* continuo. M 56. not. ad 113.

शाखा *f.* lacertus; ramus. M 42.

शान्ति *f.* placatio, sedatio. M 40. Ç 14. 16.

शाप *m.* maledictio. M 1. 89. 109.

शार्ङ्गपाणि *m.* M 109. *et*

शार्ङ्गिन् *m.* arcitenens, *nomen Vishnus.* M 47.

शिखर *m.* cacumen *montis.* M 18. 75. gemma quaedam subrubra vel flava, *rubini* species. M 80.

शिखरिन् *m.* mons altus. M 13.

शिखा *f.* singulus in vertice cincinnus. M 89. flamma; *pavonis* crista.

* शिखावली *f.* flamma. Ç 16. Amaru. 89.

शिखिन् *m.* pavo. M 33. 102.

शिञ्ज् 1. tinnire. M 77.

शित *mfn.* acutus. M 49.

शिथिल *mfn.* laxus. M 69. flaccidus M not. ad 112.

शिरस् *n.* caput. M 7. cacumen *montis.* M not. ad 18.

शिरीष *m*n.* Acacia sirisa. M 66.

शिला *f.* lapis, saxum, rupes. M 26. 53. 74. 103. Ç 2.

शिशिर *m.* frigus. M 81.

शिशु *m.* infans, puer. Ç 7.

शीत *mfn.* frigidus. M 43.

* शीतरश्मि *m.* luna. Ç 6.

शीतल *mfn.* frigidus. M 95. Ç 12.

शुक्लापाङ्ग *m.* pavo. M 23.

शुच् *f.* moeror, angor. M 74. 86. 89. not. ad 113.

शुद्ध *mfn.* purus. M 50. 88.

शुभ्र *mfn.* splendens, albicans. M 53.

शून्य *mfn.* vacuus, destitutus *re.* M 93.

शूलिन् *m.* tridentifer, *cognomen Çivae.* M 35.

शृङ्ग *n.* cornu, cacumen *montis.* M 14. 53. 59.

शॄ 9. laedere. शीर्ण deciduus *de foliis.* M 30.

— *c.* वि discindere. M 19.

शेष *subst. n.* reliquiae, reliquum. M 39. 87. * *adj. mfn.* M 31. 85. *init. comp.* 18.

शैल *m.* mons. M 12. not. ad 112.

शैलराज *m.* montium rex, Himâlayas. M 51.

* शैवालक *m.* planta aquatica, Vallisneria octandra. Ç 1.

शोक *m.* mocror. M not. ad 112.

शोभा *f.* nitor, splendor, pulchritudo. M 53. 58. 60.

श्याम *mfn.* niger, fuscus, lividus. M 15. 18. 24. 58. *fem.* planta, alias Priyangu nominata, *quacum propter gracilitatem feminae comparantur.* M 102. *Inde ipsa mulier gracilis et juvenilis ita appellatur.* M 80.

श्रद्दधान *mfn.* qui fidem habet, credit. M 56.

श्रम् 4. defatigari M 97.

— *c.* वि requiescere. M 27.

श्रम *m.* defatigatio, labor. M 17. 53. Ç 14.

श्रवण *mn.* auditus, audiendi sensus. M 11. 62. 101.

श्री *f.* pulchritudo, splendor. M 48. 66. 93. 113. *nomini urbis praefix.* M 31.

श्रु 5. audire. M 13. 98. Ç 11. 15. 20.

श्रेणि *f.* linea. M 22. 29. 36.

श्रोणी *f.* femur. M 80. Ç 1.

श्रोतस् *n.* auris. M 43.

श्रोत्र *n. id.* M 13.

श्लाघ् 1. laudare. M 35. not. ad 18. Ç 9.

श्लिष् 4. amplecti.

— *c.* आ *id.* M 2.

— * *c.* वि se separare. *Causs.* विश्लेषित sejunctus. M 7.

श्लेष्मन् *m.* phlegmaticus corporis humor. Ç 14.

श्वस् 2. spiritum ducere.

— *c.* आ respirare. M 8. *Causs.* consolari. M 99. not. ad 112.

— *c.* आ *praec.* प्रति respirare, reviviscere. M 96.

— *c.* उत् exhalare. M 43. se expandere, recludi, rumpi. M 97. 69. *Causs.* M 59. 71.

श्वि 1. crescere.

— *c.* उत् tumescere उच्छून M 82.

ष

षट्पद् *m.* apis. Ç 10.

षट्पदज्य *mfn.* cujus nervus apibus constat *arcus Kâmadevae* M 72.

षण्ड *m.* multitudo, acervus. M 20.

स

संयोग *m.* conjunctio, congressus, M. 12. 87. 88.

संरोध *m.* interpellatio, impedimentum. M 71.

संवाहन *n.* fricatio. M 94.

संश्रय *m.* praesidium, tutela. M 17.

संस्कार *m.* compositio, institutio. M 33.

संस्थ *mfn. in loco* versans, *in fin. comp.* M 3.

सखिन् *m.* amicus. M 23. 42. 75. *In fin. comp.* सख M 12. 72.

सखी *f.* amica, socia, amata. M 76. 86. 92. 101.

सगर *m.* nomen regis antiqui Ayodhyensis. M 51.

सगर्व *mfn.* superbus. M 23.

संकल्प *m.* cogitatio, opinio, visio. M 100.

संगम *m.* conjunctio, congressus. M 52. 98. 103.

संगीत *n.* concentus. M 57. 65.

संघट्ट *m.* fricatio. M 54.

सजल *mfn.* humidus. M 23.

सत् *mfn.* bonus. M 112.

सतत *mfn.* continuus. * सततगति *m.* ventus. M 70.

सत्कार *m.* reverentia, hospitalitas. M not. ad 18.

सत्वरं *adv.* subito. M 110.

सद् 6. sidere.

— *c.* आ propinquum esse आसन्न M 24. 86. 93. प्रत्यासन्न *id.* M 4. 76.

— *c.* नि considere निषण्ण M 53. 79.

— *c.* प्र residere, subsidere, purificari. प्रसन्न limpidus. M 41.

सद् 10. ire.

— *c.* आ adire, attingere, adipisci. M 22. 35. 85. v. l.

सदय *mfn.* misericors. M not. ad 113.

सदृश *mfn.* similis. M 10.

सद्भाव *m.* benignitas, humanitas. M not. ad 18.

सद्यस् *adv.* statim. M 10. 16. 25. 60. 70. 79. 95. 106. not. ad 113.

* सनाथ *mfn.* praeditus, instructus. M 96.

संदर्शन *n.* visum, visio. M 105.

संदेश *m.* nuntius, res nuntiata. M 5. 7. 86. praeceptum. M 13. 97.

संधि *f.* junctio, junctura. M 59.

संध्या *f.* crepusculum. M 35.

संनिपात *m.* congeries. M 5.

सपत्नी *f.* mulier, cujus maritus pellicibus deditus est. Ç 8.

सपदि *adv.* statim, subito. M 52.

सम *mfn.* aequalis. *adv.* instar. *c. instr.* M 96.

समग्र *mfn.* totus, integer. M 57.

समधिक *mfn.* excedens, magnus. M 100.

समय *m.* tempus. M 22. Ç 6.

समर *mn.* pugna. M 50.

समर्थ *mfn.* aptus, qui potest. *c. inf.* M 42.

समीप *mfn.* vicinus. *n.* vicinia. M 97.

समुचित *mfn.* congruus, idoneus. M 94.

संपद् *f.* fortuna, commodum, casus secundus. M 54.

संपर्क *m.* contagio, contactus. M 26. 43.

संप्रति *adv.* nunc. M 4. Ç 11.

संभोग *m.* voluptas. M 94.

संभ्रम *m.* perturbatio, impetus. M 22.

संमुख *mfn.* exadverso positus. *loc.* coram. M 101.

सरल *m.* arboris genus, Pinus longifolia. M 54.

सरस् *n.* lacus. Ç 1.

सरस *mfn.* humidus, madidus. M 14.

सरित् *f.* fluvius. M 41.

सर्व *mfn.* omnis, totus, quisquis. M 20. 91.

सलिल *n.* aqua. M 5. 30. 40. 42. 62. 90.

सवर्ण *mfn.* aequalis, aequiparandus. M 18.

सवितृ *m.* sol. M 68.

सस्ज् 1. adhaerere.

— *c.* सं *id.* संसक्त M 104.

सह् 1. ferre, tolerare, patientem esse. M 95. 103.

सहचर *m.* socius, conjux. M 81. 99. *fem* °री uxor. M 22.

सहस्र *n.* mille. M 54.

सहाय *m.* socius, comes. M 11. 67.

साक्षात् *adv.* in conspectu, coram. M 72.

सादृश्य *n.* similitudo, * imago, simulacrum. M 83. 102.

साधु *mfn.* bonus. M 78. 86. excelsus. M 17.

सानु *mn.* planities in summo monte, planum montis culmen. M 2. 79.

सानुमत् *m.* mons. M 17.

सान्द्र *mfn.* jucundus, suavis. M 97. v. l.

सान्ध्य *mfn.* qui in crepusculo fit *vel* oritur, vespertinus. M 37.

सायं *adv.* vespere. Ç 11.

सारङ्ग *m.* C'âtaka avis. M 21.

सारस *m.* grus Indica, Ardea Sibirica. M 32.

सारस्वत *mfn. fem.* ती ad Sarasvatim fluvium pertinens. M 50.

सारिका *f.* avis, Gracula religiosa. M 83.

सार्द्धं *praep.* cum *c. instr.* M 87.

सास्र *mfn.* lacrimans. M 100.

सिच् 6. humectare. M 27. 104.

— *c.* अभि perfundere. M 49.

*सितमणि *m.* crystallus. M 67.

सिध् 4. perfici. सिद्ध perfectus. M 72. semideorum ordo. M 14. 22. 46. 56.

सिन्धु *f.* fluvius. M 30. 47. (स्यन्द् ire, fluere)

सिप्रा *f.* fluvius prope Uggayinim. M 32. Ragh. VI. 35.

सीमन्त *m.* capillus discriminatus. M 66.

सीमन्तिनी *f.* femina. M 98.

सीर *m.* aratrum. M 16.

सुकृत *n.* beneficium. M 17.

सुख *n.* gaudium, felicitas. M 36. 61. 95. 108. *denom.* सुखयति beare. M 86.

सुखिन् *mfn.* felix. M 3.

सुचरित *n.* vita pia. M 31.

सुतरां *adv.* summe, maximopere. M 108. Ç 5.

सुन्दर *mfn. fem.* °री pulcher. Ç 19.

सुभग *mfn.* bona usus sorte, faustus, aptus, pulcher. M 9. 11. 25. 29. 41. 43. 77. 92.

सुरगज *m.* elephas coelestis. M 52.

सुरत *n.* voluptas. M 32. 71. Ç 14.

सुरपति *m.* Indras. M 73.

सुरभि *mfn.* suaveolens. M 16. 21. 23. 33. 104. 106. *fem.* nomen vaccae, a qua totum boum genus originem accepit. M 46.

सुरभित *mfn.* odore imbutus. M 53.

सुरयुवती *f.* nympha coelestis. M 62.

सुलभ *mfn.* facilis ad impetrandum. M 99. v. l.

सुहृद् *m.* amicus. M 39. 77. 98.

सूच् 10. indicare, prodere. M 21. 68.

सूचि *f.* acus. सूचिभिन्न सूचिभेद्य tam densus, ut acu perforari possit. M 24. 38.

सूत्र *n.* filum, linum. M 68.

सूर्य *m.* sol. M 39. 78. 104.

सृ 1. ire; flare. M 54. *Causs.* movere, tangere *fides.* M 84. dissipare *crines.* M 91.

— *c.* अनु * adire, petere. M 31. 58.

सृप् 1. serpere, ire.

— *c.* सं defluere, delabi. M 29. 52.

सृष्टि *f.* res creata, creatura. M 80.

सेव् 1. colere, venerari. M 9. 50.

— * *c.* आ frui, *cca.* M 67.

सो 4. finire, finiri.

—, c. अव praec. वि adniti; decernere. M 23. 112.

सोपान n. gradus scalarum. M 51. 74. सोपानत्वं M 61.

सौदामिनी f. fulgur. M 38.

सौध n. palatium. M 28.

सौभाग्य n. felicitas. M 30.

सौम्य mfn. jucundus, suavis, placidus. M 50. 84. 96. 112.

* सौहार्द n. amicitia. M 113.

स्कन्द m. nomen Kârtikeyae. M 44.

स्कन्ध m. ramus. M 54.

स्खल् 1. labi, evanescere. Ç 7. labi, *pede vel lingua* falli. M 29.

स्तन m. mamma. M 18. 68. 80. Ç 1. 7. 17.

स्तनित n. fremitus, strepitus coeli tonantis. M 22. 25. 29. 38. 95. 96.

स्तब्ध m. stultus, stupidus. Ç 21.

स्तम्भ् 1. firmum, stabilem esse. *Causs.* sistere cohibere स्तम्भित M 61.

स्तम्भ m. truncus, stirps *arboris.* M 94.

स्तवक m. multitudo, fasciculus florum. M 73.

स्तिमित mfn. * rigidus *oculus.* M 37. 60. 96.

स्तोक mfn. parvus, paucus. M 80.

स्त्री f. femina. M 29. 32. 71.

स्थल n. locus, solum *impr.* solidum, siccum. M 90. 104. *cf.* हर्म्यस्थल.

स्थलीदेवता f. semideus terrestris, quales sunt fauni, dryades cet. M 105.

स्था 1. stare. M 3. 7. stare, consistere, subsistere, morari, manere. M 19. 35. Ç 6. 11. *c. absolutivo.* M 59. *In fin comp.* M 99. *Causs.* constituere. M 85.

— *c.* उत् surgere. M 109. *Causs.* M 96.

— *c.* प्र proficisci. M 28. 85.

स्थान *n.* locus. M 14. domus. Ç 11. *cf.* अन्तर्.

स्थायिन् *mfn.* qui stat, subsistit, moratur. M 24.

स्थिर *mfn.* firmus, tranquillus. M 56.

स्थूल *mfn.* magnus, crassus. M 14. 47. 105.

स्ना 2. lavari. *Causs.* lavare. M 44.

स्नान *n.* lavatio. M 1. 34. 88.

स्निह् 4. pinguem, oleaceum esse; 1) pinguescere, pinguis nitorem induere. 2) adhaerere. स्निग्ध. 1) densus *umbra, capilli.* M 1. 18. nitidus, splendidus *oculus, aurum, gemma.* M 16. 38. v. l. 74. 2) amatus, M not. ad 86. suavis, jucundus *auribus.* M 65. 97. *oculis.* 60(?).

स्नेह *m.* unguentum. M 93. amor M 12. 92. 111.

स्पर्श *m.* tactus. M 61. 89. 101.

स्पृश् 6. tangere. M 70. 106.

स्फटिक *m.* crystallus. M 52. 64. 77.

स्फुट् 6. rumpi, *florem aperire.* M 32.

स्फुट *mfn.* manifestus. M 71.

स्फुर् 6. rumpi, se expandere, M 15. coruscari, vibrari *de fulgure.* M 75.

स्फुरण *n.* coruscamen. M 28.

स्फुरित *n. id. ibid.* v. l.

स्म *part. expletiva post* मा. M 28. 38.

स्मृ 1. meminisse, recordari *c. acc.* M 75. *c. gen.* 83

— *c.* वि oblivisci. *c. acc.* M 84. 93.

स्यन्दिन् *mfn.* stillans, defluens. M 71.

स्रस्त *mfn.* delapsus. M 64.

* स्रुति *f.* actus defluendi, stillandi. M 106.

स्रोतस् *n.* flumen, fluvius. M 13. 46. 52.

स्व *mfn.* pron. possess. *de secunda persona* M 96. *de tertia.* M 4.

स्वप् 2. dormire. सुप्त M 39. 90.

स्वप्न *m.* somnus, somnium. M 105. 110.

स्वप्नज *mfn.* qui in somnio oritur *vel* fit. M 88.

स्वप्नलब्ध *mfn* in somnio visus. M 95.

स्वयंकृत *mfn.* ab ipso factus. M 84.

स्वर्ग *m.* coelum. M 51.

स्वर्गिन् *mfn.* coelicola. M 31.

स्वल्प *mfn.* valde exiguus. M 31.

स्वागत *n.* salutatio. M 4. 23.

स्वाद् 1. 10. gustare.

— *c.* आ *id.* M 85.

स्वादु *mfn.* dulcis *m.* dulcedo. M 25.

स्वित् *particula, quae dubitationem aut admirationem indicat.* M 14.

स्वेद *m.* sudor. M 27.

ह

हंस *m.* anser. M 24. 58. 74

हन् ferire, vincere, discutere. Ç 14.

— *c.* आ pulsare *tympanum.* M 67.

— *c.* उप ferire, affligere. Ç 12.

— *c.* नि *praec.* वि vincere, profligare. Ç 14.

— *c.* प्र pulsare *tympanum.* M 65.

— *c.* प्रति obstruere. M 20.

— *c.* वि resistere. अविहत M 10.

हन्त *interjectio dolentis* M 102. *part. explet.* Ç 14.

हर *m.* nomen Çivae. M 7. 45. Ç 2.

हरिण *m. fem.* °णी dorcas. M 80. 102. *demon.* हरिणायते. Ç 13.

हरित *mfn.* viridis. M 21.

हर्म्य *n.* palatium, aedes. M 7. 33.

* हर्म्यस्थल *n.* solarium domus. M 67.

हलभृत् *m.* aratro armatus, *nomen Balarâmae.* M 60.

हस् 1. ridere.

— *c.* वि irridere. *c. acc.* M 51.

हस्त *m.* manus. M 36. 51. 61. 66. 73. 82. 94. proboscis *elephanti.* M 14.

हा 3. relinquere. M 50. 61. Ç 12.

— *c.* वि *id.* M 42. Ç 6.

हार *m.* linea margaritarum *impr.* ad pectus ornandum. M 68.

हाला *f.* vinum palmeum, potus inebrians. M 50.

हास *m.* risus. M 55.

हि *conj.* enim. M 5. 10. 20. cet. sane, utique, *sententia caussam indicante praemissa.* Ç 4. Bhartr. I, 10. 87.

हिन्दोल *m.* oscillum. Ç 9. *cf. annot.; cui addatur tertia forma* आन्दोलना अन्दोलित Mrit. 133, 6. C'aur. 12. M. M. 68, 2.

हिमांशु *m.* luna. M 87.

हुतवह *m.* ignis, Agnis. M 44.

हृ 1. capere, abripere, demere, auferre. M 31. 32. 37. 40. 42. accipere, perferre *nuntium* M 7. *Causs.* tradere, mittere *nuntium.* M 4.

— *c.* आ *praec.* वि expromere, dicere. M 4.

— *c.* उप afferre, offerre, M 56. v. l.

— *c.* परि auferre, demere. M 14.

— *c.* वि ambulare. M 61.

हृद् *n.* cor. Ç 23.

हृदय *n.* cor, mens. M 10. 78. 85. 98. 97. v. l. not. ad 113.

हृष्ट *mfn.* laetus. M not. ad 113.

हे *interj. appellantis.* Ç 11.

हेतु *m.* caussa, ratio. M 3. 26. 44. 79. 105.

हेमाम्भोज *n.* nymphaea aurea, *quales in Mânasa lacu sunt.* M 63.

हैम *mfn.* aureus. M 74.

ह्री *f.* pudor. M 69.

ADDENDA ET EMENDENDA.

Legatur Megh. 1, 6 वर्ष 2, a. स कामी 3, c. ऽप्यन्यथा-वृत्ति चेतः 4, c. कुटज 9, b. गृध्नु 23, a. सवे 25, c. स्वादु 35, d. फलमविकलं 42, b. मुक्तरोधोनितम्बं 46, a. आराध्य 52, d. संगमेवाभि° 53, a. नाभि° 59, c. कुमुदविशदैर् 71, d. स्फुट 72, d. चटुल 75, a. नीलैः 77, a. स्फटिक 88, c. स्वप्न 91, d. आर्द्र° 105, a. भुक्तं 107, c. चटुल pag. 32. l. 6. माविर्° l. 8. लक्ष्म लक्ष्मीं l. 11. उच्छेदनीयः annot. ad M 16. भ्रूविलास p. 45. l. 2. कूट l. 12. exemplis addantur haec: Comm. in Hit. p. 91; Mritçak. p. 90, 2-3 et 4-5; p. 150, 8-11 et 13-14; p. 262, 1-4 et 6-9; Çak. p. 51, 3-6 et 8-11; p. 72, 10-13 et 73, 5-8, quem versum Chézyus jam notavit; Vikram. 64, 16-21 et 65, 2-5; neque enim quid de postremo hoc loco Ranganâthae respondeam (cf. Lenz Appar. p. 35), incertus sum. annot. ad 68 स्तनस्तनपरि° ad 102. adde: D भीरु pro चकित ad 105. laudatur stropha Sâh. Darp. p. 69. sine var. lect. ad 110. भूयश्चाहं p. 77 add कूते propter Ç 10.